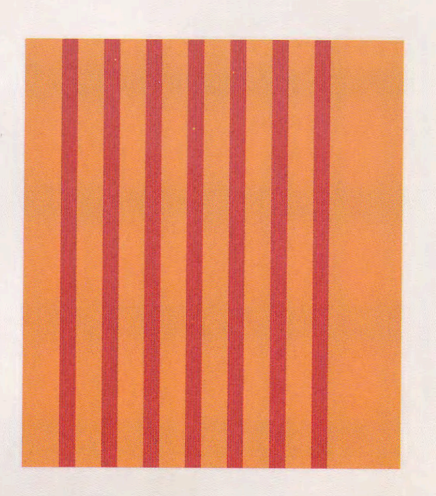
geist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist

ARTHUR KOESTLER
ALBERT CAMUS

reflecții asupra pedepsei cu moartea

HUMANITAS

zeitgeist

ARTHUR KOESTLER (1905–1983) s-a născut la Budapesta. În tinerețe, după studii universitare la Viena, aderă la mișcarea comunistă din Germania și scrie, în presa comunistă din această țară, articole științifice și impresii de călătorie din URSS. Participă la Războiul Civil din Spania și la cel de-al Doilea Război Mondial. În urma războiului, devine cetățean britanic și se stabilește la Londra, unde se sinucide împreună cu soția sa la 78 de ani.

OPERE: *Spanish Testament* (1938), *Arrival and Departure* (1943), *The Yogi and the Comissar* (1945), *Arrow in the Blue* (1951), *The Invisible Writing* (1954).

ALBERT CAMUS (1913–1960) s-a născut la Mondovi, în Algeria. Urmează școala la Alger, iar după bacalaureat obține o diplomă în Litere și Filozofie, dar nu-și ia licența. Începe să scrie încă din tinerețe și întemeiază la Alger un teatru muncitoresc. Părăsește partidul comunist, la care aderase și devine redactor la cotidianul *Alger Républicain*, organ al Frontului Popular. În 1940 se stabilește la Paris și devine secretar de redacție al cotidianului *Paris-Soir*. În 1943 preia conducerea cotidianului *Combat* și devine lector la editura Gallimard. În 1945 este singurul intelectual occidental care ia poziție împotriva bombardamentului atomic de la Hiroshima. După Eliberare, se află în miezul dezbaterilor ce aprind intelectualitatea franceză. În 1957 i se decernează Premiul Nobel pentru literatură. Moare în 1960 într-un accident de mașină.

OPERE: *Fața și reversul* (1937), *Nunți* (1939), *Străinul* (1942), *Mitul lui Sisif* (1942), *Ciuma* (1947), *Omul revoltat* (1951).

ARTHUR KOESTLER
ALBERT CAMUS

reflecții asupra pedepsei cu moartea

Ediție revăzută și adăugită

Traducere din limba franceză
de IOANA ILIE

Introducere și studiu
de JEAN BLOCH-MICHEL

Colecția „Zeitgeist" este coordonată de
VLADIMIR TISMĂNEANU

Coperta
IONUȚ BROȘTIANU

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
KOESTLER, ARTHUR
Reflecții asupra pedepsei cu moartea / Arthur Koestler, Albert Camus; trad.: Ioana Ilie. – București: Humanitas, 2008
ISBN 978-973-50-2384-3

I. Camus, Albert
II. Ilie, Ioana (trad.)

364.66

ARTHUR KOESTLER / ALBERT CAMUS
RÉFLEXIONS SUR LA PEINE CAPITALE

EDITURA HUMANITAS
Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/4088351
www.humanitas.ro

Comenzi CARTE PRIN POȘTĂ: tel./fax 021/311 23 30,
C.P.C.E. – CP 14, București
e-mail:cpp@humanitas.ro
www.librariilehumanitas.ro
www.libhumanitas.ro

Mulţumiri

La biblioteca Méjanes din Aix-en-Provence, Marcelle Mahasela şi Julia Morineau ne-au sprijinit cercetările în fondul Albert Camus şi pe Internet. Dorim să le mulţumim în mod special.

Nota ediției franceze

În 1957, când au apărut aceste *Reflecții asupra pedepsei cu moartea*, ghilotina era încă folosită în Franța pentru infracțiunile de drept comun și, mai ales, pentru cele legate de războiul din Algeria. În 1979, an al unei noi ediții a volumului, la aproape două decenii după moartea lui Camus, pedeapsa cu moartea era încă în vigoare în Franța. Totuși, era aplicată din ce în ce mai rar și, în Introducerea la volum, Jean Bloch-Michel era îndreptățit să afirme: „Totul ne duce cu gândul la faptul că nu va mai fi mult timp în vigoare."

Într-adevăr, după mai puțin de doi ani, candidatul François Mitterrand își făcea publică intenția de a aboli pedeapsa cu moartea. În legislatura care a urmat alegerii sale ca președinte al Franței, Robert Badinter, numit ministru al Justiției, a supus votului Parlamentului abolirea pedepsei cu moartea, în 9 octombrie 1981.

Întărită de tratatele internaționale, suprimarea pedepsei cu moartea nu mai poate fi pusă în discuție în Franța. În aceste condiții, de ce ar trebui republicate aceste *Reflecții*? Pentru că, dincolo de interesul istoric suscitat de lucrare, dezbaterea a continuat. A dobândit anvergură și s-a deplasat, devenind internațională. În plus, argumentele importante pentru Franța anului 1957 au valoare, la începutul secolului XXI, mai ales în țările democratice unde încă au loc execuții în baza legii.

După 1957 și 1979, lumea s-a schimbat. Abolirea pedepsei cu moartea a prevalat în Europa și câștigă teren peste tot în

lume. Totuși pedeapsa capitală este încă aplicată, uneori pe scară largă, în numeroase țări, precum China și Iran. Comportamentul regimurilor totalitare – fie ele materialiste sau teocratice – este condamnat fără a stârni mirare, ceea ce iscă dezbateri în materie e însă atitudinea țărilor democratice. În 1979, Jean Bloch-Michel scria: „Ne îngrijorează prima execuție desfășurată în Statele Unite după patru ani." Din 1967 până în 1976, Curtea Supremă din Statele Unite instaurase un moratoriu de fapt, dar, în 1976, un reviriment al jurisprudenței a permis reintroducerea în legislație a pedepsei cu moartea pentru 38 de state din 50 și pentru guvernul federal.

Așa s-a ajuns ca, după 1976, în Statele Unite să aibă loc 720 de execuții, dintre care 37, între ianuarie și iunie 2001.[1] Acolo, ele au fost aplicate cu acel „aparat modern, mecanizat, prin care se încearcă disimularea vechii camere de tortură în sală de operație" după cum se arăta în 1953 într-un apel împotriva pedepsei cu moartea transmis lui Albert Camus de către un comitet italian de inițiativă.[2]

În Statele Unite execuțiile au loc în prezența rudelor victimei, imprimând astfel unui lucru care ar trebui să fie doar o pedeapsă dată de societate aspectul unei răzbunări familiale inspirate din formula biblică „ochi pentru ochi, dinte pentru dinte". În 2001, guvernatorul Perry, care i-a succedat lui George W. Bush în Texas – stat din SUA în care au loc cele mai multe execuții –, a făcut uz de dreptul său de veto în cazul unei legi care prevedea interzicerea executării retardaților mintal. Între altele, în mai multe state, astăzi, printre cei executați se numără și condamnați care erau minori când comiseseră infracțiunea.

1. Conform cifrelor citate de cercetătorii de la Universitatea din Lyon II (http://iep.univ-lyon2.fr/PDM/peinedemort.html).

2. Apelul a fost semnat, printre alții, de Nicola Chiaromonte și de Ignazio Silone.

Carențele sistemului judiciar american au fost din plin evidențiate chiar de americani. Inculpații săraci sau „de culoare" – sau ambele – sunt mai expuși condamnării la moarte și executării pedepsei decât cei albi și bogați. Noile tehnici, în special identificarea ADN-ului, au permis, recent, dovedirea nevinovăției în cazul a 90 de condamnați la moarte (începând cu 1973) care au fost eliberați după ce petrecuseră ani în șir în „culoarul morții". Nu se pune problema stigmatizării sistemului american pentru a ne pune în umbră propriile carențe. Pur și simplu, faptul că pot fi pronunțate pedepse capitale – „că oamenii riscă să fie supuși pedepsei absolute în numele unei vinovății nedovedite în mod absolut[1]" – face ca erorile judiciare să fie ireparabile. Toate acestea suscită, mai ales în Franța, o amplă campanie împotriva pedepsei cu moartea din Statele Unite.

Paradoxal, execuția din 11 iunie 2001 a lui Timothy McVeigh, teroristul de extremă dreapta care, în aprilie 1995, cu o bombă, a făcut 168 de victime în Oklahoma, a pus lucrurile în mișcare. Dezbaterea asupra eventualei retransmisii a execuției sale pe Internet sau prin cablu a depășit mediul restrâns al aboliționiștilor. Astăzi, opinia publică americană începe să se schimbe. În 1990, 80% dintre americani erau favorabili pedepsei cu moartea. La începutul anului 2001, mai erau doar 62%. Curtea Supremă trebuia să se pronunțe în toamna lui 2001 în cazul unui retardat mintal acuzat de asasinat, 13 state renunțând deja la executarea bolnavilor mintali. În Senat se află în discuție un proiect de lege conform căruia să se finanțeze accesul la testele ADN. În ianuarie 2001, guvernatorul de Illinois, George Ryan, a decis un moratoriu privind pedeapsa cu moartea după ce, în statul respectiv, a fost demonstrată

1. Scrisoare adresată de Albert Camus către peședintele René Coty, în 22 martie 1954, citată în documentele anexate.

nevinovăția a 13 condamnați la moarte. În iulie 2001, Sandra Day O'Connor, judecător la Curtea Supremă a Statelor Unite – care, până în acel moment, susținuse pedeapsa cu moartea –, a afirmat: „Dacă ne raportăm la statistici, s-ar putea ca sistemul să fi permis executarea unor nevinovați", adăugând că s-ar putea pune întrebarea „dacă pedeapsa capitală a fost dată pe drept în această țară.[1]"

În acest context, ni s-a părut necesar să aducem în discuție *Reflecțiile* lui Arthur Koestler și Albert Camus, care nu mai erau disponibile.

Ca și în cazul edițiilor precedente, am adăugat un tabel cu stadiul pedepsei capitale în lume. În acest sens, am folosit datele furnizate de Amnesty International, care desfășoară o luptă neobosită împotriva pedepsei cu moartea.

Publicăm în premieră scrisori și intervenții aparținându-i lui Albert Camus care demonstrează că, din momentul Eliberării[2] și până în pragul morții sale, și-a susținut poziția în mod constant, intervenind permanent în favoarea condamnaților la moarte în Franța și în întreaga lume – atât când le-a susținut acțiunea, ca în cazul sindicaliștilor spanioli, cât și atunci când a dezaprobat-o ferm, ca, de exemplu, în cazul colaboraționiștilor francezi. Pe când alesese să nu-și mai manifeste ideile în legătură cu Algeria întrucât „orice tip de manifestare publică este susceptibilă de a fi exploatată politic și, astfel, de a spori nenorocirea țării [sale][3]" intervenea discret pe lângă președintele Franței în favoarea algerienilor condamnați la moarte.

MARC J. BLOCH

---

1. *Libération*, 6 iulie 2001;

2. Eliberarea teritoriilor franceze ocupate de trupele germane în timpul celui de al Doilea Război Mondial (*n.t.*).

3. Scrisoare inedită adresată avocatului Pierre Stibbe, 4 decembrie 1957, citată în documentele anexate.

Cuvânt înainte la ediția din 1979

Prima ediție a acestei cărți a apărut în 1957. Neîndoielnic, rândurile care urmează ar fi trebuit să fie scrise de altcineva. Dar Albert Camus dispăruse, prieteniei lui datorându-i-se colaborarea mea la această carte. Va fi deci incomplet tot ce va vedea lumina tiparului atâta vreme cât lipsește ceea ce ar fi putut el să spună.

Pentru a-i saluta memoria, să ne amintim că prima măsură luată de Spania democratică – pe care Camus o aștepta cu multă ardoare – a fost abolirea pedepsei cu moartea. Ea s-a decis prin referendum constituțional în 6 decembrie 1978, principiul abolirii fiind considerat prea important pentru a fi înscris doar într-o lege obișnuită. Astăzi, în Europa Occidentală, Franța este unicul stat în care se menține pedeapsa capitală. Totul ne duce cu gândul la faptul că nu va mai fi mult timp în vigoare.

După preluarea mandatului de șapte ani de către Valéry Giscard d'Estaing, trei condamnați au trecut prin chinurile ghilotinei: Christian Ranucci, la Marsilia, în 20 ianuarie 1976; Jérôme Carrein, la Douai, în 23 iulie 1977 și Hamida Djandouli, la Marsilia, în 10 septembrie 1977. Fără a formula judecăți definitive, nu trebuie uitat că mulți s-au îndoit de vinovăția lui Ranucci. În acest sens au apărut articole și o carte. S-ar putea ca unul dintre – să sperăm – ultimii ghilotinați să fie nevinovat.

Ultimele trei condamnări la moarte pronunțate de Curtea cu Juri au fost casate de Curtea de Casație. La a doua înfățișare,

cei trei acuzați au fost condamnați la închisoare pe viață. În 27 februarie 1979, Curtea cu Juri de pe Coasta de Azur l-a condamnat pe Jean Portais la închisoare, refuzând să dea curs pedepsei cu moartea solicitate în rechizitoriul Procuraturii. Datorită juraților, în închisorile din Franța nu mai există nici un condamnat la pedeapsa capitală. Este o situație fără precedent, care anunță ceva nou: după ce, în ultimii ani, s-a ezitat din ce în ce mai mult în privința aplicării pedepsei capitale, astăzi apare refuzul de a se pronunța condamnarea la pedeapsa cu moartea.

De câteva ori, trebuind să judece infracțiuni care, pe bună dreptate, au tulburat opinia publică, jurații au refuzat, în același timp, să se conformeze rechizitoriilor Procuraturii, să se lase influențați de campanii de presă sau chiar să țină cont de presiunile exercitate asupra lor de reprezentanți ai instituțiilor în al căror statut este înscrisă imparțialitatea. Pentru numeroși cetățeni, și în special pentru autorul acestor rânduri, domnul Lecanuet va rămâne acel ministru al Justiției care s-a antepronunțat în favoarea condamnării la moarte a unui acuzat. Într-o perioadă în care, pe bună dreptate, suntem din ce în ce mai exigenți în materia respectării drepturilor omului, merită amintită această încălcare majoră a unuia dintre drepturile pe care se bazează democrația. Se impune a fi adăugat că inculpatul care a făcut obiectul respectivelor declarații cel puțin nepotrivite a comis o crimă înfiorătoare. Avocatul său, maestrul Badinter, unul dintre cei mai hotărâți și mai eficienți adversari ai pedepsei capitale, avea să reușească să-l salveze de la ghilotină.

Se constată existența unei anumite distorsiuni între opinia publică și deciziile juraților, care, este de presupus, o reprezintă. Este incontestabil că, în majoritate – deși procentajul scade –, opinia publică se declară încă în favoarea pedepsei cu moartea. Așa arată sondajele, în măsura în care putem avea

încredere în ele. Dar dacă unor cetățeni care, poate, au răspuns „da" în cazul acelor sondaje li se cere să condamne un om „la tăierea în două", conform expresiei maestrului Badinter, ei răspund „nu". Nu au urmă de toleranță sau vinovată indulgență în privința crimei. Nu protejează criminalul, ci dezaprobă pedeapsa capitală: între 24 octombrie 1978 și 1 martie 1979, pe parcursul a opt procese în cadrul cărora procurorul general considerase necesară de opt ori pedeapsa capitală, jurații l-au refuzat de opt ori.

Desigur, față de rezultatele obținute prin campaniile aboliționiste, încă se găsesc apărători ai pedepsei capitale. Astfel, s-a constituit în 1965 o Asociație împotriva crimei și pentru aplicarea pedepsei cu moartea. Dacă inițiatorul acestei asociații este în drept să fie exonerat de orice critică – este tatăl unui copil asasinat –, e uimitor că în jurul lui se regăsesc persoane foarte diferite, precum domnul Jean Dutourd – ale cărui articole favorabile pedepsei capitale, din *France-Soir*, au luat calea celor publicate odinioară de Henri Benazet în *L'Aurore* –, domnul Tixier-Vignancourt, domnul Christian Bonnet, actual ministru de Interne... și domnul Gaston Defferre, primar-deputat socialist al Marsiliei.

Am precizat că din 24 octombrie 1978 nu s-a mai pronunțat nici o condamnare la moarte. Data nu a fost aleasă întâmplător. După câteva decenii, problema pedepsei capitale a fost ridicată în fața Parlamentului în acea zi. În fapt, domnul Pierre Bas, deputat de Paris, depusese înainte un proiect de lege privind abolirea pedepsei capitale. Constatând că ministrul Justiției, domnul Alain Peyrefitte, și guvernul îi refuzau înscrierea pe ordinea de zi a Adunării Naționale[1], domnul Bas a încercat să-și atingă obiectivul în mod ocolit, printr-un amendament la legea finanțelor. Respectivul amendament, depus

1. Adunarea Națională și Senatul formează Parlamentul francez (*n.t.*).

în 24 octombrie 1978, avea drept scop eliminarea din bugetul Ministerului Justiţiei a sumelor prevăzute pentru întreţinerea şi funcţionarea ghilotinei şi pentru retribuţiile călăilor.

Amendamentul a fost respins, dar, obligând Legislativul să se pronunţe pentru prima oară asupra problemei, domnul Bas a reuşit să înfrângă un soi de tabu. Începând cu acel moment, problema, ocultată de putere, avea să se ridice deschis.

Să amintim că în 20 aprilie 1976, premierul pusese oficial în funcţiune, sub conducerea domnului Alain Peyrefitte, Comitetul pentru studiul violenţei, criminalităţii şi delincvenţei. Textul care constituie preambulul raportului său final, publicat sub titlul *Răspuns la violenţă*, arată că lucrările Comitetului „erau practic încheiate, iar principalele rezultate ale cercetărilor pe care le lansase au fost luate în calcul în reflecţiile şi recomandările preşedintelui său când acesta a fost numit ministru al Justiţiei în 30 martie 1977". După cum se va vedea, precizările nu sunt lipsite de importanţă.

Din cele două volume ale acestui lung şi minuţios raport, întocmit după audierea numeroaselor personalităţi, să reţinem pasajele importante pentru dezbaterea noastră. Înainte de toate, iată Recomandarea perfect legală:

> Recomandarea 103
> Se propune abolirea pedepsei cu moartea şi – în cazul în care legiuitorul consideră că o astfel de decizie este strict la latitudinea sa – înlocuirea printr-o pedeapsă considerată de siguranţă, care poate fi pronunţată în următoarele cazuri... Pe o perioadă îndelungată (ce va fi stabilită de legiuitor) începând să curgă din momentul pronunţării, pedeapsa nu este susceptibilă de a fi modificată, nici administrativ, nici jurisdicţional.
> Principiul abolirii pedepsei cu moartea a fost adoptat de Comitet prin vot secret, şase voturi contra trei şi două abţineri (*Răspuns la violenţă*, vol. I, p. 217).

Înainte de a face obiectul unui comentariu, acest text trebuie să fie completat printr-un alt fragment din același raport:

> Aceste considerațiuni pot conduce la aprecierea conform căreia, chiar în cazul condamnărilor pentru faptele cele mai grave, trebuie *exclusă* pedeapsa cu privațiunea de libertate pe viață (*op. cit.*, vol. II, p. 507).

Să prezentăm și concluzia cel puțin surprinzătoare a domnului Alain Peyrefitte – în acea perioadă, ministru al Justiției – referitoare la expunerea de motive a acestui raport:

> Observațiile noastre sunt următoarele: Oricine își dă seama că nu se poate rezuma totul la ideea: Comitetul are în vedere abolirea imediată a pedepsei capitale, deși așa a înțeles o mare parte a publicului. Ca atare, am considerat că este de datoria mea să fac următoarele precizări : „Nu cred că a sosit momentul abolirii pedepsei cu moartea" (*op. cit.*, vol. I, p. 235).

Este preferabilă evitarea polemicilor asupra unui subiect de o asemenea gravitate. Să reținem însă că Recomandarea Comitetului, mai sus citată, nu presupune nici excepții, nici amânare. Acea parte a publicului care a înțeles că se avea în vedere abolirea imediată a pedepsei capitale a înțeles deci foarte bine.

Pe de altă parte, nu ni s-a părut acceptabil că domnul Peyrefitte a considerat firesc să se bazeze pe autoritatea lui Albert Camus pentru a menține „provizoriu" pedeapsa capitală. Fraza pe care o citează, și pe care Camus a atribuit-o unuia dintre personajele din *Caligula*, exprimă strict opinia acelui personaj. În plus, este nepotrivit ca, fără a manifesta respect față de poziția explicită adoptată de un scriitor, să fie citat un pasaj oarecare dintr-o piesă de teatru a sa cu scopul de a-i pune în seamă contrariul opiniilor sale. Dar să lăsăm asta.

Să reamintim că argumentul în virtutea căruia trebuie abolită pedeapsa cu moartea dar că „nu a sosit momentul" este

cel care a permis să fie menținută și cel la care se recurge, în lipsa altuia. În Franța, cel puțin, nici un personaj oficial nu a avut curajul să se opună acelei părți a opiniei publice care se declară favorabilă pedepsei cu moartea, indicându-i astfel drumul de urmat – mai degrabă decât s-o urmeze el pe ea. Dacă este adevărat, cum scrie domnul Peyrefitte, că înainte „de a propune Palamentului abolirea pedepsei cu moartea trebuie ca francezii să fie pregătiți, nicidecum provocați“ (*ibid.*, p. 236), trebuie adăugat că, de decenii și în permanentă opoziție cu puterile statului, aboliționiștii se sprijină pe acest tip de pedagogie socială. Dar ei știu că, indiferent de faptul că au reușit să-și convingă mulți concetățeni, vor exista mereu bărbați și femei care, într-un anumit moment, sub imperiul unui anumit eveniment dramatic, vor fi favorabili menținerii pedepsei capitale. Alții sunt în chip obscur convinși că pedeapsa cu moartea „îi protejează“. Iar dacă ne gândim că, într-o bună zi, „va sosi momentul“ în care întreaga Franță va cere, în unanimitate, distrugerea instrumentelor morții oficiale, atunci trebuie spus și că aceste instrumente vor fi veșnic menținute, întrucât acel moment nu va sosi niciodată. În aceeași măsură în care experiența a dovedit că nu poate fi „pregătită“ toată lumea, a demonstrat și faptul că publicul poate fi „dezobișnuit“ și că își poate depăși reflexele.

Acestea fiind spuse, lucrurile se desfășoară mai repede decât s-ar putea crede. După ce au propus inițierea unei „dezbateri fără vot“ în legătură cu pedeapsa capitală, ministrul Justiției, domnul Peyrefitte, și guvernul au acceptat ca propunerile legislative depuse să facă obiectul unei reale dezbateri în Adunarea Națională. În plus, Comisia legislativă a Adunării Naționale a luat o decizie importantă. L-a eliberat pe domnul Jean Foyer – adept înfocat al pedepsei capitale – de sarcina întocmirii unui raport privitor la diversele propuneri vizând abolirea pedepsei cu moartea. Sarcina i-a fost încredințată domnului

Philippe Séguin, aboliționist convins. Totul duce la ideea că abolirea pedepsei cu moartea nu va întârzia. Dar nu putem decât să fim de acord cu domnul Séguin și cu cele exprimate de el într-un interviu acordat pentru ziarul *Le Matin* în 20 aprilie 1979: „Amintiți-vă că acum peste 60 de ani, în momentul ultimei dezbateri asupra acestei teme, pedeapsa cu moartea părea condamnată. Totuși evenimente neprevăzute au făcut să fie menținută." Evenimente neprevăzute și convingerea câtorva că „nu a sosit momentul".

Abolirea pedepsei capitale va atrage după sine, mai devreme sau mai târziu, desființarea pedepselor pe viață – iar francezii trebuie să fie pregătiți și în legătură cu acest aspect. Va fi probabil dificil, deși, în realitate, *acestea nu s-au aplicat vreodată.* Exceptând cazuri accidentale, orice întemnițat știe că, într-o bună zi, va ieși din închisoare. Această șansă dată, această speranță care i se lasă nu este altceva decât expresia unui mod de a proteja personalul penitenciarelor de „bestia sălbatică", de omul care, fără speranță, e gata la orice și la ce e mai rău.

Pe parcursul celor 20 de ani scurși de la publicarea prezentei cărți, multe vieți omenești au fost jertfite într-un ritual social despre care aproape toți sunt încredințați, astăzi, că nu servește la nimic. Printre cei astfel jertfiți nu este imposibil să fi murit și câțiva nevinovați. Astăzi, în închisorile din Franța nu mai există nici un condamnat la moarte. Acestea sunt faptele. Faptele pe care legea va trebui să le consfințească.

Câteva cuvinte în final. Paginile care încheie această lucrare nu au ca scop prezentarea unui tabel exhaustiv privind aplicarea sau neaplicarea pedepsei capitale în alte țări, ci doar indicarea tendințelor existente în diverse state.

În realitate, țările la care se face referire sunt cele în care există cele mai puține execuții, deși pedeapsa cu moartea este în vigoare. Ne îngrijorează, și trebuie să ținem cont de asta,

executarea unei condamnări la moarte, în Statele Unite, prima oară după patru ani. Nu vom vorbi însă despre masacrele generate de fanatism sau de raţiuni de stat, comise sub ochii noştri în Chile şi în Indonezia, în Cambodgia şi în Uruguay, în Uganda şi în Argentina, în Iranul dinastiei Pahlavi sau al Ayatollah-ilor. Această tăcere pe care logica o justifică trebuia sfâşiată la un moment dat, fie şi pentru a aminti solidaritatea noastră cu victimele.

JEAN BLOCH-MICHEL
iunie 1979

Introducere la ediția din 1957

Spaima de chinuri, singurătatea captivității, vecinătatea și spectacolul morții violente au fost experiențe obișnuite pentru europenii din generația noastră. De trei decenii, regimurile totalitare, polițiile și armatele acestora au instruit Europa într-o nouă disciplină: cea a rezistenței. Nu este vorba despre un cuvânt prin care să poată fi desemnată o anumită formă de acțiune, clandestină sau publică, dintr-o anumită țară, într-o anumită perioadă. În momentul în care vechile democrații au trebuit să înfrunte fascismul, s-a născut spiritul de rezistență. Lui i-a dat ascultare Arthur Koestler când, în 1937, se afla sub amenințarea condamnării la moarte în temnițele generalului franchist Queipo de Llano.

Spiritul de rezistență se manifestă însă chiar și în țările care au fost cruțate de regimul polițienesc. Într-adevăr, nu există regim democratic care să nu ascundă, în vreo instituție obscură, fie o veche fărâmă a regimurilor autoritare, fie germenele distrugerii libertăților pe care totuși le proclamă. Acestea sunt pericole pe care nu le percepe oricine. Chiar dacă a scăpat de mâna călăului, Arthur Koestler, care în temnițe a cunoscut îndelungata așteptare solitară a morții, și-a văzut prea mulți tovarăși căzând secerați pentru a se înșela în legătură cu chinurile pe care le suferă condamnații. De aceea a ajuns să fie firesc înclinat către lupta împotriva a ceea ce i s-a arătat ca nedreptatea cea mai gravă și răul cel mai odios care i se pot pricinui unui om: pedeapsa cu moartea. Nedreptate mai mare și rău mai

odios decât crima pe care pretinde că o pedepsește, întrucât este vorba tot de o crimă, dar una premeditată, administrativă și, ceea ce este cel mai grav, îngăduită.

În 1955, Arthur Koestler a declanșat Campania națională pentru abolirea pedepsei cu moartea. În întreaga Anglia s-au desfășurat întruniri publice. Presiunea opiniei publice a fost atât de puternică încât, pentru a contracara o propunere parlamentară de abolire a pedepsei cu moartea, guvernul condus de Sir Anthony Eden a elaborat un proiect legislativ de compromis. În 13 februarie 1956, proiectul a fost respins, votându-se abolirea pedepsei capitale în Camera Comunelor. Au fost date două voturi în același sens la a doua, apoi la a treia lectură. Dar Camera Lorzilor a refuzat să meargă pe același drum cu Camera Comunelor și a votat în favoarea menținerii pedepsei cu moartea.

În toamna anului 1955, Arthur Koestler a scris volumul *Reflexions on Hanging* (*Reflecții asupra ștreangului*), publicat inițial de săptămânalul *Observer*. Cartea conținea atât argumente de ordin general împotriva pedepsei cu moartea, cât și detalierea modului în care este reglementată ea de legislația engleză. Traducerea pe care o publicăm acum în Franța nu este completă. În acord cu autorul, am rezumat anumite părți și am eliminat altele, mult prea direct legate de problematica strict britanică pentru a interesa publicul francez. Dar, optând, ne-am străduit ca, referitor la pedeapsa cu moartea, să nu omitem nimic din ceea ce ar putea fi valabil în toate țările și legislațiile care încă o admit. În același timp, am menținut capitolele care clarifică poziția unui aboliționist în Anglia. De altfel, după cum se va putea observa, chiar dacă izvoarele și evoluția legislației referitoare la pedeapsa capitală sunt diferite în Anglia și în Franța, în prezent, în cele două țări au apărut situații nelipsite de asemănări.

Încă de la început, trebuie limpezită o chestiune. Pe când Arthur Koestler publica *Reflecții asupra ștreangului*, guvernul britanic încă nu recursese la dreptul conferit prin voturile contradictorii din Camera Comunelor și din Camera Lorzilor, altfel spus încă nu promulgase o lege care să țină cont atât de rezoluția uneia cât și de refuzul celeilalte. Această lege a fost dată și, chiar dacă aboliționiștii nu au repurtat pe loc o victorie totală, au obținut importante satisfacții și convingerea fermă că, până la urmă, vor câștiga partida.

Trebuie menționat faptul că, spre deosebire de legea franceză, în cazul omuciderii, în legislația engleză nu existau circumstanțe atenuante. În timp ce, în urma deliberării, jurații francezi pot formula o condamnare care merge de la închisoarea cu suspendare la pedeapsa capitală, Curtea cu Juri din Anglia nu avea posibilitatea unei astfel de opțiuni. Inculpatul fie era declarat nevinovat și părăsea tribunalul scos de sub urmărire, fie era găsit vinovat și nu avea cum să evite condamnarea la moarte. Exista totuși o a treia posibilitate: acuzatul să fie declarat *guilty but insane* (vinovat dar nebun), în acest caz fiind dus de la închisoare la ospiciu. Mai trebuie adăugat că, așa după cum se va vedea în capitolul „Precedentul fără precedent“, judecătorii trebuiau să se supună unor reglementări care făceau aproape imposibil să fie declarat nebun un individ vinovat de crimă. Cel puțin așa ar fi fost dacă s-ar fi urmat mereu, cu strictețe, legea și renumitele „norme M'Naghten“ care precizează condițiile în care un ucigaș poate fi declarat iresponsabil. În fapt, scopul legislației engleze era de a pune jurații și judecătorii în fața unei dileme de o cumplită simplitate: totala nevinovăție sau vinovăția totală și, pe cale de consecință, viața sau moartea. Prin cartea sa, Arthur Koestler s-a ridicat mai ales împotriva unei asemenea monstruoase simplificări și, în acest sens, a avut câștig de cauză.

Noua lege privitoare la omucidere, aprobată în martie 1957 de Camera Lorzilor, conține într-adevăr dispoziții surprinzătoare la prima vedere, dar care, în urma unei examinări atente, dezvăluie o profundă transformare în legislația penală, în sensul îmblânzirii ei. Legea menține pedeapsa cu moartea doar în cazul crimelor cu tâlhărie, pentru cel în care victimele fac parte din poliție, din personalul închisorilor etc., și în situația tuturor crimelor comise cu arme de foc. Această ultimă prevedere nu este destinată, așa cum s-ar putea crede, stabilirii unei vinovății penale mai mici pentru otrăvire, de exemplu, decât pentru împușcare, ci posibilității de a conserva o tradiție dragă tuturor cetățenilor britanici: polițiștii nu sunt înarmați. Se simt mult mai bine protejați de lege și de justiție decât de un pistol automat.

În mod special, noua lege modifică vechea legislație, în chip radical, în două sensuri:

1. Stipulează că nu poate fi acuzată de comiterea unei crime o persoană „care suferă de o anomalie mentală (fie urmare a unei înapoieri sau a unei opriri în dezvoltarea mentală, fie ereditară sau urmare a unei boli sau leziuni) de natură să-i altereze substanțial răspunderea mentală în cazul actelor sau omisiunilor la care s-a dedat acea persoană comițând crima sau participând la comiterea ei". Prin aceasta, legea privind omorul spulberă definitiv „normele M'Naghten" care au fost puternic criticate în prezentarea făcută de Arthur Koestler.

2. Articolul III din lege introduce noțiunea de „provocare" folosind o nouă terminologie: „Stabilirea faptului dacă provocarea a fost suficient de puternică pentru a determina un om cu discernământ [acuzatul] să acționeze așa cum a făcut-o rămâne la latitudinea juraților." Jurații englezi vor putea deci ține cont de circumstanțe atenuante, provocarea, în sens larg, putând avea nenumărate interpretări.

Conform previziunilor guvernului, aplicarea noii legi va permite reducerea mediei anuale de execuții în Anglia, de la 13 la 3. Altfel spus, pedeapsa cu moartea va cădea efectiv în desuetudine în această țară, așa cum s-a întâmplat, practic, în Franța.

Dar tocmai pornind de aici situația celor două țări îmbracă aspecte diferite. Mai exact, Partidul Laburist și-a luat angajamentul să abolească pedeapsa cu moartea. Va fi suficient să revină la putere – lucru care sigur se va întâmpla, la un moment dat – pentru ca pedeapsa cu moartea să fie desființată. Comentând eventualitatea, Arthur Koestler era îndreptățit să precizeze într-o scrisoare adresată autorului acestor rânduri: „Pe scurt, în Anglia bătălia este câștigată."

În Franța, bătălia nu este câștigată. Mai mult, dacă ținem cont de indiferența opiniei publice și a puterii, s-ar putea spune că este vorba despre o problemă care nu prezintă interes pentru nimeni. Dar tăcerea este mai ales a autorităților. Va fi suficient să fie sfâșiată pentru ca toată lumea să audă zgomotul urât al execuțiilor. Acestui aspect i se consacră, astăzi, Albert Camus.

În timp ce, pentru a fi prezentat publicului francez, textul lui Arthur Koestler avea nevoie de explicații care au fost formulate, cel al lui Albert Camus nu avea nevoie de nici o lămurire prealabilă. Toți francezii cunosc sau ar trebui să cunoască lucrurile la care se referă. Trebuie doar ca ele să le fie amintite. Pentru a arăta că este vorba despre o datorie urgentă este suficient să menționăm faptul că în situația unuia dintre ultimele cazuri supuse dezbaterii Curții cu Juri din departamentul Seine, un avocat, maestrul Baudet, a pus mai mult accentul în pledoaria sa pe condamnarea pedepsei cu moartea decât pe cauza clientului său. Poate rămâne un lucru admisibil pentru toată lumea ceea ce este de nesuportat pentru auxiliarii justiției? Răspunsul este că pedeapsa cu moartea există încă doar pentru că

ne astupăm ochii și urechile pentru a nu afla nimic despre ea. Scopul acestei cărți este de a pune cititorul în fața unei realități pe care o refuză cu indiferență. Un asemenea demers a fost suficient, în Anglia, pentru ca abolirea pedepsei cu moartea să se transforme din utopie în scop și să existe toate garanțiile că, în curând, scopul va fi atins. Nu există motive pentru a nu fi suficient și în Franța.

JEAN BLOCH-MICHEL
1957

ARTHUR KOESTLER

Reflecții asupra ștreangului

Prefață

În 1947, în timpul Războiului Civil din Spania, am stat trei luni sub amenințarea condamnării la moarte, fiind acuzat de spionaj. Am asistat la executarea tovarășilor mei de temniță și mă pregăteam pentru a mea. Acele trei luni mi-au deșteptat un interes deosebit față de pedeapsa capitală, interes de tipul celui al lui „Smith-cel-spânzurat-pe-jumătate“ care a supraviețuit după ce funia i-a fost tăiată la 15 minute de la execuție. De fiecare dată când, în această netulburată țară, se hotărăște frângerea grumazului unui bărbat sau al unei femei, amintirile mele încep să supureze ca o rană nevindecată bine. Nu voi avea liniște sufletească până când pedeapsa cu moartea nu va fi abolită.

Acestea sunt motivele care mă determină să acționez. Admit că ele își pun amprenta, într-un anumit fel, pe argumentația dezvoltată în această carte. Dar nu schimbă faptele – iar volumul prezintă mai ales fapte. Intenția mea inițială a fost să scriu totul cu răceală și detașare, dar n-am putut: indignarea și mila m-au copleșit. Poate că e mai bine așa, căci pedeapsa cu moartea este o problemă care nu ține doar de statistici sau de medie statistică, ci și de morală și de sentimente. Pentru ca pledoaria să fie corectă, trebuie ca faptele și cifrele să fie corect prezentate, iar citatele să nu fie nici denaturate, nici trunchiate. Toate acestea nu exclud însă sensibilitatea și suferința.

Unii dintre prietenii mei, ale căror cunoștințe mi-au fost de mare folos când am scris această carte, m-au pus în gardă

că s-ar putea să mi se impute ofensa adusă anumitor prejudecăți respectabile, anumitor susceptibilități tradiționale legate de judecători și de jurați, noțiunii de legalitate în procedură, prerogativelor dreptului de a grația etc. N-am dat atenție acestor atenționări, gândindu-mă că lașitatea nu rentează și fiind convins că, în bună parte, slăbiciunea manifestată în cauza abolirii pedepsei cu moartea se datorează lipsei de sinceritate. Alții m-au sfătuit să fiu discret în privința aspectelor fiziologice ale execuțiilor, fie ele trecute sau prezente. Ar fi ca și cum ai spune că regina Spaniei nu are picioare, iar condamnatul nu are gât. În medie, spânzurăm o persoană pe lună: dacă așa ceva se întâmplă în numele poporului, înseamnă că poporul are dreptul să știe despre ce este vorba.

Motivul pentru care am făcut cunoștință, acum 30 de ani, cu celula condamnaților la moarte a fost că, pe atunci, speram că omenirea putea fi salvată printr-o revoluție mondială. Mai modest, scopul acestei cărți este de a face ca, în fiecare an, o duzină de bieți ticăloși să fie cruțați de spaimele și suferințele unei experiențe identice. În afară de aceasta, astăzi se ridică o problemă mult mai importantă. Eșafodul nu este doar o mașinărie mortală, dar și cel mai vechi și mai obscen simbol al acelei înclinații specifice speciei umane, care o împinge să dorească propria distrugere morală.

ARTHUR KOESTLER

Londra, 3 octombrie 1955

I. Moștenirea trecutului

Începe procesul, vin avocații;
Judecătorii sunt pe locurile lor
(ce spectacol cumplit!).
JOHN GAY, *Opera cerșetorilor*

Diavolul-din-cutie[1]

Marea Britanie este acea țară ciudată din Europa în care mașinile circulă pe stânga, unitățile de măsură sunt degetul și yardul, iar oamenii sunt spânzurați de gât până își dau ultima suflare. Cei mai mulți britanici nu se vor gândi vreodată că astfel de obiceiuri ar putea stârni mirare. Fiecare națiune consideră că tradițiile sale sunt firești, iar spânzurarea este parte a tradițiilor britanice în egală măsură cu socoteala în shillings și pence. Generații întregi de copii au scos strigăte de teamă și încântare la teatrul de păpuși când apărea marioneta călăului. În *Dicționarul național biografic* se regăsesc numele a patru călăi. Jack Ketch, Calcraft și „William Boilman[2]" erau, în timpul vieții, tot atât de populari precum sunt astăzi starurile de cinema. Pare să existe un tip de burlesc în această procedură, ca și cum victima care se zbate la capătul funiei nu ar fi o ființă omenească, ci un manechin de carnaval. Actualul nostru călău, Pierrepoint, are o cârciumă cu firma *Ajutați-l pe bietul Diavol*; fostul său asistent avea, la rândul său, o crâșmă

1. Aluzie la cutiile din care, odată ridicat capacul, iese, împinsă de un resort, o figurină cu chip de diavol, scopul fiind de a speria (*n.t.*).
2. Poreclă a călăului care, conform lui Macaulay, derivă din cutuma ca măruntaiele trădătorului să fie fierte public după ce au fost smulse din corpul încă viu.

numită *Funia și Ancora*, iar Lord Chief Justice[1] în exercițiu a fost punctul de atracție al unui banchet desfășurat la Academia Regală când a istorisit povestea unui judecător căruia, după ce condamnase la moarte trei oameni, i-a fost dedicată, cu titlu de serenadă, în interpretarea unei orchestre, celebra melodie a Asociației de canotaj din Eton: *Ne legănăm cu toții, împreună.* Iată un amănunt al portretului făcut Lordului Goddard, așa cum a apărut în *Observer*:

> Legat de copilăria sa, circulă o poveste care, chiar dacă este falsă, se potrivește cu legenda de care a fost înconjurat Lord Goddard. Abia sosit la colegiul din Marlborough, a trebuit să se supună cutumei conform căreia fiecare nou elev trebuia să cânte sau să recite ceva în dormitorul comun. Se spune că, rugat să cânte, viitorul Chief Justice și-a uluit colegii fredonând monoton, cu voce ascuțită, tocmai formula exactă a condamnării la moarte: „Vei fi luat de aici și dus la eșafod și vei fi spânzurat de gât până când îți vei da ultima suflare. Dumnezeu să-ți aibă sufletul în pază!“

Deci totul se desfășoară ca și cum spânzurarea ar presupune un fel de amabilitate macabră, ca și cum ar fi o veche glumă de familie pe care doar aboliționiștii și alte personaje lipsite de umor nu știu s-o aprecieze.

În 2 noiembrie 1950, domnul Albert Pierrepoint era chemat să depună mărturie în fața Comisiei Regale în legătură cu pedeapsa cu moartea. Întrebat câte persoane a spânzurat în cariera sa de călău, a răspuns: „Câteva sute.“

> Întrebare: – Ați trecut prin momente grele?
> Răspuns: – O singură dată, în întreaga mea carieră.
> Întrebare: – Ce s-a întâmplat?

---

1. Lord Chief Justice este, în același timp, magistratul cu cel mai înalt rang în Anglia și ministru al Justiției, funcție publică pe care o împarte cu Lord Chancelier și, pentru anumite îndatoriri, cu ministrul de Interne. Păstrăm titulatura engleză în lipsa unui echivalent francez (*nota traducătorului în franceză*).

> Răspuns: – Era grosolan. N-am avut noroc cu el. Nu era englez, era spion. Făcea un tărăboi îngrozitor.
> Întrebare: – S-a luptat cu dumneavoastră?
> Răspuns: – Nu doar cu mine, cu toată lumea.

Audiat la rândul său de Comisie în legătură cu incidentul provocat de acel personaj dezagreabil care făcuse un mare tărăboi, domnul H.N. Gedge, ajutor de șerif al comitatului Londrei, a confirmat declarațiile domnului Pierrepoint.

> Da, era un străin. În ceea ce mă privește, am remarcat că englezii se comportă mai demn în astfel de cazuri decât străinii... S-a repezit la călău cu capul aplecat și a început să se zbată din toate puterile. Am încercat să-i strângem brațele cu o curea, dar, din nefericire, cureaua era nouă... și a reușit să-și elibereze brațele.

Totul este limpede. În cazul englezilor, spânzurarea este impecabilă; s-ar putea chiar crede că le place. Doar străinii produc necazuri. Nu apreciază nici latura amuzantă, nici partea solemnă și rituală a acestei proceduri și, cu atât mai puțin, respectabila tradiție pe care se sprijină. Legat de acest ultim aspect se impune a fi citat răspunsul dat de Lord Chief Justice la întrebarea dacă este sau nu adeptul menținerii obiceiului ca judecătorul să aibă capul învelit în negru când pronunță o condamnare la moarte:

> Cred că da. Ține de tradiție și nu văd pentru ce s-ar renunța la o tradiție veche de câteva secole – exceptând, bineînțeles, situația în care nu vor fi existând argumente valabile în acest sens... În opinia mea, motivul pentru care judecătorul își acoperă capul când pronunță o condamnare la moarte ține de faptul că, pe vremuri, acoperirea capului era un semn de doliu. Iată de ce se procedează la fel, în continuare.

La rândul său, domnul Pierrepoint avea să-și formuleze ferm punctul de vedere privitor la aspectele tradiționale ale procedeului.

Întrebare: – Îmi închipui că oamenii vă vorbesc de meseria dumneavoastră.
Răspuns: – Da, și refuz să vorbesc despre asta. Cred că e ceva care ar trebui să rămână secret... Pentru mine e ceva sacru.

Sunt greu de imaginat două persoane mai deosebite una de cealaltă prin situație și funcție socială decât acești doi slujbași ai societății, lucru care face să fie și mai șocantă asemănarea dintre opiniile lor. Astfel, când Lord Goddard a fost întrebat ce părere are despre propunerea de abolire a pedepsei cu moartea în cazul femeilor, a răspuns: „Nu înțeleg deloc această atitudine." Când domnul Pierrepoint a fost întrebat dacă există ceva deosebit de neplăcut în faptul de a executa o femeie, a răspuns negativ.

Întrebare: – Vă resimțiți, în vreun fel, în urma exercitării îndatoririlor dumneavoastră sau v-ați obișnuit cu ele?
Răspuns: – M-am obișnuit, acum.
Întrebare: – Sunteți vreodată emoționat?
Răspuns: – Nu.

Lord Goddard n-a fost întrebat nici câte persoane a condamnat la moarte și nici dacă a fost emoționat, ci dacă, după părerea lui, ar trebui pronunțate mai puține condamnări la moarte sau, din contra, dacă nu cumva ar trebui să se procedeze mai rar la comutările de pedeapsă pentru condamnați. A răspuns că se acordau prea multe comutări de pedeapsă. A fost întrebat dacă i se pare firesc ca un om să fie condamnat la moarte în condițiile în care s-a dovedit că e nebun. Răspunsul său a fost că acest lucru i se pare absolut normal.

Personal, nu am resentimente față de Lord Chief Justice, Rayner Goddard, dar, în calitatea sa de cel mai înalt magistrat al Regatului, el e simbolul autorității, iar opiniile sale – pe care voi avea deseori prilejul să le citez – au o mare greutate în

dezbaterea privitoare la pedeapsa cu moartea. Lord Goddard nu folosește din întâmplare propriile argumente: acestea sunt expresia perfectă a atitudinii tuturor adepților menținerii pedepsei capitale. După cum se va demonstra în paginile următoare, argumentele lor și filozofia pe care acestea se sprijină nu s-au schimbat de două secole. Din acest motiv sunt de neînțeles altfel decât din perspectiva trecutului.

Cu excepția Franței, în toate democrațiile occidentale eșafodul și călăul sunt doar amintiri. Pedeapsa cu moartea a fost abolită în mai multe state din America de Nord, în aproape întreaga Americă Centrală și în cea de Sud, în multe state din Asia și în Australia: în total, în 36 de țări, altfel spus în cea mai mare parte a lumii civilizate.

După cum se știe, britanicii sunt mai disciplinați și mai respectuoși față de lege decât majoritatea cetățenilor din statele în care a fost abolită pedeapsa cu moartea, printre care se impun menționați sud-americanii cu temperament sangvin și nemții care au fost supuși ani în șir influenței abrutizante a regimului nazist. Totuși cei care apără pedeapsa cu moartea afirmă că națiunea noastră, spre deosebire de altele, nu-și poate permite să renunțe la serviciile călăului, cel care protejează și răzbună societatea. Afirmă că exemplul altor popoare nu demonstrează nimic întrucât, în țara noastră, situațiile îmbracă forme „aparte". S-ar putea ca teama de o întemnițare îndelungată să-i oprească pe străini de la săvârșirea de infracțiuni, dar infractorii britanici se tem doar de spânzurătoare. Această convingere paradoxală este atât de profund înrădăcinată în spiritul susținătorilor spânzurării, încât aceștia nici măcar nu realizează dimensiunile paradoxului. Celor mai mulți dintre ei le repugnă până și gândul că există pedeapsa prin spânzurare și recunosc că este vorba despre un obicei pe cât de respingător, pe atât de nefast. Dar, pe de altă parte, cred că este un rău necesar. Lungile și minuțioasele anchete ale Comisiei parlamentare din 1930

și ale Comisiei Regale din 1948 au demonstrat că credința în valoarea pilduitoare de neînlocuit a pedepsei cu moartea este doar o superstiție. Ca orice superstiție, se manifestă precum diavolul-din-cutie. Degeaba va fi închis capacul prin forța faptelor și statisticilor. Diavolul va sări din nou din cutie împins de resortul forței inconștiente și iraționale a credințelor tradiționale. De aceea, orice discuție este inutilă în condițiile în care nu se examinează originile acestei tradiții, pentru a descoperi în trecut elementele care influențează puternic atitudinile din prezent. De asta ne vom ocupa în continuare. Vom parcurge un capitol aproape necunoscut din istoria Angliei și de care, în mod ciudat, nu s-a ocupat nimeni.

„Codul sângeros"

Vom parcurge două etape. La început, vom descrie metoda de luptă contra infracționalității în jurul anului 1800. Apoi, vom coborî mai adânc în istorie pentru a explica în ce fel a fost posibil să se ajungă la o asemenea situație.

La începutul secolului al XIX-lea, în Anglia, legislația penală purta numele de „Codul sângeros". Codul era unic în lume prin aceea că prevedea pedeapsa cu moartea pentru aproximativ 220 sau 230 de delicte și infracțiuni, precum furtul napilor, asocierea cu țiganii, stricăciunile cauzate peștilor din iazuri, trimiterea scrisorilor de amenințare sau faptul de a fi găsit înarmat sau deghizat într-o pădure. Nici măcar autoritățile judiciare nu cunoșteau cu exactitate numărul vinovățiilor pedepsite cu moartea.

Remarcați că nu ne referim la întunecata epocă a Evului Mediu, ci la perioada dintre începutul secolului al XIX-lea și domnia reginei Victoria, răstimp în care, în toate țările civilizate, delictele împotriva proprietății nu erau pedepsite cu

moartea. Referindu-se la legislația penală, Sir James Stephen, cel mai mare jurist britanic din secolul al XIX-lea, spunea că este „cea mai stângace, nepăsătoare și crudă legislație care a dezonorat vreodată o țară civilizată".

Această stare de fapt era cu atât mai surprinzătoare cu cât, în multe alte privințe, civilizația britanică o devansase pe cea a restului lumii. Vizitatorii străini erau puternic impresionați de pedepsele aplicate de către tribunalele britanice și, în același timp, nu mai puțin îngroziți de chinurile sălbatice pe care acestea le presupuneau. Pe teritoriul englez, spânzurătorile și locurile destinate ridicării acestora erau atât de frecvente, încât în primele ghiduri editate pentru uzul călătorilor figurau ca puncte de reper.

Doar între Londra și East Grinstead existau două eșafoduri plus câteva spânzurători unde corpurile infractorilor erau suspendate cu lanțuri „până când cadavrul va putrezi". Uneori, infractorul era legat de viu și murea abia după câteva zile. Alteori, scheletul rămânea spânzurat multă vreme după descompunerea corpului. Ultima oară când s-a recurs la un asemenea procedeu a fost în 1832, la Saffron Lane, lângă Leicester. Corpul lui James Cook, de meserie legător de cărți, a fost suspendat la o înălțime de 33 de picioare, cu capul ras și uns cu catran, dar a trebuit să fie luat după 15 zile întrucât nenumărați gură-cască transformaseră zona spânzurătorii într-un loc de plimbare și distracție de duminică.

În secolul al XVIII-lea și până la jumătatea secolului al XIX-lea, „zilele de execuție prin spânzurare" însemnau un echivalent al sărbătorilor naționale, doar că mult mai frecvente. Chiar și meseriașii care trebuiau să-și livreze marfa la termen nu omiteau să menționeze că „dacă între timp va exista o zi de spânzurare, în aceea nu se va lucra".

Simbolul spânzurării era Arborele din Tyburn. Scenele care se petreceau cu ocazia execuțiilor publice erau mai mult decât

o rușine națională: erau izbucniri de nebunie colectivă, ale căror ecouri îndepărtate răsună încă și astăzi când, la poarta închisorii, este afișat anunțul execuției.

Între timp, secolul al XIX-lea mergea înainte. Unele țări din Europa aboliseră pedeapsa cu moartea. În altele, fusese lăsată să cadă în desuetudine. Cu toate acestea, în Anglia, execuțiile publice prin spânzurare – deși aveau acum loc doar în preajma porților închisorilor – continuau să fie un fel de sabbat al vrăjitoarelor cu organizare oficială. Scenele desfășurate cu acele prilejuri căpătau neașteptate aspecte de agitație a spiritelor și de violență. Oamenii se băteau între ei. Astfel, în 1807, 40 000 de persoane veniseră să asiste la execuția lui Holloway și a lui Haggerty. Mulțimea a fost cuprinsă de un asemenea delir încât, când spectacolul a luat sfârșit, pe locul respectiv au rămas aproape 100 de morți.

Acest soi de viciu nu cuprindea doar clasele de jos: erau construite estrade pentru spectatorii distinși, așa cum se procedează astăzi la meciurile de fotbal. Balcoanele din împrejurimi erau închiriate la prețuri exorbitante. Doamnele din aristocrație, purtând mască neagră pe partea de sus a feței, stăteau la coadă pentru a-l vizita pe condamnat în celulă. În ceea ce-i privește pe tinerii eleganți și pe clienții serioși, aceștia veneau uneori de la celălalt capăt al țării pentru a asista la o spânzurare strașnică. Astfel de lucruri se petreceau totuși în sensibila epocă a romantismului, într-o perioadă în care femeile leșinau la cea mai mică emoție și în care bărbații cu barbă plângeau cu duioșie unul în brațele celuilalt.

Victimele erau spânzurate fie singure, fie, uneori, în grupuri de câte 12, 16 sau chiar 20. Deseori condamnații erau beți și nici călăii nu erau altfel. Dar, fie beat, fie treaz, călăului i se întâmpla deseori să-și piardă sângele rece în fața isteriei mulțimii și să-și facă treaba de mântuială. Sunt numeroase exemple de indivizi în cazul cărora spânzurarea s-a reluat de două sau

chiar de trei ori. Uneori, victima era readusă în simțiri făcând-o să lase sânge prin crestare la călcâi, apoi era din nou spânzurată. În alte cazuri, călăul și ajutoarele sale trebuiau să se agațe de picioarele spânzuratului pentru a-i spori greutatea. Se întâmpla ca trupul să fie sfâșiat sau capul smuls. De câteva ori, hotărârea de grațiere a sosit când victima atârna deja de funie, care, în astfel de cazuri, era tăiată. Așa s-a întâmplat cu un oarecare Smith, supranumit „cel-spânzurat-pe-jumătate“: atârna în funie de aproape un sfert de oră... Dus într-o casă din vecinătate, și-a revenit repede în urma lăsărilor de sânge și altor îngrijiri.

Aceste atrocități au continuat pe tot parcursul secolului al XIX-lea. Totul era făcut de mântuială, atât de nechibzuit și de barbar încât nu doar că unii spânzurați erau încă în viață după un sfert de oră de la începerea strangulării, dar se menționează și cazuri concrete de victime care și-au revenit pe masa de disecție. Alții, după ce erau coborâți din spânzurătoare, erau readuși în simțiri de prietenii lor prin băi calde, lăsări de sânge, masaje pe coloana vertebrală etc.

Abordarea subiectului pedepsei cu moartea presupune, inevitabil, ajungerea la asemenea detalii tehnice respingătoare: trebuie cunoscut cu precizie despre ce este vorba, mai ales că nu sunt chestiuni care să aparțină unui trecut îndepărtat. Profitând de faptul că execuțiile nu mai sunt publice, oficialii pretind, cu ipocrizie, că spânzurarea este o tehnică perfect pusă la punct și că se desfășoară „rapid și fără incidente“ – după cum sunt obligați să afirme, contrar adevărului, directorii de închisori. Dar execuția prin spânzurare a criminalilor de război de la Nürnberg a fost marcată de incidente îngrozitoare, iar cea a doamnei Thompson, din 1923, a fost o măcelărire la fel de revoltătoare precum toate cele la care se referă ziarele din secolul trecut. Călăul care a executat-o pe acea femeie a încercat, după scurt timp, să se sinucidă, iar preotul închisorii a declarat că „dorința lui de a o salva, la nevoie chiar și prin forță, a fost

aproape de neînvins". Cu toate acestea, purtătorii de cuvânt ai guvernului – persoane respectabile – ne spun, în continuare, că totul este perfect pus la punct.

Scenele desfăşurate imediat după execuţie erau şi mai infamante decât execuţia în sine – admiţând că un asemenea lucru este posibil. Unele mame îşi aduceau copiii la eşafod pentru a fi atinşi de mâna celui executat, crezându-se că aceasta avea miraculoase puteri vindecătoare. Erau smulse bucăţi din spânzurătoare pentru a pregăti remedii împotriva durerilor de dinţi. Împuterniciţii chirurgilor îşi disputau cadavrul: era modul cel mai frecvent de a procura corpuri neînsufleţite pentru disecţie.

Nu se făceau deosebiri în funcţie de vârstă şi de sex. Femeile care se făceau vinovate de asasinarea soţilor nu erau sfârtecate, ci arse de vii. Copiii sub 7 ani nu erau pasibili de pedeapsa cu moartea: teoretic, trebuiau să aibă 14 ani. Însă între 7 şi 14 ani puteau fi executaţi prin spânzurare dacă împotriva lor exista „o probă evidentă a înclinaţiei spre rău" considerată de natură a ţine loc de vârsta de la care făptuitorul începea să răspundă penal. Iată câteva exemple.

În 1748, William York, un băiat în vârstă de 10 ani, a fost condamnat la moarte pentru crimă. Chief Justice a amânat executarea acestuia, încercând să se lămurească dacă era corect să fie spânzurat un copil. Toţi judecătorii au declarat că aşa trebuia procedat, afirmând, mai cu seamă, că „ar fi foarte periculos să se creadă că unui copil îi este permis să comită o crimă atât de îngrozitoare având asigurată impunitatea... În consecinţă, chiar dacă poate părea o cruzime condamnarea la moarte a unui copil, acest lucru este necesar, căci *exemplul dat de o astfel de pedeapsă va servi spre a-i opri pe alţi copii să comită crime asemănătoare*".

În 1800, un alt copil a fost condamnat la moarte pentru falsificarea socotelilor la oficiul poştal din Chelmsford.

Judecătorul care pronunțase condamnarea și-a argumentat după cum urmează, față de Lord Auckland, refuzul total de a comuta pedeapsa:

> Toate circumstanțele acestei escrocherii demonstrează că vinovatul are iscusință și ingeniozitate peste vârsta lui. Este motivul pentru care am respins cererea apărătorului său și nu i-am acordat o suspendare având în vedere vârsta sa fragedă, căci sunt convins de faptul că era perfect conștient de ceea ce făcea. Totuși este doar un copil care încă nu a împlinit 11 ani și încă poartă bavețică sau, scumpe prieten, ceea ce fosta dumneavoastră doică ar numi șorțuleț. Pentru a liniști sentimentele instanței, unde toți se arătau îngroziți la ideea că un copil atât de nevârstnic va fi executat prin spânzurare, după expunerea de motive privind necesitatea urmăririi judiciare și imensul pericol care ar deriva din admiterea de către societate a faptului că un copil poate săvârși o astfel de infracțiune cu impunitate, deși avea conștiința faptelor sale, am lăsat a se înțelege că stă în puterea Coroanei să intervină de fiecare dată când i se solicită clemența.

Aceasta se întâmpla în 1800. Să comparăm respectivele cuvinte cu cele folosite de Lord Goddard când a prezentat pe scurt, în fața juraților, cazul lui Craig, în vârstă de 16 ani, și al lui Bentley, de 19 ani. Trebuie subliniat că Craig era analfabet, iar Bentley era recunoscut ca redus mintal și că educația lor se reducea la ceea ce învățaseră din filmele cu gangsteri și din benzile desenate apărute în jurnale.

> Pentru a judeca această chestiune, să ne detașăm de tot ceea ce ar putea avea legătură cu filmele, cu benzile desenate și cu orice gen de literatură. Acestea sunt aspectele la care se face referire astăzi când în boxa acuzaților se află deținuți tineri, dar ele nu au legătură esențială cu procesul. Acești doi bărbați tineri – sau băieți tineri, cum veți să-i numiți – au împlinit vârste la care răspund în fața legii. Au peste 14 ani și ar fi o dovadă de neseriozitate să susținem astăzi că un băiat de 16 ani nu-și dă seama ce infracțiune comite când se înarmează cu un revolver, își încarcă buzunarele cu muniție și folosește arma cu o destinație vădit contrară legii...

Lord Chief Justice a rămas fidel tradiției și când, în 1948, s-a opus cu succes propunerii care viza ridicarea, de la 18 la 21 de ani, a vârstei la care, conform răspunderii penale, o persoană este pasibilă de pedeapsa cu moartea. În conformitate cu legea britanică, un individ care n-a împlinit 21 de ani nu este considerat major în sensul ca semnătura sa să fie valabilă pe un contract sau un testament: în schimb, este considerat major în sensul de a fi executat prin spânzurare, fără testament.

Pedepse cu moartea împotriva copiilor au fost pronunțate până în 1833. Un băiat de 9 ani a fost condamnat, atunci, la spânzurătoare pentru că furase, dintr-o vitrină spartă, cerneală colorată în valoare de doi pence. Doar protestele publice au dus la comutarea pedepsei. Samuel Rogers relatează în *Table talk* că a văzut „un grup de fetițe, îmbrăcate în diferite culori, care erau duse să fie executate la Tyburn“. Greville descrie procesul unor băieți care, când au auzit că sunt condamnați la moarte, au fost îngrozitor de uluiți și au izbucnit în lacrimi: „Nu am văzut niciodată băieți plângând ca ei.“

În 1801, Andrew Brenning, în vârstă de 13 ani, a fost spânzurat public pentru vina de a fi intrat prin efracție într-o casă și de a fi furat o lingură. În 1808 o fetiță de 7 ani a fost spânzurată la Chelmsford pentru că a dat foc unei case; o altă fetiță, de 13 ani, a fost spânzurată la Maidstone. Trei ani mai târziu, Lordul Cancelar, Lord Eldon, opunându-se unei îmblânziri a legii, a avut cinismul de a declara că, „din câte își amintea, în cei 25 de ani de când era consilierul Majestății Sale, iertarea nu a fost niciodată refuzată într-un proces în care nu avea cum să fie refuzată“.

Legat de iertarea care nu a fost „niciodată refuzată“ de îndată ce a apărut „un licăr de îndoială“, în 1948 s-au auzit declarații identice în cursul dezbaterilor legate de pedeapsa cu moartea și, în alte împrejurări, după ce Bentley, Evans, Rowland etc. au fost spânzurați.

Repetăm: nu vorbim despre întunecatul Ev Mediu, ci, din contra, despre Secolul Luminilor, despre acea epocă în care legislația penală se îmblânzea în toată Europa. Sub influența preceptelor lui Beccaria, Montesquieu și Voltaire, pedeapsa cu moartea fusese abolită mai întâi în Austria, în 1781, de către Iosif II. Fratele său, mare duce de Toscana, i-a urmat exemplul în 1786 prin promulgarea unui Cod penal care proclama că principalul țel al pedepselor era readaptarea infractorului la o viață normală. Ecaterina cea Mare a publicat în 1767 celebrele sale *Instrucțiuni* care aboleau pedeapsa cu moartea și declara: „Popoarele se conduc prin cumpătare, nu prin asprime excesivă." (Chiar dacă nu a fost niciodată promulgat noul Cod penal, a cărui pregătire era dispusă prin *Instrucțiuni*, acestea din urmă au revoluționat sistemul penal rusesc și, pe de altă parte, au fost expresia tipică a spiritului epocii.)

În Suedia, după reforma Codului penal din 1779, nu au mai fost executate, în medie, mai mult de 10 persoane pe an; în Prusia, sub domnia lui Frederic II, media nu a depășit 15. Între 1775 și 1778, în aceeași țară au fost executate doar 46 de persoane, între care doar două pentru fapte care aduceau atingere proprietății (furturi în stradă).

În aceeași perioadă, mai exact între 1775 și 1778, doar la Londra și în Middlesex au fost spânzurate 149 de persoane. Nu există statistici la nivelul întregii țări, dar se poate spune că totalul însemna un multiplu considerabil al acestor cifre. Există statistici detaliate pentru 1785, an în cursul căruia la Londra și în Middlesex au fost executate 97 de persoane, între care una singură pentru asasinat, iar celelalte 96 pentru fapte care aduceau atingere proprietății. Deci, în medie, în Anglia se comiteau mai puține asasinate decât în alte țări.

Această extraordinară asprime a Angliei era generată în special de faptul că executarea prin spânzurare era considerată de Codul sângeros un panaceu împotriva tuturor delictelor comise,

de la furtul unei batiste până la cele mai grave. Dar comparația se referă doar la secolul al XVIII-lea. Pe parcursul primei treimi a secolului al XIX-lea, mai exact între războaiele napoleoniene și începutul domniei reginei Victoria, contrastul a fost și mai izbitor. Cea mai veche democrație din Europa, cea care nu a avut niciodată de suferit din cauza efectelor violente ale invaziei străine, ieșea în evidență, conform cuvintelor lui Sir James Stephen, prin „cea mai stângace, nepăsătoare și crudă legislație care a dezonorat vreodată o țară civilizată".

Cum a fost posibil să existe o asemenea situație uluitoare? Întrebării i se poate răspunde doar în linii mari, dar aspectul este important, dată fiind corelația între acea situație și cea încă existentă astăzi.

Izvoarele „Codului sângeros"

În jurul anului 1800, situația nu provenea din moștenirea unui trecut obscur, ci din hotărârea deliberată de a întoarce spatele realităților zilei. Trei sunt cauzele principale care par să fi concurat la determinarea evoluției legislației penale engleze într-un sens opus celui din restul lumii:

a) faptul că Anglia se găsea în fruntea revoluției industriale;

b) aversiunea englezilor față de autoritate, ceea ce a împiedicat crearea unei poliții eficiente;

c) particularitățile sistemului juridic al cutumei engleze care au dus la apariția unei clase formate din indivizi a căror autoritate recunoscută o egala pe cea a oracolelor; aceștia au impus respectul față de „precedente" și, pornind de aici, aveau să interzică orice concesie făcută noilor idei.

În cutuma medievală, pedeapsa cu moartea era prevăzută doar în cazul unei vinovății deosebit de grave, precum omorul,

trădarea, incendierea voluntară și violul. În timpul dinastiilor Tudor și Stuart, legea a devenit mai aspră, dar la începutul secolului al XVIII-lea mai prevedea pedeapsa capitală doar în 50 de cazuri. Dezvoltarea Codului sângeros a mers în paralel cu revoluția industrială. Aceasta a transformat națiunea, a așezat Anglia în fruntea lumii occidentale, dar, în același timp, a atras după sine și anumite dificultăți sociale ale căror consecințe sunt resimțite și în ziua de astăzi. Orașele se dezvoltau ca niște ciuperci respingătoare, sordide, fără administrație, fără autorități locale și fără servicii care să asigure securitatea. Vechea ordine a lucrurilor se dezintegra și nimeni nu avea o idee clară și, bineînțeles, nici experiența cu privire la mijloacele necesare luptei împotriva dezordinii sociale care apărea. Mai ales, nimeni nu știa cum să se comporte în cazul proletariatului orașelor, format din salariați smulși din viața lor rurală și transformați într-un soi de oameni zdrențăroși și îngrădiți între zidurile unor maghernițe. Expansiunea bruscă a unei sărăcii extreme – însoțită, așa cum se întâmplă totdeauna, de prostituție, exploatarea copiilor prin muncă, beție și delincvență – coincidea cu acumularea fără precedent a bogăției, ceea ce apărea ca o provocare în plus la comiterea de infracțiuni. Toți vizitatorii străini erau de acord asupra fapului că nu mai văzuseră atâta bogăție și splendoare ca în locuințele și în magazinele din Londra – și, în același timp, atâția escroci, hoți și tâlhari. Sentimentul de nesiguranță provocat de o asemenea situație a dus la promulgarea unor pachete de legi care prevedeau pedeapsa cu moartea.

Acest proces a durat un secol și avea să ia sfârșit abia în 1829, când Robert Peel a creat poliția sub forma sa modernă. Dacă acest lucru s-ar fi întâmplat cu o sută de ani mai devreme, Anglia ar fi fost scutită de o mare rușine și de o tot atât de mare oroare. În mod paradoxal, dragostea de libertate i-a împiedicat pe englezi să procedeze astfel: se temeau ca, odată instituită,

forţa unei poliţii regulate să nu fie folosită pentru a limita libertăţile individuale şi politice. Altfel spus, având de ales între poliţist şi călău, Anglia a optat pentru călău. Acesta era o figură familiară, celălalt, ceva nou inventat de străini şi, ca atare, era preferabil să fie evitată o asemenea experienţă. Nu mă refer la toate aceste ciudăţenii din dorinţa de a satisface o curiozitate deşartă, ci pentru că e vorba despre lucruri care ne privesc personal. Ultimul argument al apărătorilor pedepsei cu moartea este exact cel care s-a aflat la originea dezastrului: dacă execuţia prin spânzurare va fi abolită, poliţiştii vor trebui să fie înarmaţi pentru a lupta împotriva infractorilor care nu se vor mai teme de nimic. După cum se va vedea în cele ce urmează, în anumite ţări în care pedeapsa cu moartea a fost abolită, poliţiştii erau înarmaţi atât înainte cât şi după abolire. În altele, poliţiştii nu au purtat armă nici înainte, nici după abolirea pedepsei cu moartea. În consecinţă, nu există nici un motiv să credem că în Anglia ar fi necesară schimbarea lucrurilor din acest punct de vedere. Important este să remarcăm aici, încă o dată, puterea exercitată de tradiţie asupra noastră, fără ca noi să fim conştienţi de acest lucru. Chiar şi acum, sensibilitatea unui englez este mai puternic rănită de ideea că unui agent de poliţie i-ar fi încredinţată o armă decât de menţinerea pedepsei cu spânzurătoarea.

Pentru acest tip de legislaţie de urgenţă, promulgată în secolul al XVIII-lea dintr-un sentiment asemănător panicii, există două cazuri ilustrative. În 1772, proprietarii din Hampshire au fost călcaţi de o bandă de hoţi care aveau obiceiul să-şi ascundă feţele pentru a nu fi recunoscuţi. Parlamentul a promulgat o lege conform căreia era pasibilă de pedeapsa cu moartea orice persoană „armată sau deghizată“ care se făcea vinovată de „violenţe împotriva sau pagube aduse persoanelor sau bunurilor supuşilor Majestăţii Sale“. Banda de hoţi a dispărut din Hampshire, dar legea a rămas valabilă. Concepută pentru a face

față unei situații particulare și doar pentru trei ani, a rămas în vigoare timp de un secol, până în 1873. În tot acest timp, aria sa de aplicare s-a extins. De fapt era redactată în termeni atât de vagi încât judecătorul o putea aplica în cazuri foarte diverse. Astfel, de fiecare dată se crea câte un precedent care constituia, ulterior, baza pentru noi condamnări. Așa s-a ajuns în situația de a fi prevăzute 350 de cazuri în care se aplica pedeapsa cu moartea.

O multiplicare identică a cazurilor a avut loc și în aplicarea legii „furturilor din locuințe particulare și din magazine". Inițial se aplica doar pentru tâlhărie, dar a sfârșit prin a fi valabilă și în cazul furtului unui obiect care valora peste 12 pence, fără ca măcar să fie reținut faptul că în textul inițial fusese folosită noțiunea de efracție.

Am încercat să zugrăvesc originile acestei nebunii care a întins umbra spânzurătorii și a eșafodului asupra tuturor satelor, pădurilor și târgurilor din țară. Dar nebunia și panica au durat foarte puțin. Acest lucru se întâmpla în perioada în care preceptele lui Beccaria, Voltaire și Montesquieu găseau peste tot un sol fertil, cu excepția Angliei. Era epoca în care, chiar în Anglia, Jeremy Bentham, James și John Stuart Mill, Eden și Howard, Romilly, Selborne și mulți alți oameni luminați, conștienți de dezonoarea la care le era supusă țara, o combăteau cu toată puterea talentului lor. Ce forță – rămasă victorioasă până la mijlocul secolului al XIX-lea – se opunea oricărui demers îndreptat împotriva acestei demențe, oricărei reforme? Răspunsul este simplu: magistrații englezi.

„Oracolele"

Sistemul judiciar englez nu se întemeiază pe un cod, ci pe aplicarea așa-numitei „Common Law", adică a cutumei, altfel spus, a obiceiurilor. Validitatea și domeniul de aplicare al

acestor obiceiuri sunt lăsate la latitudinea judecătorilor, „depozitari ai legii, oracole vii, care trebuie să decidă în toate cazurile îndoielnice și care sunt obligați prin jurământ să hotărască în conformitate cu legile țării“ (*Enciclopedia britanică*, articolul „Common Low“). Hotărârile lor sunt înregistrate și dobândesc ulterior valoare de precedent.

Binefacerile cutumei, considerată zid de apărare pentru libertățile individuale și politice, au fost însemnate și formează o parte esențială a istoriei Angliei. Unul dintre avantaje a fost că, refuzând să aplice Dreptul roman sau Dreptul canonic, englezii au reușit să evite acceptarea torturii ca mijloc de a obține mărturisiri. Sfârtecarea era doar o formă mai aspră de execuție, nicidecum un procedeu de anchetă. În timp ce în țările de pe continent procedura era *inchizitorială*, procedura engleză era *acuzatorie*. Iată de ce superioritatea legislației engleze era recunoscută în toate țările, în sensul că garanta acuzatului un proces echitabil.

Asemenea binefaceri au fost însă scump plătite. Aversiunii față de puterea poliției i-a fost contrapusă puterea călăului. Aversiunea față de legea scrisă a făcut ca legea engleză să rămână la latitudinea „oracolelor“ purtători de perucă, al căror spirit nu avea cum fi altfel decât tributar trecutului, fie și prin aceea că judecau strict în baza precedentului. Legea nu era doar aplicată, ci și făcută de aceștia.

Judecătorii sunt cei care au făcut ca 350 de infracțiuni să fie pedepsite cu moartea prin extinderea aplicării legii împotriva bandiților mascați. Sub influența lor, Parlamentul a votat din ce în ce mai multe legi prevăzând aplicarea pedepsei capitale, iar ei le-au putut extinde aplicarea după bunul lor plac. Tot judecătorii au fost cei care s-au împotrivit cu cea mai mare îndârjire oricărei încercări de abolire a respectivelor legi.

În 1813, când „legea Romilly“, care prevedea abrogarea pedepsei cu moartea în cazul furtului din vitrine, tocmai fusese

a treia oară respinsă de Camera Lorzilor, Lord Wynford – Lord Chief Justice din epocă – a prezentat privitor la aceasta, cu o franchețe nemaiîntâlnită, poziția judecătorilor. „Nu vrem să fim martori la schimbarea legilor Angliei“, a declarat el. Legea a cărei abrogare se dorea fusese votată în timpul lui Cromwell „în cea mai glorioasă perioadă a istoriei noastre, și nu există nici un motiv pentru a ne expune riscului unor experiențe“. A mai declarat că ar fi dispus să voteze în favoarea abrogării doar dacă i s-ar putea demonstra că fie și un singur individ a suferit pe nedrept urmările legii în condițiile bine-cunoscutei omenii a judecătorilor. Asta, în timp ce copii de 7 ani erau executați public prin spânzurare.

Trebuie precizat că argumentul „Nu vrem să fim martori la schimbarea legilor engleze“ a fost invocat doar împotriva îmblânzirilor propuse, niciodată contra înăspririlor.

Inutil de adăugat că totdeauna au existat și judecători omenoși care, de comun acord cu jurații și chiar cu acuzatorii, s-au străduit să cruțe niște bieți indivizi de asprele pedepse ale unei legi evident excesive. Dar, considerați ca un scop social, judecătorii englezi și-au exercitat influența atât în Camera Lorzilor cât și în Camera Comunelor, iar prin respectul lor față de „precedent“ au fost pentru o asprime maximă și împotriva oricărei reforme umanitare.

Revolta opiniei publice

Între 1808 – când Romilly a prezentat primul său proiect de reformă – și 1837, an al suirii reginei Victoria pe tron, s-a purtat lupta decisivă pentru abrogarea absurdului și rușinosului Cod sângeros. La începutul acestui război judiciar de 30 de ani, existau 220 de dispoziții legale care prevedeau pedeapsa cu moartea; la sfârșitul său, mai erau doar 15.

Într-o primă fază, mișcarea reformistă a fost condusă, fără mare succes, de Samuel Romilly. El i-a avut drept principali adversari pe Lord Ellenborough – Chief Justice – și pe Lordul Cancelar, Lord Eldon, susținuți amândoi, în Camera Lorzilor, de miniștri, episcopi și câteva nobile fosile care au opus proiectelor de reformă eternul argument: doar pedeapsa cu moartea are însemnătate pilduitoare, orice experiență în direcția abolirii acesteia ar atrage după sine sporirea criminalității și, de altminteri, ar contraria opinia publică.

De fapt, Romilly nici n-a trăit destul pentru a fi martor la abolirea legii care pedepsea cu moartea furtul din magazine al unor obiecte valorând mai mult de 12 pence. A reușit totuși să determine abrogarea a trei dispoziții care prevedeau pedeapsa cu moartea pentru hoții de buzunare, pentru soldații și marinarii care se deplasau fără autorizare și pentru „furtul țesăturilor din locurile destinate operațiunii de înălbire“. Înfrânt, Romilly s-a sinucis în noiembrie 1818, la câteva zile după moartea soției sale. Avea 61 de ani. A fost unul dintre cei mai de seamă englezi ai timpului său, iar numele i-a fost, pe nedrept, uitat. Adversarul său, Lord Ellenborough, i-a supraviețuit o lună. Împrejurările morții sale au fost la fel de simbolice ca ale morții lui Romilly. În 1817, William Hone, un tovarăș al lui Cruickshank și al lui Charles Lamb, a fost judecat în fața lui Ellenborough sub acuzația de hulire. „Ellenborough a condus dezbaterile astfel încât jurații au fost determinați să-i condamne pe inculpați. De aceea se consideră, îndeobște, că achitarea acestora i-ar fi grăbit moartea“ (*Enciclopedia britanică*).

În momentul morții lui Romilly, triumful mișcării reformiste era deja asigurat. Legea propusă de el privind abolirea pedepsei cu moartea în cazul „furtului țesăturilor din locurile destinate operațiunii de înălbire“ a fost votată fără împotrivire. Camerei Comunelor i-au fost adresate două petiții remarcabile, semnate de 150 de proprietari ai unor întreprinderi de

înălbire și imprimare a bumbacului, care cereau ca furturile în dauna întreprinderilor lor să nu mai fie pedepsite cu moartea, întrucât jurații preferă să-i considere nevinovați pe hoți decât să-i condamne. Petițiile datează din 1811. Cu ele începe o evoluție surprinzătoare. Acestea au fost într-adevăr urmate de un val de petiții de același gen provenind, de exemplu, din partea Corporației din Londra a bancherilor din 214 orașe și târguri, a juraților din Londra. Toate aveau același sens: protestau împotriva asprimii legii care îi făcea aplicarea imposibilă, văduvind-o astfel de eficiența amenințării punitive. Solicitau, în numele interesului ordinii publice, să fie prevăzute pedepse mai blânde.

Foarte repede, pupitrele Camerei Comunelor aveau să geamă sub greutatea unor petiții identice: erau deja peste 12 000 în 1819. Parlamentul a fost silit să acționeze. La un an după moartea lui Romilly și Ellenborough, în 1819 a fost desemnat „Select Committee". Motivul declarat al acestei decizii a fost „verdictul opiniei publice care, într-un mod lipsit de echivoc, se pronunțase indignată împotriva legilor penale" așa cum erau atunci.

Raportul Comitetului este un document remarcabil care cuprinde, pentru prima oară, o statistică a delictelor și pedepselor din Anglia, ca și a modificărilor operate în dispozițiile legii penale în cursul celor trei secole anterioare.

Faptul că membrii Comitetului au refuzat să-i audieze pe judecători este definitoriu. Martorii pe care i-au făcut să compară aparțineau celor mai diverse medii sociale: prăvăliași și comercianți, negustori și proprietari de manufacturi, bancheri și agenți de asigurări, preoți și paznici de închisoare. Ei au refuzat să-i audieze pe judecători sub pretextul subtil „că nu ar fi decent să critice măsurile pe care, ulterior, vor fi obligați să le aplice și, pe cale de consecință, nu pot fi considerați liberi să expună o părere imparțială". S-a adăugat că „întrucât între momentul comiterii și cel al prezentării în fața instanței

judecătorii nu au cum să cunoască ancheta faptelor penale altfel decât din exterior, aceştia sunt, atât prin condiţia cât şi prin îndatoririle lor, foarte departe de ea". După mai bine de un secol, Comitetul din 1930 a refuzat, la rândul său, să solicite părerea judecătorilor.

Recomandările Comitetului din 1819 au fost moderate: menţinerea pedepsei cu moartea în cazul anumitor fapte împotriva proprietăţii, înlăturarea legilor căzute în desuetudine şi amendarea altora. Cu toate acestea, recomandările au fost respinse de „oracole". Lord Eldon s-a opus principalelor modificări propuse şi a fost urmat în acest sens. În 1820, după publicarea raportului Comitetului, faimoasa propunere a lui Romilly privind abolirea pedepsei cu moartea în cazul furturilor din prăvălii a fost prezentată pentru a şasea oară şi, pentru a şasea oară, retrasă atunci când Lorzii care-i reprezentau pe magistraţi au declarat că se vor opune. După 12 ani, succesorul lui Ellenborough, Chief Justice Lord Tenterden, a combătut straşnic, la rândul său, o propunere de abrogare a pedepsei cu moartea în cazul hoţilor de oi şi de cai, declarând, încă o dată, că în Anglia „nu există nimic care să poată înlocui pedeapsa cu moartea".

Rezistenţa a început să slăbească abia odată cu sosirea lui Peel la Ministerul de Interne. În 1829, el a creat primele forţe poliţieneşti moderne. Zece ani mai târziu, numărul faptelor penale pasibile de pedeapsa cu moartea fusese redus, în sfârşit, la 15 şi în 1861 la 4: asasinatul, trădarea, incendierea intenţionată a docurilor şi pirateria. În aceeaşi situaţie ne aflăm şi astăzi.

De la Ellenborough la Goddard

În 1948, în cursul dezbaterilor privitoare la pedeapsa cu moartea, în faţa Camerei Lorzilor, succesorii lui Ellenborough şi Eldon, Lordul Cancelar Jowitt şi Lord Chief Justice Goddard

au făcut câteva remarci interesante legate de subiectul tratat aici. Goddard a declarat:

> În mod obişnuit, judecătorilor li se reproşează – am convingerea că nefundamentat – că sunt... acesta e cuvântul cel mai des folosit... reacţionari şi, de asemenea, că sunt adepţii celei mai mari asprimi. Nu este adevărat. Am impresia că această idee provine din faptul real că unul dintre cei mai remarcabili predecesori ai mei, Lord Ellenborough, se opunea cu înverşunare, în timpul său, proiectelor de reformă care vizau abolirea pedepsei cu moartea pentru numeroase delicte în cazul cărora aceasta era aplicată, pe atunci. Am impresia că, în mare măsură, el exprima opinia publică a timpului său şi cred că nu se acordă suficientă importanţă părerilor sale: la urma urmei, dacă se înşela, se afla într-un cerc format din indivizi ca el. Dacă vă raportaţi la „Dezbaterile parlamentare“ din acel timp, veţi constata, printre altele, că aproape toţi lorzii ecleziastici erau de acord cu el.

Lord Goddard pleda, în 1948, cauza menţinerii pedepsei cu moartea în cazul asasinatului, sprijinindu-se, de exemplu, pe ideea că opinia publică era favorabilă acestui lucru, iar pasajul în care se referă la „remarcabilul său predecesor“ conţine precizarea că Lord Ellenborough nu avea mai puţină dreptate când se declara în favoarea menţinerii pedepsei cu moartea pentru furt, dată fiind aderarea opiniei publice la astfel de măsuri. După cum am văzut, adevărul istoric este exact opus. Nu doar că Ellenborough nu exprima opinia publică a timpului său, dar tocmai opinia publică a acelei epoci i-a consfinţit înfrângerea. Opinia publică s-a exprimat prin refuzul juraţilor de a declara că acuzaţii sunt vinovaţi, ceea ce a făcut caduc Codul sângeros. S-a exprimat şi prin valul de petiţii sosite atât de la fabricanţii de stambă cât şi de la juraţi, de la bancheri, ca şi de la Corporaţia Londrei. În final, s-a exprimat prin îndârjirea Camerei Comunelor, care a votat abrogare după abrogare, în timp ce Camera Lorzilor a refuzat mereu, aşa cum, în 1948, a refuzat legea de abrogare votată de Camera Comunelor.

„A spânzura nu e destul"

Atitudinea judecătorilor – consideraţi că un corp social – privitoare la formele cele mai cumplite ale pedepsei cu moartea era, la rându-i, perfect logică. Sir Edward Coke (1552–1634) a fost, poate, cel mai mare jurist englez din istorie. Prin celebrul său adagiu că nici o proclamaţie regală nu poate schimba legea, prin felul în care a apărat cutuma împotriva regelui, a Bisericii şi a Amiralităţii, a contribuit mai mult ca oricine la a conferi procedurii britanice un caracter independent şi echitabil. Dar, în acelaşi timp, a făcut ca numele său să rămână pentru totdeauna asociat cu „Pioasa Măcelărire" prin roată şi funie, a cărei menţinere o apăra prin citate biblice.

Nu a omis nici să explice că aceste forme de execuţie dovedeau „minunata indulgenţă şi cumpătare a regelui" întrucât excludeau orice tip de tortură... în afara celei de a-l sfârteca pe trădător de viu.

O astfel de barbarie a continuat până în secolul al XIX-lea, în forme oarecum atenuate. Tot Romilly a fost cel care i-a pus capăt. Dar, când şi-a propus pentru prima oară „Proiectul de lege pentru modificarea pedepselor aplicate în caz de înaltă trădare", a fost acuzat de juriştii Coroanei că vrea să dărâme meterezele Constituţiei, cu acea ocazie fiind citată apologia sfârtecării rostită de Coke. Propunerea a fost respinsă. Procurorul general a declarat în cursul dezbaterii că, dacă s-ar propune instituirea unor astfel de pedepse, nu ar vota în favoarea lor, dar că se opune moderării lor, dat fiind faptul că sunt consacrate printr-o tradiţie seculară. Legat de aceasta, Romilly consemnează în *Memoriile* sale:

> Astfel... propunerea a fost respinsă, miniştrii rămânând cu gloria de a fi ocrotit integritatea legii engleze conform căreia inima şi măruntaiele unui om... vor fi smulse din trupul încă viu.

Și-a propus din nou proiectul după un an (1814). În acel moment, Lord Ellenborough și Lord Eldon au înțeles că erau contra curentului. Însă au reușit să determine votarea unui amendament conform căruia era menținută pedeapsa constând în tăierea corpului criminalului în patru. Întrucât aceasta se făcea cu un cadavru, Romilly a acceptat ceea ce s-ar putea considera a fi un compromis rezonabil cu reprezentanții tradiției. Propunerea a fost votată în aceste condiții.

În cazul femeilor acuzate de trădare, sfârtecarea, despre care se considera că scandalizează buna cuviință a spectatorilor, a fost înlocuită prin pedeapsa arderii pe rug. Această formă de execuție a fost abrogată abia în 1790, în pofida puternicei opoziții a cancelarului, Lord Loughborough, care apăra procedura sprijinindu-se pe valoarea sa pilduitoare.

> Spectacolul acestei pedepse este completat prin circumstanțe deosebit de cumplite și capabile să exercite asupra spectatorilor o impresie mai puternică decât simpla spânzurare. Dar efectele sale sunt din aceeași categorie și nu presupun suferințe mai mari pentru cel care va fi supus operațiunii: infractorul este totdeauna strangulat înainte ca flăcările să fie lăsate să i se apropie de corp.

Este, evident, neadevărat: au fost menționate numeroase cazuri în care, pentru că focul îi ardea mâinile, călăul nu și-a putut duce la bun sfârșit prima parte a sarcinii, adică strangularea. Nu menționez astfel de amănunte din plăcerea unei evocări macabre, ci pentru că a apăra un mod de execuție atât de sălbatic în baza faptului că „nu se suferă chiar așa de mult" este un laitmotiv întâlnit și în zilele noastre, când directorilor de pușcării li se ordonă să declare că spânzurarea a fost „rapidă și expeditivă și s-a terminat fără incidente", în pofida faptelor. Blackstone, cea mai însemnată autoritate juridică după Coke, a folosit același argument pentru a apăra sfârtecarea:

Există puține exemple de persoane sfârtecate înainte de a fi fost aduse în stare de totală inconștiență, acestea fiind doar situații accidentale sau urmare a neglijenței – scrie el.

Arderea pe rug s-a abrogat abia în 1816. Cu un an înainte, Ellenborough se opusese abolirii sale, argumentând că nu există o pedeapsă la fel de eficientă care s-o poată înlocui; în plus, pedeapsa era în vigoare din 1296 „și foarte potrivită pentru cazurile de sperjur și contrabandă". Atitudinea judecătorilor a fost deosebit de interesantă în privința *surghiunirii* (în Australia). De fiecare dată când surghiunul pe viață a fost propus ca înlocuitor al pedepsei cu moartea, judecătorii l-au considerat prea blând. Astfel, Ellenborough declara în 1810 că surghiunul pe viață era considerat de anumiți prizonieri ca fiind „o cură de aer estival, datorită plăcerii călătoriei către un climat mai cald". În 1832, Lord Wynford declara că această pedeapsă „nu mai speria pe nimeni. Ar trebui considerată mai degrabă o încurajare a infracțiunii decât o pedeapsă capabilă să-i îndepărteze de ea pe potențialii criminali". Dar când s-a conturat un curent de opinie favorabil suprimării surghiunului, contele Grey, fost Chief Justice, a considerat potrivit să informeze Camera Lorzilor că „toți judecătorii interesați în administrarea legii penale, cu excepția unuia singur... erau de părere că n-ar fi prudent să se renunțe la această formă de pedeapsă, respectiv surghiunul". În 1948, în fața Camerei Lorzilor, aveau să fie folosite aceleași argumente contradictorii împotriva înlocuirii pedepsei cu moartea prin închisoare pe viață: închisoarea pe viață era considerată când prea aspră, când prea blândă – poate și una, și alta.

Ultima dintre pedepsele corporale favorizată de „oracole" este *biciuirea*. În 1938, a fost desemnat un „Comitet de anchetă asupra pedepselor corporale", comitetul Atkins, care preciza, printre altele, în raportul său:

Nu avem convingerea că pedepsele corporale au un efect extraordinar în ceea ce privește valoarea lor pilduitoare, după cum pretind cei care se declară în favoarea aplicării acestora în cazul delincvenților adulți.

Preciza, de asemenea, că procurorii se pronunțau nu doar în favoarea menținerii, ci și a extinderii pedepselor corporale.

Așa cum se întâmplă totdeauna când astfel de anchete sunt dispuse în scopul domolirii mișcărilor de opinie, raportul a fost ascuns și nimic nu a răzbătut timp de zece ani. În 1948 Camera Comunelor a votat, fără amendamente, propunerea legislativă privind abolirea pedepselor corporale. Dar când a ajuns să fie discutată în Camera Lorzilor, Lord Chief Justice a propus să se renunțe doar la biciul cu nouă cozi și să fie folosit în continuare cel obișnuit. Lorzii s-au înclinat în fața propunerii. Ascultaseră cu respect discursul rostit de Lord Chief Justice privind binefacerile psihologice ale biciuirii „administrate de un gardian-șef care-și cunoaște meseria". Într-adevăr, este cea mai eficientă metodă ca, prin aplicarea unei pedepse înjositoare, condamnatul să fie lipsit de orice speranță de îndreptare după săvârșirea unei abateri. Dacă totul merge cum trebuie, acest lucru poate provoca o revoltă în închisoare, care va duce la noi lovituri de bici.

Perspicacitatea și flerul psihologic ale Lordului Chief Justice privind efectele pedepselor corporale au putut fi verificate în următoarea situație. În 4 decembrie 1952, doi frați cu vârste de 17 și 14 de ani au fost aduși în fața lui, fiind acuzați de furt cu violență. Amândoi avuseseră deja probleme cu justiția și fuseseră condamnați de trei ori cu suspendare. Lord Goddard l-a trimis la pușcărie pe fratele mai mare și l-a încredințat, pe celălalt, unei case de corecție. A comentat situația astfel:

Le-ar fi fost de folos o bătaie zdravănă cu nuiaua. Trebuie să fie cârpiți până iese untul din ei ca să fie împiedicați s-o ia de la început. Dar

bănuiesc că au fost crescuți ca doi copii răsfățați, obișnuiți să fie înveliți cu plapuma în fiecare seară.

Comentariile au fost reproduse pe larg în presă. O ligă filantropică a deschis o anchetă asupra acestui caz și a descoperit că tatăl celor doi băieți era un fost sergent-major de grenadieri din gardă, ferm adept al pedepselor corporale. Încercase deseori să-l readucă pe fiul său Donald la sentimente mai bune prin bătăi frecvente. Când băiatul, după o condamnare cu suspendare, a fost dat în grija unei școli de corecție, s-a dus acolo și i-a sfătuit pe cei care îi păzeau fiul să-l bată.

Judecătorii și drepturile acuzatului

Celor inculpați pentru o faptă care atrăgea după sine pedeapsa cu moartea li s-a permis să fie apărați de un avocat abia din 1836. În respectivul an, propunerea legislativă prin care acestor persoane reținute li se îngăduia să fie asistate de un avocat a fost respinsă de două ori înainte de a fi, în cele din urmă, votată.

Până în 1898, indivizilor inculpați pentru comiterea unei infracțiuni pasibile de pedeapsa cu moartea nu li se permitea ca, pe parcursul procesului, să facă depoziție în favoarea lor. A fost nevoie de 15 ani pentru ca legea prin care se permitea acest lucru să fie votată. Cei mai mulți dintre Lorzii magistrați au combătut-o, iar Lord Chief Justice Collins a declarat că era vorba despre o „adevărată calamitate“: prilejul acordat judecătorului de a pune, în mod direct, întrebări inculpatului „urma să submineze încrederea pe care acesta o poate avea în imparțialitatea absolută a judecătorului“. Acest argument era diametral opus obiecției aduse propunerii de a permite acestor inculpați să aibă acces la apărare. Se susținuse, într-adevăr, că

apărătorul era inutil întrucât judecătorul nu este un arbitru imparţial, ci „cel mai bun prieten al acuzatului".

Judecătorii s-au arătat la fel de hotărâţi când s-au opus creării unei Curţi penale de apel, reuşind să-i întârzie apariţia timp de 70 de ani. În acest răstimp, problema a fost ridicată în faţa Parlamentului de nu mai puţin de 20 de ori.

Anterior creării acestei curţi de apel, în 1907, nu exista nici o instanţă la care să facă recurs un om condamnat la moarte pe nedrept. Unica speranţă a acestuia era clemenţa regală. Comisia regală din 1866 studiase problema, dar cei patru judecători care au făcut depoziţie în faţa acesteia s-au opus, în unanimitate, unei astfel de măsuri, declarând că unicul rezultat ar fi „tracasarea reclamantului", că o curte de apel „nu este un lucru firesc" şi că, „după opinia noastră, în Anglia, persoanele sunt acuzate doar în baza unor probe foarte clare".

După 40 de ani, în 1907, în cadrul unei dezbateri, Lord Alverstone – Lord Chief Justice – s-a opus încă o dată faţă de ceea ce el considera a fi o periculoasă inovaţie, sub pretextul „profundei sale convingeri că modificarea propusă va avea ca rezultat abolirea răspunderii juraţilor" şi pentru că era vorba „de a încerca, pentru prima oară, aplicarea unei astfel de măsuri în legea penală, ceea ce presupune grave neajunsuri pentru persoanele nevinovate". Lord Halsbury – Lordul Cancelar – l-a susţinut cu aceste cuvinte:

> Trebuie să vă amintiţi că, aici, aveţi de a face cu experţi care au o îndelungată experienţă în domeniul la care se referă... În ceea ce priveşte problema deosebit de serioasă a legii penale, nu înţeleg de ce să fie schimbată în vreun fel legislaţia acestei ţări, sub pretextul că persoane total iresponsabile găsesc cu cale să pretindă că, legat de acest subiect, au o înţelegere pe care n-ar avea-o judecătorii Majestăţii Sale.

Experții au prezis că la curțile de apel vor trebui judecate anual cel puțin 5 000 de cazuri, lucru care l-ar face pe contribuabil să plătească „sume astronomice". Se înșelau, ca de obicei. Cel mai mare număr de apeluri – 710 – s-a înregistrat în 1910, iar sumele astronomice s-au ridicat la 13 000 de lire pe an.

Doctrina asprimii maxime

Lord Goddard nu a acționat în virtutea unei cruzimi aparte când a declarat în fața membrilor Comisiei regale că, după părerea sa, beneficiarii suspendării pedepsei ar trebui să fie mai puțin numeroși și că ar fi „deosebit de primejdios" dacă toate solicitările de grațiere formulate de jurați ar fi urmate, în mod obligatoriu, de o hotărâre corespunzătoare a ministrului de Interne. Dar se afla față în față cu dilema aproape la fel de veche ca însăși pedeapsa cu moartea. Iar el îi dădea răspunsul către care, când se aflaseră în respectiva situație dilematică, fuseseră mânați toți apărătorii pedepsei capitale. Dilema este următoarea: când progresul social devansează legea, astfel încât asprimea pedepselor formulate apare opiniei publice ca disproporționată, jurații încep să șovăie înainte de a pronunța verdictul de vinovăție. În loc să fie manifestări extraordinare de compasiune, suspendarea și grațierea devin regulă, astfel încât proporția sentințelor executate este foarte scăzută și amenințarea pe care o reprezintă își pierde forța. Există doar două moduri de rezolvare: fie legea e transformată în conformitate cu convingerile vremii și, diminuându-i-se asprimea, se procedează în așa fel încât „pedeapsa să fie corelată cu infracțiunea"; fie se amplifică, în același timp, atât frica și amenințarea cât și rigoarea aplicării legii.

Prima soluție a fost enunțată încă din 1764 de către umanistul și reformatorul italian Cesare Beccaria și a devenit principiul

conducător al reformei judiciare din Europa în Secolul Luminilor. Beccaria arăta că unicul scop al pedepsei este protecția societății. Aceasta nu se poate obține prin teroare, căci cu cât pedeapsa este mai crudă, cu atât „spiritele oamenilor devin mai insensibile, se așază de la sine, precum fluidele, la același nivel cu obiectele înconjurătoare". Teroarea se supune propriei legi de pierdere a energiei: într-o perioadă în care sunt în uz pedepse excesive, indivizii nu sunt mai speriați de spânzurătoare decât ar fi de închisoare, în cazul unei legi mai omenoase. Mai mult, barbaria legală devine barbarie comună, „același spirit feroce care conduce mâna legiuitorului o conduce și pe cea a paricizilor sau a asasinilor".

Beccaria a înțeles că „asprimea naște impunitate" prin aceea că oamenii nu îndrăznesc să le dea semenilor pedepsele exagerate prevăzute prin legi inumane. Ca atare, pentru prevenirea delictelor, pedepsele excesive sunt mai puțin eficace decât cele moderate, căci acestea din urmă sunt aplicate fără întârziere și fără ezitare. Deci o legislație aspră nu este doar condamnabilă din punct de vedere moral, ci se și împotrivește atingerii propriului scop; în timp ce o legislație moderată, cuprinzând o scară a pedepselor corelate cu încălcările legii, dacă este administrată rapid și cu sânge rece, este în egală măsură mai umană și mai eficace.

Acest principiu ar putea fi denumit „al pedepsei minime eficace". Am menționat deja influența pe care au avut-o preceptele lui Beccaria asupra întregii Europe, din Rusia până în Italia și din Suedia până în Franța. De la Erasmus, n-a mai existat, poate, un alt umanist care, fără a se alătura unei mișcări politice sau religioase, să aibă o influență atât de puternică asupra gândirii europene.

S-ar fi putut crede că Anglia, cu marea sa tradiție liberală și democratică, va fi țara cea mai aptă să accepte noua doctrină. Cu toate acestea, timp de peste un secol, Anglia a vâslit contra

curentului și continuă să procedeze la fel. Am menționat câteva cauze ale acestei stări de fapt: revoluția industrială, neîncrederea față de autoritatea poliției. Dar cauza principală a fost monopolul recunoscut al unei „a patra puteri" în materie legislativă. Nicăieri în altă parte nu exista vreun monopol de acest tip: legile erau codificate, judecătorii le aplicau – bine sau rău –, dar nu aveau puterea de a le elabora. Pe continent, legislația penală reflecta progresele sociale ale timpului. Doar Anglia accepta să fie condusă de o categorie restrânsă de pretinși experți care, precum alchimiștii medievali, trăiau retrași într-un univers misterios, alcătuit din formule secrete, cu spiritul întors către trecut, refractari la schimbările exterioare, nevrând să știe de nimic altceva decât de lumea lor inaccesibilă.

Nu din întâmplare se opuneau ei oricărei încercări de modificare a legii, amenințând parlamentul prin afirmații precum „hoții astfel încurajați vor șterge până și urma proprietății"! Instinctiv, erau convinși că, dacă ar fi fost de acord cu o singură schimbare, cu un singur amănunt, aceasta ar fi echivalat cu recunoașterea faptului că legea nu era stabilită din totdeauna ci, dimpotrivă, susceptibilă de modificare. În acest caz, risca să se năruiască întregul lor univers inflexibil și artificial. Evoluția condițiilor sociale conducea la crize repetate ale legislației penale, care puteau fi rezolvate doar în două feluri: fie moderând asprimea legii, fie amplificând frica, adăugând, la legile prevăzând pedeapsa cu moartea, alte legi prevăzând pedeapsa capitală pentru noi infracțiuni. Au ales a doua alternativă, cu rezultatele cunoscute.

Teroarea Revoluției franceze a marcat memoria colectivă a popoarelor prin măreția unui capitol tragic, dar esențial, al istoriei. Teroarea Codului sângeros era nemotivată și lipsită de obiect, străină de caracterul națiunii și impusă poporului nu de către iacobini fanatici, ci de conspirația unor fosile cu peruci. Citau din Biblie pentru a apăra sfârtecarea, apoi se citau

reciproc devenind, astfel, din ce în ce mai străini de realitate. Juriștii însărcinați cu procedura și avocații, preoții închisorilor și temnicerii îi cunoșteau personal pe cei acuzați de fapte penale grave și știau că sunt ființe umane. Dar marile „oracole“ erau ferm încredințați că spânzurătoarea era unicul meterez împotriva crimei. Cu toate astea, criminalii pe care aveau ocazia să-i întâlnească în fața instanțelor erau dovada faptului că spânzurătoarea nu-i împiedicase de la crimă. Semănau cu niște medici care, pentru a-şi justifica terapia preferată, ar invoca tocmai cazurile bolnavilor pe care nu i-au putut vindeca. Totuși continuau să se încreadă în forța magică a acestei valori pilduitoare, fiindcă dacă ar fi încetat să creadă ar fi fost condamnați de propria lor conștiință, în numele celor pe care îi condamnaseră degeaba.

Astfel, toți se comportau inuman întrucât, deşi pozau în experți, știau foarte puține lucruri despre natura umană şi despre mobilurile unui criminal. Victime ale propriei deformații profesionale, total ignoranți în privința forței eredității, a constrângerilor mediului social – de altfel, ostili oricărei explicații psihologice sau sociologice –, considerau că autorul unei infracțiuni este doar un odios monstru depravat care nu putea fi îndreptat și care trebuia lichidat. Protestele lor ridicole împotriva oricărei relaxări a legilor terorii derivau numai dintr-o teamă irațională și instinctivă. Din punct de vedere psihiatric, grozăviile Codului sângeros, spânzurarea copiilor, orgiile prilejuite de execuțiile publice nu erau altceva decât simptomele unei boli cunoscute sub numele de anxietate isterică. Dar, după cum vom vedea, „oracolele“ considerau că psihiatrii sunt dușmanii lor dintotdeauna, nu numai fiindcă înțeleg ce se petrece în mintea acuzatului, ci mai ales pentru că înțeleg ce se întâmplă în mintea judecătorului.

În volumul său *Life of Chiefs Justice*, Lord Campbell citează cuvintele unui judecător care, după ce condamnase la moarte

un om care folosise o bancnotă falsă de o liră, l-a îndemnat, după cum urmează, să se pregătească pentru călătoria care avea să-l ducă într-o lume mai bună:

> Am convingerea că grație acțiunii și mijlocirii Mântuitorului nostru, acolo vei cunoaște iertarea pe care respectul datorat autorității monedei naționalei nu-ți poate îngădui s-o speri aici, pe pământ.

Aceste cuvinte evocă exact „oracolul“ de la începutul secolului al XIX-lea: voce nazală încărcată de mucozități, perucă buclată acoperită cu un șervețel ridicol și care îi dă purtătorului un asemenea sentiment de superioritate, încât își uită necazurile de sănătate. Asociați toate acestea și veți obține o imagine admirabilă a splendorii terifiante a Legii.

De-a hoții și vardiștii

În fața unui tribunal format din istorici imparțiali, judecătorii Băncii Regale[1] ar fi condamnați pentru că și-au dezonorat și umilit țara. Dar trebuie precizat că, în ciuda imensei

1. *King's/Queen's Bench* (după cum pe tronul Angliei se află un rege sau o regină). Curte engleză de Justiție. La origini – sfârșitul secolului al XII-lea – era secția judiciară a Consiliului Regal. La începutul secolului al XIII-lea, Banca Regală devine una dintre cele trei Înalte Curți Regale, alături de *Exchequer Court* și de *Court of Common Pleas*, în atribuțiile sale intrând toate cazurile care implicau interesele Coroanei. În timpul lui Eduard I, Banca Regală și-a stabilit sediul la Londra, beneficiind de un personal permanent. Era prezidată de Lord Chief Justice of England și cunoscută mai ales sub numele de *Curia regis*. Prezumată a se întruni în prezența suveranului, Banca Regală avea și rolul de Curte de Apel pentru cauzele civile ale *Court of Common Pleas*, cu care a avut permanente conflicte de competență. *Court of Common Pleas* dorea să limiteze rolul Băncii Regale la cel de tribunal penal. În 1873, în urma marii reforme a sistemului judiciar, Banca Regală a

influențe de care dispunea „a patra putere“, aceștia nu ar fi putut face atât de mult rău fără ajutorul celor mai ignorante și reacționare forțe ale națiunii. În cadrul acestora se remarcă anumiți capi sângeroși ai Bisericii, precum arhidiaconul Paley, care afirma despre infractori că sunt incorigibili, Lorzii ecleziastici care, în 1810, i-au sprijinit pe Ellenborough și Eldon, dar și episcopul de Truro care, în 1948, în timpul dezbaterilor din Camera Lorzilor, a dat ideea ca pedeapsa cu moartea să fie mai degrabă extinsă decât abolită. Iluștrii ecleziaști de acest soi au manifestat totdeauna cel mai mare respect față de înțelepciunea seniorilor seculari ai legii.

Mai recent, forțele poliției au îngroșat rândurile adversarilor abolirii pedepsei capitale. În războiul împotriva infractorilor, polițiștii se află în prima linie. Trebuie să înfrunte riscuri permanente în schimbul unui salariu deloc pe măsură. Trebuie să demonstreze mult sânge rece în fața pericolului și provocărilor supărătoare. În aceste condiții, este firesc să considere că, în urma îmblânzirii legii, sarcina lor ar fi și mai anevoioasă. În consecință, dacă ne referim la polițiști priviți ca un corp social, ne dăm seama că, în mod persistent, cred orbește atât în eficiența pedepsei cu moartea, cât și în valoarea sa pilduitoare și de represiune. Cred în asta așa cum berarii consideră că berea este bună pentru sănătate, iar velnicerii sunt convinși că un păhărel nu face rău nimănui, raționează ca aceștia în pofida argumentelor și faptelor.

Cu un secol în urmă, în 1856, a fost desemnat un comitet pentru realizarea unei anchete asupra „actualelor procedee folosite pentru executarea condamnaților la moarte“. Scopul principal al anchetei era de a afla dacă execuțiile trebuie să fie publice.

---

devenit una dintre secțiile Înaltei Curți de Justiție. Denumirea de Bancă Regală derivă – și metaforic – din aceea că, inclusiv în Parlamentul englez, există bănci, nu scaune individuale, doar regele/regina având o bancă separată (*n.t.*).

Printre cei convocaţi a fost audiat şi John Haynes, inspector de poliţie aflat la pensie. Depoziţia sa merită citată integral, îndeosebi pentru contradicţiile pe care le conţine şi care sunt instructive dacă se doreşte cunoaşterea mentalităţii de acest gen.

Întrebare: – Puteţi să formulaţi, în faţa Comitetului, care este părerea dumneavoastră în legătură cu efectele produse de actualele procedee folosite pentru a pune în practică pedeapsa cu moartea?
Răspuns: – Cred că, în general, produc un efect excepţional asupra publicului.
Întrebare: – Vreţi să aveţi amabilitatea să prezentaţi Comitetului în ce constau efectele excepţionale produse asupra celor care asistă la o execuţie?
Răspuns: – Cred că îi abate de la a comite infracţiuni.
Întrebare: – În ce fel îi abate?
Răspuns: – Cred că, oricât ar fi de insensibili, cei care asistă la o execuţie publică nu au cum să nu resimtă efectul produs asupra lor. Nimeni nu are chef să fie spânzurat ca un câine... Ca atare, am impresia că spectacolul dă rezultate de excepţie.
Întrebare: – Deci consideraţi că este de dorit ca publicul să asiste la execuţii?
Răspuns: – Aşa consider. Sunt convins... că, în general, publicul n-ar fi mulţumit dacă execuţiile n-ar mai fi publice.
Întrebare: – Puteţi să ne explicaţi ce înţelegeţi prin „mulţumit"? Ce anume îl mulţumeşte?
Răspuns: – Mulţi indivizi cred că, dacă condamnaţii la moarte n-ar fi executaţi în public, ar exista riscul ca lucrurile să nu se desfăşoare aşa cum cere legea.
Întrebare: – Vreţi să spuneţi că i s-ar permite condamnatului să scape de condamnare?
Răspuns:- Da. Nu cred că poate fi găsit un mijloc pentru ca, pe de o parte, condamnaţii să fie executaţi în taină şi, pe de altă parte, publicul să fie, în general, mulţumit.
Întrebare: – Admiţând că s-ar găsi un mijloc prin care să se procedeze astfel şi, în acelaşi timp, publicul să fie convins că execuţia a avut loc în realitate, în acest caz credeţi că ar fi mai bine ca procedura să se desfăşoare în secret?

Răspuns: – În ceea ce mă privește, părerea mea este că ar fi mult mai bine dacă execuțiile ar avea loc în taină. Dar sunt absolut convins că publicul n-ar fi mulțumit. Când mă refer la public, am în vedere marea masă formată din pătura mijlocie și poporul de rând.
Întrebare: – Tocmai ați afirmat că, în ceea ce vă privește, vă pronunțați în favoarea secretului execuției. Ce anume vă determină să faceți această afirmație?
Răspuns: – Cred că principalul efect al procedurii actuale este satisfacerea unei curiozități morbide a publicului, care n-ar trebui satisfăcută.
Întrebare: – Ținând cont de tipul scenelor asociate de obicei cu aceste execuții, credeți că efectul lor moral este mai degrabă negativ decât pozitiv?
Răspuns: – Nu cred că se poate pune astfel problema. Nu cred că se poate face o asemenea afirmație, întrucât cei care resimt o plăcere morbidă în cazul unui asemenea spectacol nu au cum să sufere ca urmare a respectivei expuneri ostentative... În general, cei care asistă la execuții nu sunt indivizi capabili de asasinat, indiferent de păcatele pe care ar fi capabili să le săvârșească, pe de altă parte. Permiteți-mi să vă spun că, din proprie experiență, cred că atât în planul moral cât și în cel religios așa ceva nu prea folosește pentru a-i împiedica pe indivizi să comită infracțiuni.
Întrebare: – Ce anume nu prea folosește?
Răspuns: – Faptul de a ști că un om a fost executat.
Întrebare: – Credeți deci că efectul pilduitor al pedepsei cu moartea este foarte redus.
Răspuns: – Din contra. Cred că, într-adevăr, efectul pedepsei cu moartea este împiedicarea oamenilor de a comite infracțiuni. Nu am nici cea mai mică îndoială că, dacă ar fi abolită în această țară, nimeni n-ar mai putea considera că viața îi este în siguranță.
Întrebare: – În discuțiile dumneavoastră cu condamnații ați observat că erau în stare să regăsească în ei înșiși o minimă influență folositoare cauzată de spectacolul unei execuții?
Răspuns: – Nu.
Întrebare: – Puteți să ne vorbiți despre experiența pe care o aveți în activitatea pe care ați desfășurat-o?
Răspuns: – Am făcut parte din poliție timp de aproape 25 de ani. Am început de la gradele inferioare, apoi am urcat firesc în ierarhie. Acum sunt la pensie.

Iată o remarcabilă expunere a unui om care a servit loial în poliție timp de un sfert de secol. Remarcabilă mai ales prin contradicțiile sale. Luat pe nepregătite, el își mărturisește opinia personală, de om onest: spectacolul este revoltător. Dar când președintele încearcă să-l încolțească, se corectează și cotește conștiincios către doctrina colectivă sau mitul colectiv al poliției, pe care îl cunoaște pe dinafară: „Dacă ar fi abolită pedeapsa cu moartea în această țară, nimeni n-ar mai putea considera că viața îi este în siguranță." Întrucât „publicul n-ar fi mulțumit dacă execuțiile n-ar fi publice", trebuie să continuăm la fel, chiar dacă, în forul nostru interior, suntem dezgustați, *amin*. Inspectorul John Haynes a formulat filozofia fostei și actualei poliții.

De aici decurge faptul că, după ce Comitetul din 1856 recomandase, în unanimitate, ca execuțiile să nu mai fie publice, acestea au continuat să fie astfel timp de încă 12 ani. După încă un secol, poliția, privită ca un corp social, încă mai credea, cu aceeași tărie ca în timpul inspectorului Haynes, că doar spânzurarea poate preveni infracționalitatea. Legat de opinia momentului, polițiștii cedaseră într-un singur punct: admiteau că, pe viitor, vor exista „anumiți indivizi... pentru care chiar și pedeapsa cu moartea își va pierde valoarea pilduitoare". Dar adăugau că, în condițiile în care pedeapsa cu moartea va fi abolită, din ce în ce mai mulți profesioniști ai crimei „se vor obișnui să folosească violența și să poarte arme asupra lor; în consecință, polițiștii, care nu sunt înarmați, vor fi siliți de împrejurări să răspundă cu aceeași monedă". Comisia regală a precizat că „nu avea dovezi că abolirea pedepsei cu moartea în alte țări ar fi atras după sine consecințele de care se temeau martorii audiați", mai exact, polițiștii. Cu 20 de ani mai devreme, Comitetul formulase mai detaliat concluziile la care ajunsese în urma dezbaterilor:

Nu ne-au fost aduse dovezi că după abolirea pedepsei cu moartea, în alte ţări s-ar fi înregistrat o creştere a numărului infractorilor înarmaţi sau sporirea condamnărilor pronunţate pentru port ilegal de armă. Condiţiile sociale care, în anumite ţări, îi împing pe infractori să poarte ilegal arme nu au nici o legătură cu problematica pedepsei cu moartea. Astfel, în Belgia, unde pedeapsa cu moartea a fost abolită, sunt mai puţin infractori înarmaţi decât în Franţa, unde se aplică. În Statele Unite, pedeapsa cu moartea a fost menţinută pe cea mai mare parte a teritoriului... execuţiile sunt mult mai numeroase decât la noi, în raport cu numărul populaţiei. Cu toate acestea, portul ilegal de arme de foc sau de orice alt tip este răspândit în Statele Unite.

Deşi Marea Britanie a menţinut pedeapsa cu moartea, în perioada postbelică numărul purtătorilor ilegali de arme a crescut, mai ales în rândul tinerilor *zazou*[1], cauza principală fiind influenţa filmelor americane, a „benzilor desenate“ şi a întregii literaturi care ridică în slăvi viaţa gangsterilor. Dar indivizii care se formează în spiritul acestui gen de filme şi acestui tip de maculatură, şi care se conduc comportamental după asemenea reţete, sunt, precum Craig şi Donald Brown,

---

1. Termenul *zazou* vine de la melodia *Zaz Zuh Zaz* a lui Cab Calloway. *Zazou* era un curent excentric, la modă în Franţa anilor '40. În general, adoptaseră moda engleză sau americană. Dar, pe de altă parte, erau uşor de recunoscut după stilul specific al vestimentaţiei: purtau haine lungi (într-o perioadă în care ţesăturile erau raţionalizate) şi păr lung (pe când, printr-un decret al guvernului de la Vichy, părul era recuperat din frizerii şi din saloanele de coafură şi folosit, ca materie primă de interes public, la confecţionarea pâslarilor). Elementul distinctiv era că aveau mereu cu ei o umbrelă pe care nu o deschideau. Adepţii curentului *zazou* iubeau swingul. În timpul ocupaţiei germane organizau concursuri de dans, ca expresie a nonconformismului lor. Când evreii din Franţa au fost obligaţi să poarte steaua galbenă, mulţi tineri *zazou* şi-au pus, în semn de protest, pe piept, o stea galbenă pe care era scris „zazou“. Au fost şi ei deportaţi (*n.t.*).

din categoria dezechilibraţilor mintal, lăudăroşilor şi palavragiilor, pe care pedeapsa cu moartea nu-i va determina niciodată să nu comită infracţiuni şi care resimt chiar atracţie faţă de ea. Vor avea o armă de foc în buzunar pentru a le arăta puicuţelor de lângă ei că sunt nişte duri, şi o vor folosi cândva, într-un moment de panică sau delir. Mentalitatea profesioniştilor crimei, la care se referă explicit argumentele poliţiei, este foarte îndepărtată de a acestora. Profesionistul ştie că arma descoperită asupra lui – fie că a folosit-o sau nu – este cel mai grav corp delict. Ştie că pentru un furt ordinar prin efracţie va primi doar trei luni de închisoare, dar că nu va scăpa de cinci ani de puşcărie dacă, în împrejurări asemănătoare, ar fi găsit cu o armă de foc asupra lui. Prin urmare, după cum arată exemplul ţărilor în care pedeapsa cu moartea a fost abolită, aceasta nu e necesară pentru a-i împiedica pe profesioniştii crimei să fie înarmaţi. În schimb, cel mai adesea acţionează ca o provocare asupra tânărului *zazou*, dezechilibrat şi lăudăros, care este criminalul tipic al anilor postbelici.

Cu toate acestea, poliţiştii, sprijiniţi şi de înalţii magistraţi, rămân de neclintit. Iar influenţa lor asupra Parlamentului şi a Ministerului de Interne este mai mare ca a oricărui sindicat. Ultimele scandaluri provocate de executarea unor băieţi semidemenţi, în pofida opoziţiei publicului şi chiar a Parlamentului, au fost, pentru mulţi, o lecţie amară şi umilitoare. Dar, în egală măsură, au fost o lecţie care le-a deschis ochii şi le-a permis să-şi dea seama că, aşa cum poliţistul britanic de rând este, ca individ, curajos şi uman, instituţia poliţiei, cu spiritul său de corp, cu mentalitatea sa ochi-pentru-ochi-dinte-pentru-dinte, este cu totul altceva.

Iată-ne ajunşi la ultimul punct care prezintă interes în acest capitol: influenţa partidelor politice asupra aplicării legislaţiei penale. În aceşti ultimi ani, am cunoscut mai multe exemple de miniştri de Interne, adepţi hotărâţi ai pedepsei cu moartea

când sunt la guvernare și adversari ai ei, la fel de hotărâți, când se află în opoziție. Înainte de a deveni ministru de Interne, Sir Samuel Hoare se lupta pentru abolire; de îndată ce și-a luat portofoliul în primire, i s-a opus. Nici nu ieșise bine din funcție, că a și redevenit adversar al pedepsei cu moartea, tratând subiectul într-o carte foarte emoționantă. Următorul exemplu este cel al socialistului Chuter Ede. Înainte de a fi ministru, se războia cu pedeapsa capitală; abia a ajuns în funcție, că... etc. Ultimul pe listă este maiorul de administrație Lloyd George, conservator. În 1948, înainte de a deveni ministru de Interne, a votat în favoarea abolirii. În 1955, s-a opus abolirii, în numele guvernului. Cu voia lui Dumnezeu, va avea ocazia ca, într-o zi, să voteze pentru ea.

Acestea fiind spuse, trebuie precizat că ministrul de Interne nu exprimă doar opinia guvernului asupra pedepsei cu moartea. După Dumnezeu Atotputernicul, el este cel care decide dacă un om va fi spânzurat sau nu. S-ar putea crede că o atât de copleșitoare răspundere îl va face refractar la orice influență exterioară. Exemple de dată recentă arată că nu este deloc așa.

Aș vrea să sper că prezenta retrospectivă, oricât de sumară, va fi risipit în parte negurile în care este învăluită această chestiune și-l va ajuta pe cititor să abordeze, fără prejudecăți, problema pedepsei cu moartea, pusă în lumină de istoria sa.

II. Reflecții asupra spânzurării unui porc sau Ce este răspunderea penală?

În volumul *L'Homme et la Bête*, al lui Mangin, poate fi văzută o gravură intitulată: „Pedeapsa cu moartea aplicată unei scroafe". Scroafa, îmbrăcată în veșminte omenești, cu picioarele strâns legate, este ținută pe eșafod de către călău, care îi prinde funia în jurul gâtului. În față, stă grefierul care citește sentința de pe un sul de hârtie. La piciorul eșafodului, se îmbulzește o mulțime de tipul celei care obișnuia să se adune în jurul arborelui din Tyburn. Mamele își saltă copiii în brațe ca să vadă mai bine, în timp ce un notabil cu figură severă arată cu degetul către scroafa care zbiară, explicând cu siguranță că „primește, fără îndoială, ceea ce merită".

În Evul Mediu – și, în anumite cazuri izolate, până în secolul al XIX-lea – animalele vinovate de a fi ucis o ființă omenească erau judecate conform legii, apărate de un avocat, uneori achitate, de cele mai multe ori condamnate să fie spânzurate, arse sau îngropate de vii. Scroafa din gravură omorâse un copil. A fost spânzurată în 1386, la Falaise. Un cal care omorâse un om a fost spânzurat la Dijon în 1389. O altă scroafă, care alăpta șase pui, a fost condamnată la moarte în 1457, la Savigny, pentru uciderea unui copil, dar purceii au fost achitați „în lipsa dovezilor care să le ateste complicitatea".

În afara uciderii unui om cu sau fără premeditare, o altă infracțiune pasibilă de pedeapsa cu moartea în cazul animalelor era întreținerea de relații sexuale cu o ființă umană. În acest caz, cei doi complici, omul și animalul, erau arși de vii

împreună, în conformitate cu „Lex Carolina". Ultimul caz cunoscut a fost cel al lui Jacques Ferron, ars la Vanvres, în 1750, pentru că s-a dedat la acte de sodomie cu o măgăriță. În același timp, măgărița a fost achitată după ce preotul parohiei și numeroase notabilități au afirmat că fusese „victima unei violențe și nu participase la infracțiune de bunăvoie".

Pedeapsa cu moartea aplicată animalelor a căzut în desuetudine în cursul secolului al XVIII-lea. Ultimul caz amintit este cel al unui câine judecat și executat pentru că a participat, în 1906, la Délémont, în Elveția, la un furt și la un asasinat.

De ce socotim oare că spânzurarea unui animal este mai revoltătoare și mai dezgustătoare decât a unui om? Problema se cuvine să fie examinată.

Înainte de toate, să luăm cuvântul „dezgustător". Cei mai mulți dintre noi, nefiind vegetarieni, nu încercăm sentimentul de dezgust gândindu-ne la un vițel sacrificat fără a fi făcut să sufere sau la vânatul împușcat. Ideea executării unui animal este respingătoare întrucât ne sugerează un mod nejustificat și „artificial" de a pune capăt vieții unei lighioane, procedeu care devine și mai macabru prin grotescul ceremonialului care-i este asociat. Dar spânzurarea unui bărbat sau a unei femei este tot un ceremonial artificial, care nu are nimic atrăgător. Asasinul și soldatul au un motiv pentru a omorî, ceea ce face ca acțiunea lor să fie mai mult sau mai puțin firească. La locul execuției, este absentă caracteristica de firesc care compensează mârșăvia faptei. Rămâne doar aspectul ceremonios și macabru al actului care constă în frângerea unui grumaz. Să admitem totuși că sentimentul de repulsie, rezultat din motive estetice, este o chestiune secundară. Problema principală este următoarea: de ce, din motive de ordin intelectual, suntem mai revoltați de executarea unui animal decât de cea a unei ființe umane?

Să examinăm problema din perspectiva apărării societății. Știm că spânzurarea unui porc nu va împiedica alți porci să

atace copii care, din neglijență, au fost lăsați la îndemâna acestora. A închide bine porcul este o apărare suficientă pentru societate. Dar nu acesta este răspunsul corect, din moment ce experiența a demonstrat în egală măsură că executarea oamenilor, ca măsură de intimidare, nu este mai eficientă decât încarcerarea lor. În aceste condiții, dispare încrederea în forța de intimidare a pedepsei cu moartea, iar spânzurarea unui om se arată a fi o cruzime la fel de inutilă ca și spânzurarea unui cal. Ca atare, de ce ne indignează mai mult ideea strangulării unui cal? Pentru că este o creatură fără apărare? O femeie legată fedeleș de un scaun și dusă să fie spânzurată este la fel de lipsită de apărare.

Deci trebuie căutat altundeva. Să încercăm astfel: „Această biată creatură nu știa ce făcea. Nu poate fi considerată răspunzătoare pentru faptele sale. Ca atare, procesul său se transformă într-o simplă farsă." Se pare că, în sfârșit, suntem pe calea cea bună. Dar chiar suntem cu adevărat? Dacă vi s-a întâmplat vreodată să vedeți cu ce ochi vinovați vă privește câinele vostru după ce a șterpelit un cotlet sau v-a rupt papucii, știți că jurații nu ar avea altă posibilitate decât să-l declare răspunzător în baza principiilor M'Naghten: *câinele vostru cunoștea natura acțiunii sale și știa că face rău săvârșind-o.*

Un porc este, bineînțeles, mai puțin inteligent decât un câine și, prin comparație, poate fi considerat ca fiind lipsit de simț moral. Dar toți știu că deficiența mintală și lipsa simțului moral nu anulează răspunderea penală și nu sunt motive suficient de puternice pentru a putea pleda „vinovat dar dement". Straffen era nebun și totuși a fost condamnat la moarte după ce judecătorul Cassels le-a amintit juraților că trebuiau doar să se conformeze „normelor M'Naghten", „nicidecum faptului că este vorba despre un debil mintal, despre un om căruia îi lipsește simțul moral". În aceste condiții, acuzării nu i-ar fi greu să demonstreze că, în limitele modestei sale inteligențe,

scroafa era conştientă de ceea ce făcea şi că făcea un lucru nepermis. Dovada va fi constând în aceea că a fugit cu un aer vinovat când a apărut păzitorul său, în loc să vină către el, ca de obicei, pentru a-i cere mâncare. Putem chiar merge mai departe, rămânând pe terenul solid al legalităţii. Orice animal apt de a fi domesticit sau dresat va putea fi socotit răspunzător de către instanţele noastre pentru simplul motiv că dresarea se bazează pe crearea, în mintea animalului, a distincţiei între ceea ce este şi ceea ce nu este permis. Tot aşa cum în ospicii disciplina se poate menţine întrucât toţi nebunii – cu excepţia celor furioşi, băgaţi în celule căptuşite – sunt capabili să deosebească „binele" de „rău" prin raportare la regulile stabilite de gardienii lor. După cum remarcase Lord Bramwell cu aproximativ 80 de ani în urmă: „Actuala lege conţine o asemenea definiţie a demenţei, încât nimeni nu este, cu adevărat, suficient de dement pentru a se putea încadra în ea." Este adevărat că dacă un debil mintal este adus în faţa instanţei, aceasta, conform legii, trebuie să-l încredinţeze unei instituţii cu profil psihiatric sau să-l pună sub supraveghere în loc să-l judece – *cu excepţia situaţiei în care infracţiunea pe care a comis-o este pasibilă de pedeapsa cu moartea*. În acest caz, hotărârea judecătorească trebuie pronunţată.

Apărătorii animalelor vor trebui să găsească alte argumente. Idioţia şi lipsa simţului moral nu le vor scoate clienţii din încurcătură, după cum n-ar fi de folos nici pledoaria în baza argumentului „răspunderii diminuate" întrucât, dacă în Scoţia se admite existenţa răspunderii diminuate, aceasta nu există în Anglia sau în Ţara Galilor.

Singura speranţă este ca acuzaţia de asasinat să se transforme în acuzaţie de omucidere. În cazul calului care şi-a ucis stăpânul cu o lovitură de copită, poate că ideea de provocare ar fi rezolvat situaţia, calul devenind nervos şi iritabil în urma faptului că a fost rănit cu o flintă în bătălia de la Cherbourg,

iar martorii au afirmat că, din răutate, ca să-l necăjească, stăpânul său a făcut să-i explodeze o petardă sub nas. În aceste condiții, acel imbecil nu se putea învinui decât pe sine însuși când calul și-a ieșit din fire. Dar nici asta nu rezolvă situația. În primul rând, provocarea nu este o circumstanță atenuantă[1] dacă este săvârșită doar prin cuvinte sau gesturi. În al doilea rând, provocarea trebuie să fie de așa natură încât jurații să fie convinși că: *a)* a lipsit total acuzatul de controlul de sine, *b) ar fi avut același efect asupra oricărui om (sau cal) rațional*. Prin urmare, o făptură „deficientă mintal", „nebună", „dezechilibrată mintal", sau cel puțin „foarte excitabilă sau certăreață" nu este în măsură să invoce, în cazul său, o provocare care n-ar fi putut determina *„o persoană normală* să se comporte așa cum a făcut-o". Această subtilitate a legii în materie de provocare este îndeobște numită „criteriul omului rațional". Se precizează în mod explicit că, în cazul în care jurații trebuie să decidă dacă provocarea a fost suficientă pentru a lipsi un om rațional în totalitate de stăpânirea de sine, *nu trebuie* să „ia în considerare nivelurile diverse ale capacității mintale". Asta presupune că, în estimarea efectelor provocării, jurații nu trebuie să ia în considerație făptura vie aflată în fața lor, ci o ființă umană ideală și abstractă. Incredibila dispoziție în cauză a fost aprobată de Curtea penală de apel (în 1940) și de Camera Lorzilor (în 1942). În condițiile acestor hotărâri, faptul de a fi aruncat o petardă în fața unui cal rănit cândva de o împușcătură – lucru care scoate din fire animalul – nu justifică invocarea provocării, întrucât un cal rațional nu și-ar fi ieșit din fire. La fel, nu este provocare dacă i se spune „jidan împuțit" unui om ieșit dintr-un lagăr de concentrare, întrucât o persoană rațională n-ar fi fost impresionată de un asemenea cuvânt.

---

1. Exceptând „împrejurările extreme și cu un caracter excepțional". Nu sunt menționate cazuri recente în care doar cuvintele sau gesturile să fi fost considerate ca fiind suficiente pentru provocare.

În sfârşit, avocatul ar putea pretinde că acel cal a acţionat fără „intenţia de a face rău“. Dacă reuşeşte să dovedească adevărul acestei afirmaţii, acuzaţia de asasinat ar putea fi transformată în acuzaţie de omucidere. Dar cum să dovedească asta? Într-adevăr, în expresia „intenţia de a face rău“ cuvintele nu sunt folosite în sensul lor obişnuit... Este vorba doar despre un simbol arbitrar. Faptul de a *face rău* poate să nu aibă legătură cu vreun substrat criminal, iar *intenţia* nu e necesară, dincolo de faptul că dorinţa apare obligatoriu – fie şi cu o secundă doar – înaintea acţiunii. Deci, în această expresie, cuvântul „intenţie“ este fie inexact, fie inutil.

Totuşi aceste cuvinte lipsite de sens rămân criteriul fundamental al asasinatului. În *Rezumat al dreptului penal*, Sir James Stephens a formulat, în 1877, adnotarea cea mai des citată pe marginea acestei legi: „Intenţia de a face rău se raportează la una sau mai multe stări de spirit care urmează, precedă actul *sau coexistă* cu el... prin care este provocată moartea, *aceasta putând apărea chiar în cazul în care nu există premeditarea.*“

Pe scurt, dacă animalele ar fi încă acţionate în justiţie, în condiţiile legii existente juraţii nu ar avea altă posibilitate decât să declare vinovat porcul, calul sau vaca şi să anexeze o stăruitoare cerere de graţiere. Doar câinele turbat ar putea avea câştig de cauză, întrucât numai acesta ar fi considerat „dement în condiţiile normelor M'Naghten“.

Juriştii cunoşteau de multă vreme absurditatea legii, aplicată în litera ei. În 1874, un Comitet desemnat de Camera Comunelor preciza:

> Situaţia în care legea ar trebui să fie clară, fără sofisme sau subterfugii, este cea în care se află în joc viaţa omului. Or, tocmai în acest caz legea este încurcată cel mai mult cu sofisme şi subterfugii.

De atunci s-au scurs 75 de ani, şi totuşi, în pofida nenumăratelor tentative de reformă, legea este şi astăzi, în esenţă, la fel ca acum un secol. Exemplul cel mai clar de „sofisme“ şi „subterfugii“ îl oferă faimoasele „norme M'Naghten“ cărora, din motive vădite, merită să le fie consacrat un capitol aparte.

III. Precedentul fără precedent sau „Normele M'Naghten“

În primii 50 de ani ai secolului nostru[1], aproape 20 000 de persoane au fost judecate pentru diverse fapte penale, altele decât asasinatul. Între acestea, doar pentru 29 pronunțarea a fost „vinovate dar demente“, ceea ce înseamnă 0,15%.

În aceeași jumătate de secol, 4 077 de persoane au fost judecate pentru asasinat. Între acestea, 1 013 au fost puse în libertate sau achitate. Din cei 3 064 de acuzați de asasinat, în cazul a 1 241 pronunțarea a fost „vinovate dar demente“ fie în perioada urmăririi, fie de către tribunal, ceea ce înseamnă 40%.

Altfel spus, demența, ca mijloc de apărare, reprezintă o excepție în procesele privitoare la alte infracțiuni decât asasinatul, în timp ce, când este vorba despre asasinat, devine aproape regulă. În mai mult de jumătate din aceste procese, instanța dezbate problema sănătății mintale a acuzatului, la ospiciu fiind trimiși de două ori mai mulți ucigași decât la spânzurătoare. Este evident că asasinatul este mai aproape de demență decât orice altă infracțiune. Dar această constatare explică insuficient marea disproporție (40% contra 0,15%) între cazurile în care demența a fost invocată ca mijloc de apărare în procesele de asasinat și cele în care a fost invocată în alte procese. Adevăratul motiv constă în aceea că, în toate cazurile de infracțiuni sau delicte, pedeapsa acuzatului este lăsată la aprecierea tribunalului, cu excepția situațiilor în care legea prevede, inflexibil

1. Secolul XX (*n.t.*).

și inexorabil, pedeapsa cu moartea. În funcție de circumstanțele speței, un spărgător, un individ care s-a făcut vinovat de viol pot fi condamnați la pedepse variind între închisoare cu suspendare și 15 ani de detenție. Dar în cazul unui asasin – indiferent de faptul că va fi otrăvit pe cineva cu sânge rece, va fi ucis din milă sau va fi supraviețuit unei sinucideri în doi – jurații pot alege doar între a-l declara vinovat sau „vinovat dar dement". Ținând cont de circumstanțele procesului, nu există alt mijloc (cu excepția cererii de grațiere, al cărei rezultat este nesigur) pentru a salva un om care, conform convingerii juraților, neîndoielnic, n-ar trebui să fie spânzurat. De unde și imensa importanță a „normelor M'Naghten" care definesc cazurile de demență. Într-adevăr, demența este unica portiță de scăpare atât pentru jurați cât și pentru acuzat, prinși în capcana unei legi învechite și inflexibile. În plus, aceste norme presupun implicit definirea a ceea ce se înțelege prin „răspundere penală". Ele au deci un rol determinant în problematicile filozofică, științifică și morală puse în cauză de justiția umană. Voi prezenta studiul asupra acestui ultim aspect în capitolul intitulat „Voință liberă și determinism".

Deci în jurisprudența care decurge din sentința M'Naghten se află unica speranță a infractorului. Mai exact, ea indică fie direcția către eșafod, fie către ospiciu, din moment ce, exceptând grațierea, nu mai există altă ieșire. Am văzut că două treimi dintre cei găsiți vinovați au fost salvați prin intermediul acesteia. Este deci limpede că istoria sentinței M'Naghten este esențială pentru înțelegerea problemei pedepsei cu moartea.

M'Naghten nu era un judecător, ci un nebun. Era un protestant din nordul Irlandei care trăia cu ideea fixă că Sanctitatea Sa Papa, Ordinul Iezuiților și liderul Partidului Conservator, Sir Robert Peel, conspirau împotriva vieții sale. În aceste condiții, și-a procurat un pistol și, într-o bună zi din 1843, s-a postat în Downing Street cu intenția de a-l împușca pe Peel,

despre care credea că este Diavolul. Întrucât, în epocă, presa ilustrată nu se inventase, M'Naghten nu ştia cum arăta Peel. De aceea a tras din greşeală în Edward Drummond, secretarul lui Peel, care se găsea pe acolo.

La procesul său au fost audiaţi 8 medici (cuvântul psihiatru nu fusese încă inventat), toţi afirmând că, dată fiind ideea sa fixă, M'Naghten nu avea nici un fel de control asupra actelor sale. Când au terminat, Lord Chief Justice Tindal a oprit practic procesul şi le-a cerut juraţilor să dea verdictul „nevinovat din cauză de demenţă". M'Naghten a fost trimis la ospiciu.

Procesul a prilejuit numeroase discuţii, iar „oracolele" momentului socoteau că M'Naghten trebuia spânzurat, fără îndoială pentru a împiedica alţi nebuni de acelaşi gen să creadă că Papa şi Sir Robert Peel aveau ceva împotriva vieţii lor. Ca de obicei, Camera Lorzilor s-a conformat opiniei „oracolelor". Înălţimile Lor au întocmit un chestionar privind răspunderea penală a persoanelor atinse de tulburări mintale. Chestionarul n-a fost trimis corpului medical, ci celor 15 judecători care prezidau tribunalele regatului. Răspunsurile lor, aşa cum au fost formulate de 14 din cei 15 judecători, constituie „normele M'Naghten". Ar fi mai corect să fie numite „normele anti-M'Naghten" din moment ce 14 judecători au ajuns la concluzia că medicii se înşelaseră când au pus diagnosticul şi că M'Naghten ar fi trebuit spânzurat. Această fericită improvizaţie a reuşit – ca şi alte texte juridice – să supravieţuiască triumfal furtunilor timp de un secol sau, mai exact, timp de 113 ani, până astăzi. Printre pasajele cele mai importante ale răspunsului judecătorilor, există în primul rând cel conform căruia

> ...pentru a invoca demenţa trebuie să se dovedească foarte clar că, în momentul în care a comis actul ce i se impută, inculpatul era lipsit de raţiune, provenind dintr-o boală mintală, astfel încât n-a putut

discerne natura și calitatea actului pe care l-a săvârșit sau, dacă a discernut, n-a putut cunoaște că lucrul pe care îl făcea era rău.

În al doilea rând, dacă cineva este afectat de idei fixe demențiale, „în ceea ce privește răspunderea, trebuie să fie considerat în aceeași situație precum cea în care s-ar afla *dacă faptele care fac obiectul ideii sale fixe ar fi reale*".

Altfel spus, era necesar ca M'Naghten să fie spânzurat întrucât, chiar dacă a dat dovadă de demență crezând că Peel îl persecută, ar fi trebuit să aibă mintea suficient de sănătoasă pentru a se decide să nu tragă, întrucât ar fi trebuit să cunoască faptul că legea nu-ți permite să-l împuști pe cel care te persecută. Vom vedea că, referitor la cazul lui Ley, după mai bine de un secol, Lord Goddard a fost obligat să adopte, în cursul depoziției, aceeași atitudine în fața Comisiei regale.

Deși „normele M'Naghten" au fost stabilite chiar în anul în care Joseph Smith autoriza poligamia la mormoni, acestea au echivalat cu un regres către o epocă și mai îndepărtată. În anul 1800, un bărbat pe nume James Hatfield, care era marcat de ideea fixă că salvarea lumii depinde de el, a comis un atentat împotriva vieții lui George III. A fost achitat pe motiv de demență, după un ilustru discurs al Lordului Erskine. În esență, acesta a afirmat că un om care acționează sub imperiul unei idei fixe este dement și, în consecință, iresponsabil, chiar dacă nu și-a pierdut judecata în întregime. Erskine cunoștea ceea ce „oracolele" nu vor afla niciodată, întrucât acel lucru le-ar distruge în întregime universul artifical în care se mișcă: în străfundurile sale, natura umană este guvernată de emoții și impulsuri, de pasiune și credință, toate acestea acoperite cu un strat relativ nou și precar de rațiune, susceptibil de a plesni când presiunea internă devine prea puternică. Mai știa că, dacă acest strat crapă, rațiunea nu mai controlează acțiunea, chiar dacă își va fi păstrat capacitatea de a deosebi „binele" de „rău".

În expresia argotică „are o spărtură la mansardă“ se vădește limpede cunoașterea spiritului omenesc pe care legea o refuză în baza ipotezei absurde conform căreia, dacă x% din facultățile mintale sunt distruse, atunci y% continuă să funcționeze ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic, acest lucru permițând unui om să-și stăpânească impulsurile ca și cum ar fi normal.

Punctul de vedere al lui Erskine asupra demenței, care a condus la achitarea lui Hatfield în 1800, n-a fost permanent adoptat în procesele ulterioare. A fost totuși un precedent celebru, căruia i s-au conformat judecătorii când l-au achitat pe M'Naghten. Normele anti-M'Naghten sunt, de altfel, o curiozitate fără precedent în istoria cutumei, întrucât erau doar un raționament legat de un caz abstract și fictiv, nicidecum de unul real. Din punct de vedere tehnic, ele nu pot fi considerate născătoare de jurisprudență, din moment ce nu se întemeiază pe un proces. Dar dăinuie, inflexibile și indestructibile, în pădurea împietrită a legii. Așa se face că, la întrebarea dacă un inculpat este sau nu responsabil și, în consecință, dacă trebuie să trăiască sau nu, se răspunde astăzi în conformitate cu opinia celor 14 judecători care, în 1843, explicau de ce M'Naghten n-ar fi trebuit să fie pus în libertate. De când există cutuma, judecătorii s-au bazat pe precedent; dar, de un secol, nenumărate persoane au avut soarta decisă în baza anti-precedentului care constituie o judecată fictivă, special concepută pentru a reveni asupra unei alte hotărâri judecătorești care a fost pronunțată într-un proces real.

Este important de reținut că „normele M'Naghten“ s-au născut în 1843, când cuvântul psihiatrie încă nu fusese inventat, când Darwin încă nu publicase *Originea speciilor*, când încă nu se putea imagina faptul că omul are un trecut biologic, instincte „animalice“ și impulsuri care, chiar dacă într-un salon din epoca victoriană ar fi fost considerate manifestări lamentabile, sunt totuși parte a patrimoniului său natural și, în același

timp, o explicaţie şi o justificare parţială a actelor sale. În plus, nimeni nu-şi imagina că educaţia, copilăria şi mediul social sunt răspunzătoare în mare măsură pentru formarea caracterului, inclusiv caracterul criminalilor. Anul 1843 a fost cel în care o comisie regală de anchetă asupra minelor sugera că nu este tocmai potrivit ca femeile şi copiii să muncească în subteran timp de 14 ore pe zi. Dar chiar şi în acea perioadă „normele M'Naghten" erau anacronice, condamnate de majoritatea corpului medical şi de reprezentanţii cei mai luminaţi ai profesiilor juridice. În 1864, medici din spitale şi din ospicii – cine este mai în măsură ca ei să vorbească despre nebunie? – au decis prin vot următoarea rezoluţie:

> În cea mai mare parte, criteriul legal al stării mentale a unui criminal în baza căruia se stabileşte că este nebun, criteriu care exprimă tendinţa de a face ca inculpatul să fie considerat responsabil întrucât face diferenţa între bine şi rău, este incompatibil cu faptul, bine cunoscut de fiecare participant la această întrunire, că facultatea de a distinge între bine şi rău există frecvent la cei care sunt, neîndoielnic, demenţi; în egală măsură, aceasta se asociază deseori cu maniile periculoase şi incontrolabile.

Judecătorii s-au opus însă oricărei reforme.

Zece ani mai târziu, Stephen, cea mai mare autoritate juridică a timpului, a încercat să amendeze „normele M'Naghten", dar judecătorii au refuzat şi atunci orice modificare. Acesta a fost prilejul în care Lord Bramwell (inventatorul Societăţii cu Răspundere Limitată) a făcut celebra remarcă deja citată: normele „conţin o asemenea definiţie a demenţei încât nimeni nu este, cu adevărat, suficient de dement pentru a se putea încadra în ea, deşi definiţia *este totuşi bună şi logică*".

Pentru studierea problemei, în 1922, a fost creat un comitet a cărui preşedinţie i-a fost încredinţată judecătorului Lord Atkin. Comitetul a ascultat opiniile formulate de membrii

Asociației Medicilor Britanici și ai Asociației Regale de Medicină Psihologică. Comitetul a acceptat propunerile în vederea amendării normelor, astfel încât un individ să nu mai poată fi considerat răspunzător din punct de vedere penal dacă, din cauza unei boli mintale, acționa sub imperiul unui impuls incontrolabil. Ca de obicei, guvernul a refuzat să accepte recomandările Comitetului pe care îl desemnase și a retrimis problema la judecători. Dintre cei 12 judecători care prezidau tribunalele regatului, 10 au votat, ca de obicei, împotriva reformei, iar Camera Lorzilor, tot ca de obicei, a fost de acord respingând proiectul de lege. În cursul dezbaterii, Lord Chief Justice Hewart s-a referit la modificările propuse ca la „teoria bizară a impulsului incontrolabil care, dacă ar fi admisă ca parte a sistemului nostru, l-ar răsturna total".

După încă un sfert de secol, Comisia regală din 1948 a propus ca „normele M'Naghten" să fie abrogate și problema răspunderii penale să fie lăsată la aprecierea juraților. Sau, dacă nu, ca normele să fie extinse și asupra cazului în care inculpatul fusese declarat „incapabil de a se împiedica să comită actul" care îi era imputat. În fapt, era amendamentul propus de Stephen cu 80 de ani în urmă și de Comitetul Atkins cu 25 de ani în urmă. Ca de obicei, judecătorii s-au opus. Ca de obicei, guvernul a refuzat să acționeze în conformitate cu propunerile Comitetului pe care el însuși îl desemnase. La ultima dezbatere parlamentară, procurorul general a declarat fără ocolișuri că „ar fi foarte greu să fie stabilită o normă mai bună decât «norma M'Naghten»", iar ministrul de Interne, fostul aboliționist Lloyd George, a declarat în Camera Comunelor:

> Guvernul a studiat problema cu mare atenție... Este dispus să adopte punctul de vedere conform căruia tulburarea prezentei situații n-ar aduce nici un avantaj și că e mai bine să fie lăsate lucrurile așa cum sunt.

Situația actuală poate fi rezumată prin următorul citat din raportul Comisiei regale: „Dacă o persoană atinsă de o astfel de anomalie (deficiență mintală) este acuzată de asasinat și dacă jurații sunt convinși că a comis actul pentru care este inculpată, jurații nu au altă posibilitate decât să o declare vinovată de asasinat, iar judecătorul este obligat să pronunțe sentința cu moartea."

În legătură cu anumite aspecte ale legii referitoare la asasinat, un eminent psihiatru afirma recent:

> I-ar fi greu cuiva să asocieze, într-un spațiu foarte limitat, atât de multe cuvinte abstracte și vagi, atâtea verbe echivoce, atâtea născociri care nu se pot susține... Conceptul însuși de „răspundere penală" este o ficțiune, imposibil de susținut din punct de vedere logic... Dacă este adevărat că se face totdeauna dreptate, acest lucru nu se datorează normelor, ci bunului-simț cu care sunt aplicate de către instanțele noastre. Când un individ acuzat de asasinat pare să fie un om decent și când se pare că a fost puternic provocat de victimă – despre care se poate spune spune că a primit doar ceea ce a meritat –, când, în același timp, inculpatul suferă de o particularitate mentală necaracteristică celor mai mulți dintre noi, procurorul general atenuează duritatea cuvintelor, judecătorii lasă a se înțelege că înclină către îngăduință, iar jurații se agață de cel mai mic motiv pentru a nu pronunța un verdict care ar fi urmat, automat, de condamnarea la moarte.

Cu alte cuvinte, în ceea ce privește asasinatul, ne aflăm într-o situație precum cea a furturilor de mică importanță din secolul al XIX-lea. Când jurații erau obligați de situație să condamne un biet nenorocit care furase un obiect estimat la 40 de șilingi, se afirma că obiectul respectiv valora doar 39 și astfel se dădea o palmă unei legi anacronice. Astăzi, în fața aceluiași tip de dilemă, bietul nenorocit este declarat vinovat dar dement – chiar dacă nu este – întrucât este unicul mijloc posibil de a-l salva.

Uneori, jurații reușesc să salveze astfel un om. Alteori, nu. Totul depinde în mare măsură de curajul și de determinarea lor, când trebuie să nu ia în seamă faptul că magistratul îi îndeamnă să fie aspri. Totul depinde și mai mult de omenia sau lipsa de omenie a judecătorului însuși. Când judecătorul este omenos, „lărgește" norma. Cu 50 de ani în urmă, una dintre cele mai mari autorități în materie scria că, în astfel de împrejurări, „judecătorul trebuie să se raporteze strict la termenii legii, apoi să «lărgească» sensul cuvintelor folosite de lege până în punctul în care individul care nu are exercițiul limbajului judiciar să fie zăpăcit de distorsiunile și deformările la care sunt supuse bietele cuvinte de către acesta și până când ajunge să se întrebe dacă e nevoie să dispui astfel de o limbă a cărei vădită utilitate este că poate însemna orice vrea să spună cel care o folosește".

Dar, după cum există judecători omenoși, alții se agață încă de legile din epoca de piatră. Straffen a fost condamnat la moarte după ce judecătorul îi avertizase pe jurați să nu țină cont că inculpatul este redus mintal; Bentley, în vârstă de 19 ani, analfabet și atins de debilitate mintală, a fost spânzurat anul următor; Lentchitsky, la rândul său debil mintal, a fost spânzurat în același an. Dar există și multe alte cazuri în care bărbați și femei au fost trimiși la ospiciu deși erau sănătoși mintal, întrucât, dată fiind inflexibilitatea legii, în cazul asasinatului este imposibil ca pedepsa să fie în vreun fel îndulcită. O judecată care poartă asupra vieții unui om este cel mai solemn dintre toate actele prevăzute de lege. Dacă legea este absurdă, totul se transformă într-un joc de ruletă.

În acest joc absurd și ucigaș sunt favorizate numerele nefaste, întrucât, cel mai adesea, misiunea de a „lărgi" legea revine psihiatrilor solicitați de apărare. S-a văzut că „normele M'Naghten" sunt, de fapt, o expresie a atitudinii de neîncredere a judecătorilor față de medici. De atunci, în tribunale,

între judecătorii care apără normele și medicii care li se opun, s-a desfășurat un război mai mult sau mai puțin pe față. Totuși, după cum remarca doctorul Hobson, „a te opune unui judecător înseamnă, uneori, să pui în joc viața unui om". A dat apoi un exemplu-tip dintr-un proces în care „interogatoriul la care fusese supus din partea acuzării nu ridica mari probleme", dar în care judecătorul, când a rezumat dezbaterile, a dat de înțeles că psihiatrul era incompetent și că, în plus, fusese influențat. Judecătorul le-a cerut jurților să declare inculpatul vinovat de asasinat (era vorba despre o femeie care își omorâse copilul). Juriul, neținând cont de cuvintele judecătorului, a dat verdict de achitare. Dar este clar că a fost vorba despre un noroc și o parodiere a actului de justiție.

Judecătorii sunt principalul obstacol în fața reformării acestor norme anacronice. Argumentele lor sunt mereu aceleași: nu poate fi identificată nici o dispoziție mai bună; ar fi „subversiv" să se accepte argumentul impulsului incontrolabil sau cel al răspunderii atenuate etc. Cu toate acestea, doctrina răspunderii diminuate este admisă în Scoția de peste 100 de ani, spre deplina satisfacție a oamenilor legii, a psihiatrilor și a publicului. Aceasta permite tribunalelor scoțiene să țină cont de cele mai slabe deficiențe mintale, și „când jurații sunt convinși de faptul că, și în condițiile în care nu este dementă, o persoană inculpată pentru asasinat poate fi atinsă de debilitate sau de anomalii mintale, apropiindu-se de demență astfel încât să se poată considera că răspunderea sa este grav diminuată, crima nu va fi judecată ca asasinat ci ca omucidere". Când a fost interogat în legătură cu acest subiect, Lord Goddard s-a văzut silit să răspundă în fața Comisiei regale după cum urmează:

Întrebare: – Am studiat statisticile privitoare la cazurile de asasinat în Scoția din ultimii 49 de ani. Am găsit 590 de cazuri de asasinat,

dar numai în 29 de situații au avut loc execuții, ceea ce pare a fi o prea mare îngăduință.
Răspuns: – Foarte mare îngăduință.
Întrebare: – Să înțeleg că s-au bazat pe doctrina răspunderii diminuate?
Răspuns: – Singurul lucru pe care l-am citit în legătură cu răspunderea diminuată l-am găsit în procesele-verbale întocmite după primele audieri făcute de Comisia dumneavoastră...
Întrebare: – Să înțeleg că nu vă simțiți prea familiarizat cu doctrina scoțiană a răspunderii diminuate, astfel încât să acceptați să formulați o opinie în legătură cu utilitatea sau inutilitatea includerii sale, pe viitor, în legea engleză?
Răspuns: – Nu cunosc prea multe în legătură cu acest subiect. Aş prefera să nu formulez nici o opinie. Consider că este foarte greu să ne cunoaștem bine propriile legi.

Totuşi, cu câteva minute mai devreme, la întrebarea legată de unificarea legislațiilor scoțiană și engleză, Lord Goddard răspunsese:

Sunt întru totul de acord: în această materie legea ar trebui să fie aceeași în Anglia și în Scoția, cu condiția ca scoțienii să accepte; dar sunt prea atașați de legile lor.

Să ne delectăm cu această logică. Cunoaștem deja faptul că nu contează experiența țărilor în care a fost abolită pedeapsa cu moartea, întrucât străinii sunt altfel. Acum aflăm că nici experiența Scoției nu contează mai mult, poate pentru că și scoțienii sunt altfel decât englezii. Ca atare, e inutil să ne străduim studiindu-le legile, cu toate că, pentru a cunoaște în profunzime doctrina și practica răspunderii diminuate, este suficientă o dimineață de studiu. Legea Regatului Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord va putea fi unificată doar când scoțienii nu vor mai fi atașați de propriile legi – altfel spus, când vor accepta să se întoarcă de la răspunderea diminuată la anul 1843 și la „normele M'Naghten".

Filozofia situației este rezumată în dialogul următor, purtat între Lord Chief Justice și membrii Comisiei regale:

> Întrebare: – Sunteți de acord cu opinia general răspândită conform căreia nu se cuvine să fie spânzurați cei care pot fi numiți dementi, în sensul medical al termenului?
> Răspuns: – Cred că aceasta depinde mai ales de ceea ce se dorește a se înțelege prin cuvintele „în sensul medical al termenului"... Criteriile aplicate în asemenea cazuri trebuie să fie doar cele ale răspunderii (deci criteriile M'Naghten), nicidecum cele care permit să se afle dacă un om este, sub anumite aspecte, mintal anormal.

Lord Goddard a mai fost întrebat dacă e de acord cu obiceiul ca ministrul de Interne să ordone o anchetă pentru a stabili în ce măsură condamnatul este, din punct de vedere mintal, apt pentru spânzurătoare atunci când apărarea pledează cauza demenței și argumentul său este respins.

> Dacă a fost găsit răspunzător, după ce juriul se va fi lămurit asupra stării sale mentale, și dacă nu va fi intervenit vreo schimbare în starea sa, nu văd de ce să fie suspendată execuția și, după cum am mai afirmat, cred că ne aflăm, în acest caz, în fața negării judecății de către jurați.

Este vorba despre o absurditate, bineînțeles. Suspendările acordate în astfel de cazuri nu sunt în nici un fel „negări ale judecății de către jurați", ci negări ale normelor M'Naghten. Jurații trebuie să respecte aceste norme, nu pe ministrul de Interne. Acesta reprezintă ultimul recurs care permite scăparea din lațul acestor norme, recurs pe care Chief Justice vrea să-l interzică, după cum rezultă din urmarea dialogului:

> Întrebare: – Vreți să spuneți prin aceasta că aceleași criterii de răspundere trebuie aplicate în două stadii, mai exact, într-o primă fază pentru a afla dacă inculpatul va fi socotit vinovat și condamnat la moarte și, ulterior, pentru a afla dacă va fi spânzurat?

Răspuns: – Da... dacă aşa consideră juraţii... că este răspunzător faţă de actul comis în termenii definiţiei date de „normele M'Naghten", nu văd vreun motiv pentru care să nu fie executat.
Întrebare: – În depoziţia sa, ministrul de Interne ne-a dat câteva indicaţii legate de cele mai obişnuite motive din cauza cărora ministrul de Interne recomandă uneori suspendarea executării. Unul dintre ele este: „Dacă un asasinat este comis fără premeditare, consecinţă a unui neaşteptat act delirant, în condiţiile în care, anterior, asasinul nu dorise să-i facă în vreun fel rău victimei, se recomandă adesea comutarea pedepsei. În astfel de cazuri este uneori necesar să se ia în consideraţie faptul că inculpatul, chiar dacă nu va fi fost într-o stare demenţială, este redus mintal sau anormal de instabil emoţional." Să înţeleg că vă referiţi la astfel de aspecte?
Răspuns: – Continui să cred că este vorba despre o ştirbire adusă concepţiei despre judecată de către juraţi, de vreme ce ministrul de Interne ia o decizie neconformă cu a acestora, după ce va fi procedat la o anchetă lipsită de publicitate... Este o gravă anomalie, mai ales gândindu-ne la acea aşa-zisă depoziţie pe care ne-a fost dat s-o auzim din partea unor anumite persoane care îşi spun psihiatri.

Presat să îşi detalieze răspunsul la acest punct, Chief Justice a adăugat:

Cred, într-adevăr, că deseori sfaturile pe care se bazează în acţiunile sale ministrul de Interne sunt mult prea favorabile condamnatului. Am aici o notă recentă referitoare la un caz în care ministrul de Interne a ordonat suspendarea executării unui bărbat. Am citit cu cea mai mare atenţie raportul întocmit de trei medici specialişti care l-au examinat pe acel bărbat şi care au recomandat clemenţa. Mărturisesc că îmi este foarte greu să descopăr faptele pe care s-au bazat.
Întrebare: – Pentru un moment, voi juca rolul avocatului ministrului de Interne şi vă voi spune: „...Decizia juriului purta asupra aspectului de a afla dacă acest bărbat avea cunoştinţă de natura actului comis şi dacă ştia că acţiona negativ, conform „normelor M'Naghten". Eu trebuie să decid cu totul altceva: anume dacă acel bărbat se află într-o stare care să permită spânzurarea." Ce aveţi de răspuns aici?
Răspuns: – Răspund că, dacă acest om este responsabil în conformitate cu „normele M'Naghten" şi dacă nu a survenit nimic nou, nu văd motivul pentru care ministrul de Interne ar fi de altă părere.

Comisarii l-au audiat referitor la un caz concret. Cel al lui Ley (supranumit „asasinul de la carieră“), al cărui proces fusese prezidat de însuși Lord Goddard. Făcuse referiri la proces în memoriul adresat Comisiei regale, declarând că „nu s-a îndoit nici o clipă de faptul că inculpatul era dement; întregul său comportament era expresia unui caz tipic de paranoia“. Ley a fost condamnat la moarte de Lord Goddard. Ministrul de Interne a ordonat o expertiză medicală, iar Ley a fost declarat dement. A fost trimis la ospiciul din Broadmoor, unde a murit după câteva săptămâni.

Întrebare: – Să luăm foarte interesantul caz al lui Ley, despre care am vorbit. Aveți vreo îndoială asupra faptului că avea probleme mintale?
Răspuns: – Nu. Cred că era dement, judecând după felul în care dădea declarații...
Întrebare: – Nu putea fi protejat de „normele M'Naghten“?
Răspuns: – Nu. Cel puțin, asta e părerea mea.
Întrebare: – Să înțeleg că nu doreați să-l vedeți spânzurat pe acel om? Credeți că nu era apt pentru a fi spânzurat?
Răspuns: – Cred că ar fi fost absolut firesc să fie spânzurat.

Să-i fim recunoscători lui Lord Goddard. Cea mai bună pledoarie în favoarea abolirii pedepsei cu moartea o reprezintă argumentele folosite de susținătorii ei și mentalitatea acestora.

IV. Voință liberă și determinism sau O filozofie a ștreangului

1

Să examinăm din nou problema aparent anodină: de ce spânzurarea unui animal ne pare mai dezgustătoare decât a unei ființe umane?

Am văzut că, în conformitate cu vechea lege, nici calul care își omora stăpânul și nici câinele care fura carnea pentru rasolul de duminică nu aveau vreo șansă să scape, întrucât știau ce fac și că ceea ce fac e condamnabil. Evident, câinele este incapabil să se apere altfel decât dând din coadă și privind trist, cu ochii mari. Dar mulți infractori sunt la fel de muți în boxa acuzaților, iar animalele, la rândul lor, puteau conta pe serviciile unui avocat. Cu toate acestea, deși cunoaștem că un câine bine dresat știe ce are de făcut – în consecință, distinge binele de rău – și că, în aceste condiții, nimic nu împiedică să fie considerat „răspunzător penal", avem impresia foarte clară că un om este totdeauna *mai* răspunzător decât un animal, sau, cel puțin, că este răspunzător altfel și, oarecum, mai elevat. În cazul câinelui sau al cimpanzeului, suntem total dispuși să admitem scuza „impulsului care constrânge", suntem gata să spunem că nu puteau rămâne stăpâni pe ei înșiși. Asta înseamnă că admitem în același timp că un om *poate totdeauna* să rămână stăpân pe el însuși și, când comite o infracțiune, acționează ca urmare a unei alegeri deliberate, în mod independent de orice constrângeri interioare și prin exercitarea liberei sale voințe.

Afirmăm: câinele a acționat așa cum a făcut-o întrucât nu s-a putut abține. Dar omul care a comis o infracțiune ar fi putut rezista tentației acesteia dacă și-ar fi dat „mai multă osteneală", dacă s-ar fi „străduit mai mult", dacă ar fi „știut să rămână mai stăpân pe sine". „Mai mult", „mai bine" – decât ce? Decât străduința pe care și-a dat-o. Convingerea conform căreia ar fi *putut* și ar fi *trebuit* să se străduiască mai mult se sprijină pe ipoteza că o persoană dată, aflată într-o situație dată, poate să aleagă între două moduri de a reacționa. Altfel spus, *aceeași cauză poate produce două sau mai multe efecte.* Această ipoteză contrazice chiar fundamentele științei. Totuși ea subîntinde conceptul de „răspundere penală" din care derivă întreaga structură a legii.

Disputa între teoria liberului arbitru și cea a determinismului nu a fost nicicând menționată în controversa seculară privind pedeapsa cu moartea. Și totuși, se află în centrul ei. Ea este evitată întrucât reprezintă cea mai veche și mai supărătoare problemă ridicată de filozofie și, de asemenea, fiindcă e probabil nerezolvabilă. Cu toate acestea, o voi evoca, fie și pentru a arăta că incapacitatea noastră de a o rezolva vreodată este ea însăși un argument împotriva pedepsei cu moartea.

Nu e vorba despre o dilemă aparținând domeniului abstract al filozofiei: este o problemă care impregnează acțiunile vieții noastre cotidiene. Pe de o parte, știu că tot ce se întâmplă este determinat de legile naturii. În consecință, întrucât aparține universului naturii, comportamentul meu este *determinat* de ereditate și de mediul social. Dar, pe de altă parte, în contradicție cu această certitudine, simt că sunt *liber* să aleg chiar acum între a scrie acest text și a-l amâna ca să mă duc să beau un pahar la cârciumă. Educația mea științifică îmi arată că hotărârea va fi determinată de trecutul meu, iar ceea ce simt ca fiind o „liberă alegere" este doar o iluzie. Îmi mai arată că satisfacția pe care aș încerca-o mâine de a fi rezistat tentației nu este mai puțin iluzorie: dacă în ceea ce face un om este ghidat de legile

naturii, nu stă în puterea noastră nici să-l aprobăm, nici să-l dezaprobăm în acest sens mai mult decât i-am putea reproșa unui ceas că merge înainte sau rămâne în urmă. Din punct de vedere științific, acțiunile unui om sunt la fel de strict determinate de genele care i s-au transmis cu patrimoniul ereditar, de funcționarea glandelor endocrine sau de ficatul său, de educația și de experiențele sale trecute care îi modelează obiceiurile, gândurile, convingerile și propria filozofie, pe cât este determinată funcționarea unui ceas de arcurile, de rotițele sale și de conexiunile dintre ele sau pe cât este determinată o „mașină de gândit" de circuite, amplificatori, rezistențe, reguli de funcționare și de „depozitele de informații" cu care a fost prevăzută și care au fost alimentate. Dacă resimt un fel de mulțumire înălțătoare după ce am îndeplinit anumite acțiuni, înseamnă că sunt alcătuit pentru a încerca exact acel tip de emoție după acel gen de acțiune. Dacă mă simt vinovat și dacă mă încearcă remușcările înseamnă că acest gen de reacție a fost imprimat dinainte în conștiința mea.

În consecință, din punct de vedere determinist, funcția educației este de a înzestra individul cu astfel de obiceiuri și reacții-tip încât, în caz de antagonism, să aleagă automat soluția socialmente utilă, din cauză că anticiparea unei satisfacții personale sau a unei recompense sociale este unul dintre factorii care îi vor determina comportamentul, în timp ce faptul de a se aștepta la pedeapsă sau la remușcări acționează automat ca un obstacol. Din punct de vedere strict determinist, funcția legii se reduce la cea a unui obstacol psihologic, la care trebuie adăugată grija pentru îndreptarea vinovatului prin intermediul unei reeducări corective. Lauda și oprobriul, pedeapsa ca răzbunare sau plată a unei datorii sociale nu-și găsesc locul într-un sistem care consideră că omul aparține universului natural și admite că atât caracterul cât și actele sale decurg din aceste legi. În fața oricărei situații date, omul reacționează așa

cum trebuie să reacţioneze. N-ar putea să reacţioneze altfel decât în cazul în care caracterul sau situaţia sa, sau amândouă, ar fi altele. Dacă strângătorul de cotizaţii Martin n-ar fi omorât-o pe Violet, înseamnă că el n-ar fi fost Martin, iar Violet n-ar fi fost Violet. A spune că Donald n-ar fi trebuit s-o ucidă pe Violet, echivalează cu a spune că Donald n-ar fi trebuit să fie Donald. Într-o vreme, la Viena se fredona un cântec la modă, care dă bine glas acestui tip de raţionament. Refrenul era: „Dacă bunica ar fi avut patru roţi, s-ar fi numit omnibus."

În perspectiva unui sistem judiciar coerent din punct de vedere determinist, definiţiile folosite de instanţele noastre ar fi considerate curate absurdităţi. „Răspunderea penală" ar fi o absurditate, întrucât cuvântul „răspundere" implică posibilitatea unei libere alegeri în faţa acţiunii, în timp ce libera alegere este o iluzie şi toate acţiunile noastre sunt dinainte determinate. „N-am putut să mă abţin" ar fi suficient să se afirme în apărarea oricui, întrucât nici unul dintre noi nu se poate abţine să fie ceea ce este şi să se comporte aşa cum se comportă. Concepţia pur pragmatică asupra legii a fost preconizată de diverse şcoli filozofice. Este seducătoare pentru spiritele ştiinţifice, ca şi pentru toţi cei care aderă la preceptele materialismului. Printre altele, a stat la baza teoriilor juridice marxiste, inclusiv până în primii ani ai Revoluţiei ruse. Dar evoluţia Rusiei este un exemplu viu al dificultăţilor cu care se confruntă, inevitabil, o concepţie strict deterministă asupra legii. Într-adevăr, în nici o altă ţară nu s-a pus, ca în Rusia sovietică, un atât de puternic accent pe componentele de răzbunare şi de plată a unei datorii sociale conţinute de pedeapsă. Filozofia materialistă a acestui regim neagă integral libera voinţă de alegere în cazul oamenilor care, pe de altă parte, sunt numiţi trădători, ba chiar canibali şi hiene, dacă aleg strâmb.

Acest paradox nu se limitează la legi: îşi înfige rădăcinile în experienţa cotidiană a fiecăruia. Aşa se face că, în pofida celor

învățate despre cauzalitate și determinism, suntem cu toții de părere că „depinde de noi“, cel puțin într-o oarecare măsură, să ne alegem activitatea pentru următoarele cinci minute. Henry Sidgwick a formulat limpede această dilemă:

> Acțiunea mea voită este sau nu este total determinată, în orice moment, de: 1) caracterul meu, așa cum s-a format, pe de o parte în mod ereditar, pe de altă parte sub efectul acțiunilor mele și al unor puternice impresii trecute și 2) datele situației și influențele exterioare care acționează asupra mea pe moment?

Un raționament detașat de contingențe îi va îndruma pe cei mai mulți dintre noi să răspundă la întrebare printr-un șovăitor „da“. Însă experiența noastră directă și familiară ne spune cu ardoare „nu“. Căci, pentru a-l cita pe William James, „întreaga noastră experiență legată de realitate, orice imbold și stimulare a exercitării voinței noastre se sprijină pe impresia că deciziile survin cu adevărat de la un moment la altul, nicidecum că această experiență se bazează doar pe desfășurarea monotonă a unui lanț în care fiecare verigă a fost făurită din timpuri străvechi“. Poate că „imboldul“ și „stimularea“ sunt doar impresii. Dar e sigur că, și în acest caz, este vorba despre o impresie utilă și necesară atât pentru îndeplinirea îndatoririlor noastre sociale cât și a celor individuale.

Să spunem că, din convingere rațională, ader la o filozofie strict deterministă. Acest lucru nu mă va împiedica să am remușcări sau satisfacții după ce mă voi fi decis să duc la îndeplinire o acțiune dată, chiar dacă alegerea făcută a fost predeterminată iar sentimentele pe care le-am încercat au fost doar rezultatul educației mele inițiale. Chiar admițând asemenea premise, experimentarea satisfacției și remușcărilor înseamnă pentru mine evenimente mentale reale, ca și mobiluri determinante ale acțiunilor mele viitoare. Totuși, chiar dacă originea acestor

emoţii poate fi discernută în cauzele sale, mesajul lor este o dezminţire a cauzalităţii, căci atât ardoarea satisfacţiei cât şi arsura remuşcărilor mele provin din implicita mea convingere că *aş fi putut să acţionez altfel decât am făcut-o*. Altfel spus, conştiinţa mea se poate exprima doar în termeni emoţionali, de aprobare sau dezaprobare, chiar dacă ştiu că, logic, nici nu poate fi vorba de aprobare sau dezaprobare întrucât nu sunt un individ liber, ci mişcat cu precizia unui ceasornic. Într-adevăr, educaţia – fie ea călăuzită după principii religioase sau, din contra, pur pragmatice – are totdeauna tendinţa de a aşeza în spirit acel gen de orchestră emoţională care dă glas cornului sau trompetei unei Judecăţi necontenite, *ca şi cum* toate acţiunile ar fi libere. Aşa se face că individul nu poate acţiona fără credinţa implicită în propria sa libertate, chiar dacă toate actele sale sunt determinate şi chiar dacă, în mintea sa, este convins că aşa stau lucrurile.

Să luăm acum cazul opus: al persoanei care respinge ipoteza deterministă şi care este convinsă că libera voinţă este o realitate. În mod evident, acesteia îi este mai uşor să stabilească o relaţie armonioasă între emoţiile şi raţiunea sa, între conştiinţa şi convingerile sale. Convingerile sale pot fi greşite şi este posibil ca, de fiecare dată când crede că acţionează liber, să nu facă altceva decât să se supună unei constrângeri. În acest caz însă, refuzul de a crede în determinism este unul dintre factorii care îi determină comportamentul. Ea poate doar să ducă la îndeplinire planul stabilit pentru ea, dar dezminţind faptul că e prestabilit. Destinul acţionează asupra sa fiind refuzat. În consecinţă, în ambele cazuri, atât în cel al persoanei care se crede liberă în judecată, cât şi în cel al persoanei care nu se consideră a fi astfel, rezultatul este acelaşi: fiecare dintre ele acţionează, inconştient şi emoţional, sprijinindu-se pe afirmarea propriei libertăţi.

Acelaşi paradox se aplică întregii societăţi. Scopul istoricului, al psihologului, al sociologului este să explice comportamentul

social grație împletirii jocului efectelor și cauzelor, descurcând forțele conștiente și inconștiente care se află în spatele fiecărei acțiuni. În această explicare, atitudinea lor trebuie să fie totdeauna detașată, fiind obligatoriu să-și interzică formularea oricărei judecăți de valoare. Scopul lor este să definească și să evalueze, nu să judece. Cu toate acestea, judecățile morale se insinuează în toate reacțiile noastre și determină comportamentul social. Lauda și oprobriul, aprobarea și dezaprobarea, fie că sunt – sau nu – justificate științific, sunt tot atât de importante pentru viața normală a societății ca și pentru cea a individului. Omul nu poate trăi fără iluzia că este stăpân pe destinul său. După cum nu poate trăi fără indignarea morală care îl cuprinde când vede cum o mică brută umflă un broscoi cu pompa de la bicicletă sau cum o mare bestie seceră viața a milioane de oameni. Fatalismul și neutralitatea morală sunt, poate, unicele filozofii adevărate, dar, în același timp, reprezintă o dezmințire a efortului patetic și curajos al speciei umane.

Așadar, aici se află dilema. Știința arată că, în privința alegerii modalității de acțiune, omul nu este mai liber decât un robot, un robot infinit de complex și de subtil, dar totuși un robot – care nu se poate împiedica să creadă că e liber. Mai mult, care nu poate funcționa dacă nu crede acest lucru. Toate instituțiile omenești reflectă această dilemă, iar legea, al cărei scop este de a da reguli pentru comportamentul oamenilor, o reflectă în cel mai acut mod cu putință, ca o oglindă concavă. De aici vine și natura paradoxală a acelui capitol al legii care tratează problema cea mai importantă: a vieții și a morții.

Absurditatea sa derivă din noțiunea de „răspundere penală“. Un om nu poate fi considerat răspunzător pentru acțiunile sale decât dacă nimic nu l-a împins să le întreprindă, ci, dimpotrivă, a ales să acționeze conform liberei sale voințe. Inculpatul este considerat nevinovat până la dovedirea vinovăției sale, sarcina probării incumbând acuzării. Dar este

considerat răspunzător, ceea ce înseamnă că dispune de liberă voință, *exceptând situația în care se dovedește că nu are rațiune*. În acest caz, și numai în acest caz, sarcina probării revine, oligatoriu, apărării. Nu mai trebuie precizat că giumbușlucurile arhaice ale procedurii fac imposibilă administrarea acestei probe, mai ales în cazul redușilor mintal sau indivizilor atinși de mania persecuției. Nu mai trebuie precizat fiindcă, și dacă procedura ar fi considerabil modificată și îmbunătățită, paradoxul fundamental ar rămâne: *se consideră că inculpatul dispune de liberă voință, exceptând situația în care apărarea dovedește că este supus legilor universale ale naturii.*

Acest paradox nu se limitează la legea privitoare la pedeapsa cu moartea. În toate celelalte însă există portițe de scăpare. Judecătorul care examinează cazul unui spărgător prin efracție nu este obligat să rezolve problema insolubilă dacă acesta dispune sau nu de liberă voință. Poate da la o parte această problemă și poate judeca fiecare caz individual în conformitate cu ceea ce merită, cu lecția experienței și a bunului-simț, întrucât, în toate cazurile, cu excepția celor în care se află în joc pedeapsa cu moartea, judecarea este lăsată la latitudinea instanței. În consecință, în cazurile care nu presupun obligatoriu pedeapsa cu moartea, contează foarte puțin că noțiunea de răspundere penală este absurdă, întrucât rezultatul nu este afectat de acest aspect. Este și motivul pentru care apărarea va invoca rareori lipsa de răspundere a inculpatului. Dar într-un proces de asasinat, pedeapsa nu este lăsată la aprecierea instanței. În acest caz, și numai în acesta – unic în toată legislația penală –, pedeapsa este stabilită imperativ prin lege. Când un om este judecat fiind în joc viața sa, postulatul abstract al libertății voinței dobândește o semnificație practică: devine frânghia care trebuie să-i frângă grumazul.

2

Dar după cum am văzut, credința în libertate, fie și iluzorie, este necesară și utilă pentru funcționarea societății. Nu decurge de aici că, în acest caz, legea este îndreptățită să adopte această noțiune utilă și să sprijine pe ea noțiunea de răspundere penală? Răspunsul este că libera voință poate exista sau nu, dar lucrul sigur este că tipul de liberă voință pe care o presupune legea se află în contradicție cu ea însăși, că nu este admisibilă din perspectiva omului de știință, filozofului și teologului dacă aceștia au un grăunte de logică.

Cuvântul „libertate“ nu poate fi definit altfel decât prin negare. Înseamnă totdeauna contrariul unei constrângeri oarecare. Fizicienii afirmă că moleculele de gaz au mai multe „grade de libertate“ decât moleculele lichidelor care, la rândul lor, au mai multe „grade de libertate“ decât moleculele solidelor. Pot fi făcute deosebiri de același ordin între diversele grade de libertate personală și de libertate politică, de libertate a presei etc. Fizica modernă a ajuns până acolo încât a atribuit componentelor anumitor tipuri de atomi o libertate care înseamnă doar că nu cad sub incidența legilor cauzalității care dirijează comportamentul corpurilor mai mari. Într-adevăr, se pare că nici una dintre legile care guvernează lumea noastră familiară, macroscopică, nu va influența faptul că un atom radioactiv se va divide sau nu se va divide. Totuși, această libertate nu este absolută. Dacă comportamentul atomilor radioactivi n-ar depinde de nici o lege, lumea nu ar fi univers, ci haos. În fapt, chiar dacă dispun de o oarecare libertate în sensul menționat, numărul total de atomi care se divid într-o cantitate dată de materie radioactivă este strict determinat în fiecare moment, astfel încât geologii stabilesc vârsta rocilor și a fosilelor, a meteoriților și chiar a Terrei măsurând cantitatea de radioactivitate pierdută de acestea. Dispariția tipului clasic de determinism

cauzal în fizica modernă a dus pur și simplu la înlocuirea sa cu un nou tip de determinism statistic.

Și în acest caz, libertatea semnifică doar faptul de a scăpa de un anumit tip de constrângere, nicidecum libertate absolută, care ar însemna hazard și haos. De aceea, când vorbim despre „libertatea voinței", trebuie să ne întrebăm imediat: „Libertate ca să scăpăm de ce anume?" *Libertatea implicată de legea penală înseamnă libertatea de a te sustrage eredității și mediului social.* Asta înseamnă, pentru a folosi cuvintele lui Sidgwick, că acțiunea intențională a subiectului nu este determinată de caractere și circumstanțe: „Nu există voință liberă decât dacă actul volitiv este lipsit de cauză."

Dar o lume în care fiecare ar săvârși fapte lipsite de cauză și inexplicabile – pentru unele fiind pedepsit, iar pentru altele lăudat –, o lume în care libera voință ar fi atotputernică, o astfel de lume ar fi doar o absurditate logică, o poveste spusă de un nebun. Ar fi chiar mai înspăimântătoare decât omul-robot în al său univers-ceasornic, cum îl descrie determinismul: măcar acolo este vorba despre o poveste spusă de un inginer.

Dacă negăm că acțiunile omenești sunt determinate de cauze materiale, fie ar trebui să le substituim cauze de alt ordin, fie să renunțăm la orice fel de explicații. Negarea unei categorii de cauze naturale creează un vid care nu poate fi umplut decât prin ipoteza unei categorii de cauze supranaturale sau paranaturale. Pe scurt, *conceptul de răspundere penală implică existența unei categorii supranaturale: nu este un concept juridic, este un concept teologic.*

Pentru clarificare, să părăsim această discuție abstractă și să trecem la exemple concrete. Când afirmăm: „Acest om e vinovat", expresia poate fi totdeauna tălmăcită prin: „Efortul nu a fost suficient de mare". Dacă și-ar fi dat mai multă osteneală, dacă ar fi făcut mai mult efort pentru a acționa sau pentru a se abține să acționeze, n-ar mai fi fost vinovat.

Devii vinovat doar pe două căi: printr-un insuficient efort pozitiv sau printr-un insuficient efort negativ. Efortul pozitiv este necesar în toate situațiile în care individul riscă să se lase în voia pasivității, prin indolență, oboseală sau lipsă de forță vitală. Studentul își ratează examenul pentru că nu s-a „concentrat suficient". Devii sclav pentru că nu te-ai opus tiraniei. Îți pierzi situația pentru că „nu ți-ai dat silința". Alpinistul moare înghețat pentru că nu s-a străduit suficient să rămână treaz. În toate aceste cazuri, individul este judecat – și se judecă – vinovat în virtutea ipotezei, nedovedită și nedovedibilă, că *ar fi putut* să facă un efort mai mare decât cel pe care l-a făcut, că *dispunea de o rezervă de energie psihică pe care n-a folosit-o.*

Greșeala cea mai frecventă rezultă din faptul că n-ai putut înăbuși un impuls reprobabil, că n-ai putut rezista tentației sau provocării. Nu se face nici o diferență între cel care ajunge la crimă întrucât dorințele sale instinctuale sunt excesiv dezvoltate sau pervertite și cel care are mecanismele controlului de sine defectuoase. În mare, se poate spune că sadicul și delincventul sexual aparțin primei categorii – amoralul –, iar toxicomanul și alcoolicul, celei de a doua. Dar, fie că greșeala provine dintr-un impuls excesiv sau din lipsa înfrânării, legea afirmă – și, după ea, păcătosul căit spune la fel – că exista în el o rezervă de străduință neatinsă, un stoc de înfrânări pe care n-a știut să-l găsească sau de care nu s-a folosit.

Să comparăm aceste afirmații referitoare la „efortul de voință" cu cele obișnuite pentru noi, legate de „eforturi corporale". Știm că un motor este capabil să dezvolte doar un număr limitat de cai-putere și că orice individ, fie atlet sau halterofil, nu poate face decât dovada unei cantități limitate și bine definite de energie. Un om își poate ține respirația timp de câteva secunde, nu mai mult. Poate sta agățat într-un deget deasupra unei prăpastii un anumit număr de secunde. Dacă în legea regatului Ruritania se stipulează că un om este vinovat

dacă nu poate duce în spate o sută de kilograme, vom spune că este vorba despre o normă absurdă şi barbară. O persoană aflată în pericol de moarte va putea atinge performanţe fizice de care ar fi incapabilă în împrejurări normale, ceea ce ar putea părea miraculos. Dar, după cum ştim, cauza unor astfel de minuni este doar faptul că furia sau frica provoacă surescitarea glandelor suprarenale şi că adrenalina difuzată prin circuitul sanguin suplimentează, sub formă de glucoză, energia musculară. Aceleaşi rezultate ar fi obţinute dacă individului i s-ar injecta în venă adrenalină sau un alt drog. În acest caz, procesul este fiziologic şi nu are nimic misterios. În plus, efortul suplimentar, posibil în respectivele condiţii, are limitele sale specifice.

Dispunem de metode pentru a evalua capacităţile fizice ale unui om. Dacă acestea se află sub un anumit nivel, acel om va fi scutit atât de serviciul militar cât şi de anumite munci fizice, dar nimeni nu s-ar gândi vreodată că l-ar putea blama sau pedepsi pentru asemenea aspecte de inferioritate. Nu ne aşteptăm ca daltonistul „să-şi asume răspunderea“ şi să înceapă să vadă culorile ca toată lumea, dar pretindem că un homosexual ar putea fi atras de sexul opus dacă şi-ar da puţin mai multă osteneală.

Relaţiile reciproce dintre trup şi spirit ridică o problemă foarte complexă. Nu este deloc sigur că avem argumente să facem de la bun început o asemenea deosebire. Cu toate acestea, aplicăm criterii diferite în judecăţile pe care le facem în legătură cu eforturile corpului sau minţii. Recunoaştem că resursele fizice ale unui individ sunt limitate, dar susţinem că forţa actului său de voinţă nu este susceptibilă de limitări cantitative. Ştim că un om nu poate clinti un munte, dar afirmăm că poate să „facă“, altfel spus să fabrice, un efort „moral“ nelimitat, ca şi cum ar fi înzestrat cu o cantitate nelimitată de adrenalină spirituală. În plus, este de la sine înţeles că

întrebarea dacă va recurge sau nu la această sursă suplimentară de energie spirituală nu va primi răspuns de la forța transmisă individului de propriul său trecut sau de la îndemnurile pe care le primește de acolo, altfel ne-am întoarce la universul-ceasornic al determinismului. În consecință, a afirma că un individ dat, în împrejurări date, *ar fi trebuit* să facă un efort mai mare pentru a se abține să acționeze așa cum a acționat echivalează cu a spune că un anumit individ, în anumite împrejurări, este liber să reacționeze în mai multe feluri. Asta înseamnă că felul în care va reacționa nu depinde nici de circumstanțe, nici de el. Aspectul implică existența unui „X" aflat în afara timpului și a cauzalității, în afara rânduielilor naturii. Deci, așa cum spuneam, este o problemă care nu poate prezenta interes pentru jurist, dar care îl privește pe teolog.

Când Lord Chief Justice afirmă despre un maniac precum Ley că e de ajuns să deosebească binele de rău pentru „a se reconcilia cu Dumnezeu", el interpretează corect legea. Susținând că acțiunile omului nu sunt determinate de ereditatea și de educația sa, legea îi acordă beneficiul liberei voințe. Și, întrucât libertate nu înseamnă arbitrar sau hazard, legea susține în același timp ideea că prin această voință se exprimă într-un fel voința lui Dumnezeu. Nu judecătorul, ci teologul trebuie să-și bată capul cu motivul pentru care această voință va fi creat bestiile care strangulează copiii. De acord. Totuși pare destul de arbitrar ca, în baza unui test oarecare sau a unei norme oarecare, în anumite cazuri să se considere că un criminal s-a supus poruncilor glandelor sale endocrine și trebuie să fie crușat, în timp ce, într-un alt caz, n-a făcut altceva decât să se folosească de libertatea sa metafizică, fiind astfel doar unealta de înfăptuire a unui plan superior și, prin urmare, trebuie spânzurat.

Dilema libertate–predestinare este esența condiției umane. Legea evită dificultățile provocate de această dilemă

îngăduindu-i instanței să opteze în fiecare dintre judecățile sale. Unica excepție, excluzând toate posibilitățile de compromis rezonabil, este tocmai cazul în care se află în joc pedeapsa cu moartea, lucru ce nu poate fi susținut în plan logic și este condamnabil în plan moral.[1]

1. Am avut grijă să expun poziția determinismului și a adepților liberului arbitru cât mai obiectiv posibil. Dar dacă un scriitor se aventurează în astfel de domenii, nu este corect să-și ascundă propriile convingeri. Aș dori să le prezint în această notă, cât mai pe scurt cu putință, căci nici nu intenționez să încerc să conving pe nimeni și nici nu afectează cu nimic dezbaterea. Cred că ideea de liberă voință exprimă o noțiune bizară, dar și că omul este o creatură bizară. Cred în existența imposibil de dovedit a unui „X": o ordine a realității dincolo de orice cauzalitate și asupra naturii căreia nu se pot face decât enunțuri negative; astfel, în domeniul său, prezentul nu este determinat de trecut. Într-adevăr, dacă determinările din acel domeniu ar fi asemenea cu ale lumii noastre, ne-am reîntoarce în universul-mașinărie. Dar un prezent care nu e determinat de trecut este o condiție necesară și suficientă pentru experiența unei libertăți relative, nu libertatea anarhiei și a arbitrarului, ci o ordine bazată pe conceptul ce neagă timpul, care este cea a creației continue. Creația continuă, concepție de origine teologică, postulează că lumea nu a fost creată o dată pentru totdeauna printr-un act asemănător celui de a întoarce un orologiu, ci este creată fără întrerupere, așa cum, conform unei teorii din fizica modernă, materia este continuu creată în spațiul interstelar. Dacă ar fi așa, experiența libertății, posibilitatea de a alege – fără îndoială, influențată, dar nu strict determinată de ereditate și mediu – ar fi reflexul subiectiv al unui proces obiectiv ce neagă timpul și, într-un fel, injectează răspundere morală în sânul edificului amoral al naturii.

V. Lord Goddard și Predica de pe Munte sau Urmare la o filozofie a ștreangului

1

După acest excurs metafizic, să revenim pe pământ și la domnul Albert Pierrepoint. Se prezumă că orice pedeapsă are trei obiective: pedepsirea, apărarea societății prin valoarea sa pilduitoare și îndreptarea infractorului. În continuare, să examinăm ce consecințe poate avea asupra acestora controversa privind liberul arbitru.

Vom începe cu valoarea pilduitoare, recunoscut fiind că în ea constă principalul scop al pedepsei. Însăși această atitudine este dovada faptului că, în momentul de față, se tinde către punctul de vedere determinist. Într-adevăr, ea înseamnă că teama de pedeapsa cu moartea se constituie în mobil al acțiunii, ceea ce este admisibil doar dacă se susține în același timp că mediul influențează, cel puțin parțial, decizia infractorului. Dacă ar avea totală libertate de voință, amenințarea ar fi fără efect.

Dar acest argument prezintă interes doar din punct de vedere teoretic, pentru a demonstra că până și raționamentele apărătorilor pedepsei cu moartea se călăuzesc inconștient după ipoteze deterministe. Deci faptul că ne situăm în tabăra adepților unui jalnic univers-robot sau, din contra, de partea celor care susțin existența unei lumi mistice a libertății și a responsabilității morale nu are nici o legătură cu valoarea pildei. Faptele care demonstrează că pedeapsa cu moartea este un procedeu

de a asigura o valoare pilduitoare mai discutabil – nu însă şi mai eficace – decât substitutele sale sunt frapante în egală măsură pentru determinist şi pentru mistic.

Controversa privitoare la liberul arbitru se aplică însă în cazul celorlalte două consecinţe vizate, mai exact pedepsirea şi îndreptarea infractorului. Pentru mai mare uşurinţă, vom examina cele două probleme împreună.

În zilele noastre, chiar printre adepţii pedepsei cu moartea, mulţi refuză să recunoască faptul că sunt mânaţi de dorinţa de a se răzbuna pe criminal. În ciuda acestor tăgăduiri, căutarea pedepsirii în sine este un mobil atât de puternic – chiar dacă în mod inconştient – încât ajunge să eclipseze celelalte două consecinţe vizate de pedeapsă. Ideile populare: „Merită să fie spânzurat“ sau „E rândul domnilor asasini!“, au ecouri puternice şi durabile.

Din punct de vedere determinist, a te răzbuna pe o fiinţă omenească este la fel de absurd ca a te răzbuna pe o maşină. Deşi se întâmplă să fiu încercat de dorinţa stupidă de a da cu pumnul în capota vechii mele maşini când are o pană, ştiu că ar fi mai logic să mă încaier cu mecanicul de la garaj, cu şeful său de echipă sau cu preşedintele consiliului de administraţie al societăţii care a fabricat-o. Dacă pedepsim criminalul împinşi de dorinţa de răzbunare, ar trebui să-i pedepsim şi tatăl alcoolic, mama prea îngăduitoare care l-a făcut aşa cum este şi, de asemenea – de ce nu? –, bunicii, şi aşa mai departe, tot lanţul cauzal până la şarpele din paradisul terestru. Căci toţi – şi, odată cu ei, profesorii, patronii şi întreaga societate – au fost complici ai criminalului, ajutându-l sau incitându-l să acţioneze aşa cum a acţionat, cu multă vreme înainte de a se fi hotărât să acţioneze. Dezaprobarea, pedepsirea, răzbunarea nu-şi găsesc locul în vocabularul determinismului. Acesta poate blama doar întregul univers şi legile naturii care-l guvernează.

În schimb, dacă am accepta ipoteza libertăţii omeneşti cu toate consecinţele religioase pe care le presupune în chip necesar, răzbunarea nu s-ar înfăţişa ca un păcat împotriva logicii, ci împotriva spiritului. Căci dacă ucigaşul nu este doar un robot stricat ci executantul unui plan misterios, atunci ne aflăm într-un domeniu la care justiţia umană nu poate ajunge. Dacă se consideră că omul este doar un receptacol, bun sau rău, al unei voinţe situate dincolo de cauzele naturale, nimeni nu are dreptul să spargă recipientul sub pretext că vinul este prost. Dacă uciderea copiilor sau pur şi simplu moartea lor în timpul unei epidemii decurge din planuri superioare înseamnă că ucigaşul nu poate fi pedepsit prin răzbunare, cum nu poate fi pedepsit nici virusul poliomielitei, ambele fiind rezultatul aceloraşi căi insondabile. Toate religiile, toate sistemele metafizice au de înfruntat problema răului, cu alte cuvinte, faptul că răul a fost inclus în planul divin. Acestei probleme nu i-a fost dat încă nici un răspuns satisfăcător; după toate aparenţele, nici nu va fi găsit vreunul vreodată. Legea porneşte de la ideea că omul este liber şi răspunzător în ceea ce face: ea trimite la teologi pentru a afla răspunsul la întrebarea de ce i-a dat Dumnezeu omului libertatea de a alege răul, iar teologii nu ştiu ce să spună. Libertatea omului a constituit una dintre principalele probleme ale teologiei medievale, fiecare sectă dând un răspuns diferit. Unele pretindeau că atotputernicia divină echivalează cu un „determinism prin predestinare“, altfel spus, că automatele umane acţionează în câmpul previziunii şi premeditării divine. Altele arătau că Dumnezeu i-a dat omului suficientă frânghie pentru ca, la alegere, acesta să se spânzure sau să se caţăre până în paradis, ceea ce nu s-ar putea spune că nu contrazice noţiunea de omniprezenţă divină. Dar în cele din urmă, chiar dacă nu poate exista un răspuns absolut la provocarea care pune faţă în faţă omul cu existenţa

răului, răzbunarea este răspunsul cel mai neserios şi, în acelaşi timp, negarea existenţei însăşi a creştinismului.

„Ochi-pentru-ochi-şi-dinte-pentru-dinte" era legea lui Israel în epoca de bronz, o lege conformă cu condiţiile de viaţă ale vremii. În deşert este încă legea nomazilor primitivi. Această lege a fost respinsă în Predica de pe Munte, respinsă chiar de statul Israel, care a abolit pedeapsa cu moartea când şi-a recâştigat suveranitatea naţională. Justiţia talionului, în stricta sa conformitate, supravieţuieşte în zilele noastre doar în regulile care stabilesc rânduiala vendetelor între bandiţii sicilieni sau între gangsteri.

Biserica primitivă nu a înlăturat din întâmplare legea sângelui: măsura venea din adâncul învăţăturii lui Cristos. Acesta consideră că pedeapsa se justifică doar dacă are ca scop îndreptarea nelegiuitului şi stabileşte că nici unei fiinţe omeneşti nu i se va refuza Mântuirea. Vechea lege mozaică pedepsea cu moartea nu numai crima, ci şi nerespectarea sabbatului, comerţul cu sclavi, blestemul, insultarea părinţilor, adulterul, ca şi alte încălcări. În această privinţă, situaţia dinaintea religiei creştine poate fi comparată, *mutatis mutandis*, cu cea care exista în Anglia la începutul secolului al XIX-lea, aşa cum fusese ea statornicită prin hotărârile Lordului Ellenborough. Episcopul care, în 1810, apăra Codul sângeros folosea argumente asemănătoare cu cele invocate de farisei împotriva lui Isus, iar pastorii însetaţi de sânge nu-şi pierduseră nimic din înflăcărare în timpul dezbaterii din Camera Lorzilor, în 1948. Dickens cunoştea toate acestea foarte bine când scria:

> Chiar dacă toţi oamenii care folosesc pana de scris ar deveni comentatori ai Sfintelor Scripturi, n-ar reuşi, împreună, să mă convingă de faptul că pedeapsa cu moartea este o măsură creştină... Dacă ar exista un text care să susţină această idee, m-aş dezice de autoritatea unui asemenea fragment, rămânând legat de învăţăturile izvorâte din însăşi fiinţa Mântuitorului şi de sensul profund al religiei Sale.

Biserica primitivă se opunea atât de hotărât pedepsei cu moartea, încât împăratul Iustinian a trebuit să interzică ocuparea anumitor posturi administrative de către creștini, căci „legile lor îi împiedică să folosească sabia împotriva criminalilor pasibili de pedeapsa cu moartea".

Cel care a exprimat cel mai clar problema a fost pesemne Sfântul Augustin, libertin și păcătos pocăit, devenit sfânt, fără îndoială, dar fără a-și pierde simțul umorului – să ne amintim celebrele sale cuvinte: „Atribuiți-mi castitatea, dar nu acum." Când niște donatiști – membri ai unei secte africane eretice – au mărturisit asasinarea unui creștin, Sfântul Augustin și prietenul său Marcellinus au cerut ca ucigașilor să nu li se aplice pedeapsa cu moartea:

> Nu dorim să fie răzbunate, prin represalii, suferințele slujitorilor Domnului, pricinuindu-le celor care le-au produs chinuri la fel cu cele pe care le-au pricinuit ei înșiși. Desigur, nu ne opunem ca acești oameni răi să fie lipsiți de libertatea de a comite alte crime, dar dorim să se facă dreptate fără a se aduce atingere vieților și alcătuirii trupurilor lor; prin măsurile de constrângere prevăzute de lege, să fie îndepărtați de nebuneasca lor patimă, astfel încât să fie crutată liniștea oamenilor cu judecată sănătoasă și să fie obligați să renunțe la actele lor vătămătoare de violență și în același timp obligați să se dedice unor lucrări folositoare.

Acest fragment sună ciudat de actual, părând aproape scris de un membru al Ligii pentru reforma sistemului penal. Adversarii Sfântului Augustin i s-au împotrivit cu un argument folosit și în zilele noastre: vremurile erau prea nesigure pentru a angaja experiențe atât de îndrăznețe. Sfântul Augustin a trăit în Africa între anii 354 și 430.

Rezumând, ca fundamer l pedepsei cu moartea, răzbunarea este absurdă din pers vă deterministă și nu se poate

susține din punctul de vedere al libertății umane. Totuși, deși e lesne de respins în gândire, fie că ne plasăm pe terenul logicii, fie al moralei, dorința de răzbunare este profund înrădăcinată în subconștient, trezindu-se de fiecare dată când ne încearcă un oarecare sentiment de indignare sau de repulsie, chiar dacă rațiunea îl dezaprobă. Acest adevăr psihologic este, în general, trecut sub tăcere de propaganda aboliționistă și totuși trebuie să fie acceptat ca atare. Admiterea faptului că, ocazional, nici aboliționiștii convinși nu sunt scutiți de porniri vindicative, nu presupune ca astfel de impulsuri să fie sancționate de lege, nu mai mult decât sunt sancționate celelalte instincte vinovate ce aparțin eredității noastre biologice. În adâncul oricărui individ civilizat se pitulează un omuleț din epoca de piatră, gata să fure și să violeze și care cere în gura mare ochi-pentru-ochi. Dar ar fi preferabil ca legea țării noastre să nu se orienteze după acest personaj îmbrăcat în piei de animal.

2

Problema libertății omenești se raportează la legea penală și într-un alt mod, cu toate că indirect. Umanizarea progresivă a sistemului penal – tribunale pentru copii, eliberare condiționată sau pe cuvânt, „închisori deschise“ etc. – se datorează sporirii cunoștințelor dobândite în legătură cu originea socială a infracționalității, cu influența exercitată de ereditate asupra infractorului, cu determinările profunde ale comportamentului uman. Dar, în același timp, nu este ușor să se facă abstracție de principiul răspunderii infractorului, care îl presupune pe cel al liberei voințe. Singura cale de a ieși din această dilemă este să ne descurcăm cum putem; de bine, de rău, instanțele din această țară procedează bine făcând dovadă de indulgență când există o speranță rezonabilă de îndreptare a vinovatului,

ținând cont de circumstanțele atenuante și încercând să stabilească o proporție corectă între pedeapsă și faptă. O singură excepție: prin inflexibilitatea sa, legea referitoare la pedeapsa cu moartea face imposibil orice compromis, interzicând instanței să țină cont de circumstanțe care, în toate celelalte cazuri, ar fi socotite atenuante și ar fi luate în considerare la stabilirea pedepsei. Astfel, în loc să condamne individul, instanța poate să-l declare nebun și să-l încredințeze unui ospiciu. Va putea proceda astfel în toate situațiile, cu excepția cazului în care individul respectiv este pasibil de pedeapsa cu moartea. Dacă o persoană cu deficiențe mintale „este inculpată pentru asasinat, iar jurații sunt cu adevărat convinși că a comis actul respectiv, ei nu au altă posibilitate decât să-l declare vinovat de asasinat, iar judecătorul va trebui să pronunțe pedeapsa cu moartea“[1]. Același lucru se aplică și celor care ucid din milă sau supraviețuitorilor unei „sinucideri în doi“. Se întâmplă, slavă Domnului, ca respectivii oameni să fie grațiați; dar, înainte de a se lua o astfel de măsură, judecătorul trebuie să-și acopere capul cu o pânză neagră și să rostească îngrozitoarele fraze.

Raportul Comisiei regale insistă neîncetat asupra cruzimii legii privind pedeapsa cu moartea. Insistă asupra caracterului odios al faptului că singura speranță cu care se poate hrăni un individ dovedit că este epileptic, redus mintal, bântuit de halucinații sau atins de oricare altă tulburare psihică nu se sprijină pe lege, ci pe bunăvoința ministrului de Interne:

> Iată consecința firească a unei legi al cărei defect fundamental este de a nu permite altceva decât pronunțarea automată a unei singure sentințe pentru o infracțiune care poate presupune elemente de mare diversitate, atât în privința comiterii efective cât și a răspunderii pe care o atrage... Rigiditatea legii care interzice total instanței să opteze pentru hotărârea pronunțată nu poate fi corectată decât de puterea executivă, în speță de ministrul de Interne.

1. *Raportul Comisiei regale asupra pedepsei cu moartea*, p. 606.

Și de asemenea:

> Defectul extraordinar al legii privind asasinatul constă în aceea că prevede o pedeapsă unică pentru o infracțiune în cazul căreia răspunderea poate fi extrem de diferită.

Membrii comisiei au propus felurite modificări care, odată operate, ar face mai flexibilă legea privind asasinatul și le-ar permite instanțelor să acționeze în conformitate cu bunul-simț și cu natura umană, așa cum fac când se pronunță în legătură cu alte infracțiuni. Ei și-au dat seama – și au demonstrat acest lucru – că modificarea amănuntelor nu schimbă esența problemei și că „s-a ajuns în punctul în care nu mai pot fi operate noi limitări fără a se pune chiar problema abolirii". Au propus efectiv o singură măsură a cărei adoptare nu ar avea ca efect reformarea legii, ci negarea ei: jurații să poată decide, fără cenzură, dacă în cazul unui individ găsit vinovat se va aplica – sau nu – pedeapsa prevăzută de lege.

> Am ajuns la concluzia că, dacă se menține în vigoare pedeapsa cu moartea și dacă, în același timp, trebuie corectate defectele actualei legi, nu există altă cale pentru a atinge acest dublu scop... Suntem de acord că inconvenientele unui sistem care acordă juraților asemenea puteri pot fi considerate mai mari decât avantajele sale. Dacă ar prevala această ultimă părere, ar trebui să tragem concluzia că am ajuns într-un punct în care nu se mai poate face aproape nimic pentru a limita cazurile în care se aplică pedeapsa cu moartea și că adevărata problemă este de a stabili dacă această pedeapsă trebuie menținută sau abolită.

Motivul pentru care nu poate fi modificată legea care prevede pedeapsa cu moartea e simplu. Acest lucru s-ar putea întâmpla doar cu prețul totalei dezmințiri a principiului răspunderii infractorului. Altfel spus, ar fi necesar să se admită noțiuni precum „impuls incontrolabil", „răspundere diminuată".

Adică ar trebui să fie legalizat determinismul. Dată fiind suficienta flexibilitate a legii, o asemenea necesitate nu se impune când este vorba despre celelalte infracțiuni. Cu toate acestea, chiar zdruncinând concepțiile fundamentale ale legii cu unicul scop de a o face mai puțin crudă, s-ar păstra integral contradicțiile pe care le conține. Întrucât între „răspundere“ și „lipsa răspunderii“ există o graniță fluidă, incertă și umbrită de considerente metafizice, ar fi de domeniul arbitrarului ca trasarea ei să fie lăsată pe seama unei definiții juridice. Fiind imposibil de precizat când un om a acționat liber – și trebuie să moară – și când sub constrângere – ceea ce înseamnă că are dreptul să trăiască –, unica soluție constă în aducerea legii privind pedeapsa cu moartea la nivelul celorlalte, prin eliminarea pedepsei pe care o prevede, întrucât doar ea este prestabilită, negraduală și nu lasă decât posibilitatea opțiunii între tot sau nimic.

Dar tocmai această rigiditate dă valoare pedepsei cu moartea în ochii reacționarilor din lumea juridică și exact acest defect este motivul pentru care vor s-o mențină cu orice preț. Pedeapsa cu moartea este simbolul și zidul de apărare al unei concepții învechite asupra justiției. Dacă aceasta se năruie, se va nărui totul. Este ceea ce a afirmat fără echivoc Lord Chief Justice, prin argumentele folosite pentru a se opune oricărei mlădieri a legii privind pedeapsa cu moartea, ceea ce ar fi atras după sine, de exemplu, introducerea unor noțiuni precum „răspundere diminuată“ sau „impuls incontrolabil“. Respectivii reacționari știu foarte bine că noțiuni de acest tip ar fi un cal troian care, odată introdus în fortăreața legii, ar provoca mari ravagii. Iată de ce Lord Goddard le-a declarat membrilor Comisiei regale:

> Odată ce veți fi admis teza impulsului incontrolabil, în ceea ce mă privește, nu văd unde v-ați mai putea opri. Cred că nu se dă importanță faptului că, dacă acceptați pretextul impulsului incontrolabil,

nu veţi putea să-i limitaţi aplicarea doar la asasinat, trebuind să-l admiteţi în toate cauzele... Oare veţi pretinde că teza impulsului incontrolabil trebuie să fie admisă, de bunăvoie, de către legea penală? Îmi amintesc vechea poveste a judecătorului căruia un inculpat i-a declarat că suferă de o boală numită cleptomanie. „Prin meseria mea sunt chemat să vindec tocmai acest tip de boală", i-a răspuns judecătorul.

Lord Goddard a respins în acelaşi fel propunerea conform căreia gravitatea provocării ar trebui mai degrabă apreciată în funcţie de caracterul şi temperamentul individului provocat decât de criteriul „omului normal":

Dacă veţi merge pe calea de a încerca să aflaţi în ce fel a fost provocat cutare individ, puteţi fi siguri că fiecare va dovedi şi va găsi prieteni pentru a dovedi că este o persoană foarte uşor de iritat şi, astfel, veţi ajunge la considerente care nu se aplică pentru nici o altă lege.

Este cât se poate de adevărat. Dar celelalte legi nu obligă la spânzurarea oamenilor, aspect care, la urma urmelor, duce la un raţionament care merită urmat. N-ar fi nici o pagubă dacă s-ar admite ca martorii audiaţi să spună că individul din boxă este într-adevăr iritabil şi că nu este totdeauna în deplinătatea facultăţilor sale mintale! Argumentul formulat de Lord Goddard poate fi rezumat astfel: dacă nu mai spânzurăm ucigaşii sub pretextul că au acţionat sub efectul unei constrângeri interioare, judecătorii vor fi încurajaţi să aplice criterii identice şi în cazul delincvenţilor care vor fi acţionat sub presiunea unor forţe mentale identice. În cazul în care călăul nu mai e socotit medicul natural al celor cu deficienţe mintale, atunci „judecătorul de altădată" nu mai este, probabil, medicul natural al cleptomanilor. Astăzi există, din păcate, judecători, magistraţi şi juraţi care, sfidând învăţăturile lui Coke şi M'Naghten, ţin cont, în decizia privind gravitatea pedepsei,

de factorii sociali și de constrângerile psihice. Din fericire, acest pericol nu mai există când vine vorba despre un individ pasibil de pedeapsa cu moartea: juraţii nu pot să reducă lungimea funiei, după cum nu pot strangula pe cuvânt sau frânge grumazul cu suspendare.

Să rezumăm. Defectele legii privind pedeapsa cu moartea sunt iremediabile, întrucât această pedeapsă se clădește pe concepția filozofică a răspunderii, care nu poate face compromisuri cu nici unul dintre punctele de vedere deterministe admise de către alte instanțe. În privința tuturor celorlalte delicte sau infracțiuni, administrarea legii este flexibilă: pedeapsa cu moartea exclude, prin însăși natura sa, orice posibilitate de a proporționa pedeapsa conform răspunderii. Rigiditatea și intenția de la care pleacă – acestea fiind chintesența pedepsei capitale – sunt deopotrivă sursele atracției și valorii sale simbolice pentru toate forțele antiprogresiste ale societății.

ALBERT CAMUS

Reflecții asupra ghilotinei

Cu puțin timp înaintea războiului din 1914, în Alger a fost condamnat la moarte un asasin care comisese o crimă absolut revoltătoare (măcelărise o familie de fermieri, cu copii cu tot). Era vorba despre un muncitor agricol care ucisese într-un fel de delir sângeros, dar care își agravase situația jefuindu-și victimele. Cazul a avut un puternic răsunet. Părerea generală a fost că decapitarea era o pedeapsă prea blândă pentru un asemenea mostru. După cum mi s-a spus, aceasta a fost și părerea tatălui meu, pe care îl indignase mai ales asasinarea copiilor. Unul dintre puținele lucruri pe care îl știu despre el este că, pentru prima oară în viață, a vrut să asiste la execuție. S-a trezit în toiul nopții pentru a ajunge la celălalt capăt al orașului, împreună cu o mare mulțime, la locul supliciului. N-a spus nimănui nimic despre ce a văzut în acea dimineață. Mama mea a povestit doar că a intrat în casă ca o furtună, cu chipul răvășit, a refuzat să vorbească, s-a întins o clipă pe pat și, brusc, a început să vomite. Tocmai descoperise realitatea dincolo de camuflajul formulărilor emfatice. În loc să se gândească la copiii măcelăriți, nu se mai putea gândi decât la acel trup agitat, azvârlit pe o scândură pentru a i se reteza capul.

E de presupus că acest act ritual este într-adevăr îngrozitor dacă a ajuns să înăbușe indignarea unui om simplu și cinstit și dacă o pedeapsă pe care o considera pe deplin meritată n-a avut, în final, alt efect decât să-i întoarcă stomacul pe dos. Când

justiţia supremă îi provoacă doar vomă omului onest pe care se presupune că trebuie să-l apere, e greu de susţinut că menirea ei este – aşa cum ar trebui să fie – să aducă un plus de linişte şi ordine în cetate. Din contră, rezultă evident că nu este mai puţin revoltătoare decât crima, iar noul asasinat nu numai că nu şterge jignirea adusă societăţii, dar o mai pângăreşte încă o dată. Este cu atât mai adevărat cu cât nimeni nu îndrăzneşte să se refere deschis la această ceremonie. Ca şi cum ar fi conştienţi de ceea ce se vădeşte sfidător şi ruşinos, funcţionarii şi ziariştii care au sarcina să vorbească despre ea au construit, în această privinţă, un soi de limbaj ritual care se reduce la formulări stereotipe. La micul dejun, citim într-un colţ al ziarului despre condamnat că „şi-a plătit datoria faţă de societate", că „a ispăşit", sau că „la ora cinci s-a făcut dreptate". Funcţionarii îl numesc pe condamnat „împricinatul", „pacientul" sau îl desemnează printr-o prescurtare: CLM[1]. Dacă pot să spun aşa, despre pedeapsa cu moartea se scrie doar în şoaptă. În foarte rafinata noastră societate, recunoaştem că o boală este gravă prin aceea că nu îndrăznim să vorbim despre ea în mod deschis. Multă vreme, în familiile burgheze se spunea doar că fiica mai mare este slabă de piept sau că tatăl suferă de o „umflătură", întrucât tuberculoza şi cancerul erau considerate boli cam ruşinoase. Lucrul este cu atât mai valabil pentru pedeapsa cu moartea, din moment ce toată lumea se străduieşte să vorbească despre ea doar în eufemisme. Pentru corpul politic, este precum cancerul pentru individ, deosebirea fiind că nimeni n-a vorbit vreodată despre necesitatea cancerului. Dimpotrivă, pedeapsa cu moartea e prezentată, fără şovăială, ca un rău necesar, care legitimează omorul – întrucât e necesar –, dar despre care nu se vorbeşte – întrucât e un rău.

---

1. CLM – Condamnat La Moarte (în textul francez, în original: CAM – Condamné À Mort) (*n.t.*).

Intenția mea este, dimpotrivă, să abordez subiectul fără menajamente, nu pentru că mi-ar plăcea scandalul și nici dintr-o înnăscută înclinație nesănătoasă. Ca scriitor, mi-a fost întotdeauna groază de anumite concesii; ca om, cred că, dacă sunt inevitabile, aspectele respingătoare ale condiției noastre trebuie înfruntate în tăcere. Dar când tăcerea sau vicleniile limbajului contribuie la menținerea unui abuz care trebuie înlăturat sau a unei suferințe care poate fi ușurată, unica soluție este să se vorbească limpede, artătându-se nerușinarea ascunsă sub haina cuvântului. Franța împarte, împreună cu Spania și cu Anglia, marea onoare de a fi una dintre ultimele țări, situate de această parte a cortinei de fier, care păstrează în arsenalul său represiv pedeapsa cu moartea. La noi, supraviețuirea acestui ritual primitiv a fost posibilă doar ca urmare a nepăsării sau a ignoranței opiniei publice care reacționează numai prin frazele ceremonioase ce i-au fost insuflate. Când imaginația doarme, cuvintele se golesc de sens: un popor surd ia act de condamnarea unui om fără a-i da atenție. Dar dacă-i va fi arătată mașinăria, dacă-i va atinge lemnul și fierul, dacă va auzi zgomotul capului care cade, imaginația publică, brusc trezită din somn, va repudia atât acel tip de exprimare cât și pedeapsa cu moartea.

În Polonia, naziștii le puneau ostaticilor executați public câte un căluș dat cu ipsos, pentru a evita ca aceștia să strige cuvinte care să îndemne la răzvrătire sau la eliberare. Ar fi rușinos să se compare soarta acestor victime nevinovate cu cea a criminalilor condamnați. Dar, dincolo de faptul că criminalii nu sunt singurii ghilotinați la noi, metoda este aceeași. Înăbușim sub cuvinte vătuite un chin despre a cărui legitimitate nu ne putem pronunța înainte de a fi cercetat efectiv despre ce e vorba. Departe de a spune mai întâi că pedeapsa cu moartea e necesară și apoi că se cuvine să nu vorbim despre ea, trebuie, dimpotrivă, să vorbim despre ceea ce înseamnă ea în realitate și dacă, așa cum este cu adevărat, trebuie socotită necesară.

În ceea ce mă privește, cred că e nu doar inutilă, ci și profund dăunătoare și am datoria să-mi consemnez aici convingerea înainte de a aborda subiectul în sine. N-ar fi cinstit să las impresia că am ajuns la această concluzie după săptămânile de anchete și cercetări pe care le-am consacrat problemei. Dar ar fi la fel de necinstit să pun convingerea mea doar pe seama sensibilității exagerate. Sunt cât se poate de străin de acea înduioșare căldicică în care se complac umanitarii și în care valorile și răspunderile se amestecă, infracțiunile se egalizează, iar nevinovăția își pierde, în cele din urmă, drepturile. Contrar multor iluștri contemporani, nu cred că, prin natura sa, omul este un animal social. La drept vorbind, cred exact invers. Dar – ceea ce este cu totul altceva – cred că nu poate trăi în afara societății ale cărei legi îi sunt necesare pentru supraviețuirea fizică. Prin urmare, răspunderile trebuie să fie stabilite de către societate pe o scară rațională și eficientă. Legea își află ultima justificare în binele pe care-l face sau pe care nu-l face unei societăți determinate în spațiu și timp. De-a lungul anilor, n-am putut vedea în pedeapsa cu moartea altceva decât un chin de neimaginat și o lâncedă neorânduială pe care rațiunea mea le condamna. Eram totuși dispus să nu trec cu vederea că imaginația mi-ar putea influența judecata. De fapt însă, în aceste săptămâni n-am găsit nimic care să nu-mi fi întărit convingerea sau care să-mi fi schimbat argumentele. Dimpotrivă, s-au adăugat altele celor deja existente. Astăzi împărtășesc total convingerea lui Koestler: pedeapsa cu moartea ne murdărește societatea, iar susținătorii ei n-o pot motiva rațional. Fără a-i relua convingătoarea pledoarie, fără a pune laolaltă fapte și cifre care ar prisosi și pe care rigoarea lui Jean Bloch-Michel le face inutile, voi dezvolta doar argumentele care vin în continuarea celor ale lui Koestler și care, ca și acelea, militează pentru abolirea imediată a pedepsei cu moartea.

Se știe că marele argument al susținătorilor pedepsei cu moartea este forța pilduitoare a pedepsei. Capetele nu se taie doar pentru a-i pedepsi pe cei care le au pe umeri, dar și pentru a-i speria, printr-un exemplu înfricoșător, pe cei care ar încerca să-i ia ca model. Societatea nu se răzbună, vrea doar să prevină. Ridică amenințător capul tăiat în aer pentru ca toți candidații la asasinat să-și afle viitorul și să dea înapoi.

Argumentul ar fi impresionant dacă nu ne-am vedea forțați de împrejurări să remarcăm că:

1. însăși societatea este cea care nu crede în forța exemplului la care se referă;

2. nu este dovedit că există vreun caz în care cineva decis să ucidă să se fi răzgândit din cauza pedepsei cu moartea, în timp ce este limpede că, dincolo de lipsa efectului scontat, fascinează mii de criminali;

3. din alte puncte de vedere, constituie un exemplu respingător, cu consecințe imprevizibile.

Înainte de toate, societatea nu crede ceea ce spune. Dacă ar crede cu adevărat, ar arăta capetele. Ar face astfel încât execuțiile să se bucure de campaniile publicitare destinate în mod obișnuit împrumuturilor naționale sau noilor mărci de aperitive. Este cunoscut că, din contră, la noi execuțiile nu se mai desfășoară în public, ci se săvârșesc în curțile închisorilor, în fața unui număr restrâns de specialiști. Nu prea se știe de ce și de când. Este vorba despre o măsură relativ recentă. Ultima execuție publică a fost, în 1939, cea a lui Weidmann, autor al mai multor asasinate, ale cărui isprăvi îl transformaseră în vedetă. În acea dimineață, la Versailles se strânsese o mare mulțime. Erau acolo și numeroși fotografi. Au putut fi făcute fotografii între momentul în care Weidmann a fost arătat mulțimii și cel în care a fost decapitat. Peste câteva ore, *Paris-Soir* a publicat o pagină cu imagini de la acest ispititor eveniment. Parizienii

cumsecade au putut astfel să-și dea seama că dibacea mașinărie de precizie pe care o folosea călăul era tot atât de diferită de eșafodul istoric pe cât este un automobil Jaguar față de vechile noastre Dion-Bouton. Contrar tuturor speranțelor, administrația și guvernul au luat în nume de rău această excepțională publicitate și au strigat că presa a vrut să desfete instinctele sadice ale cititorilor săi. Ca atare, s-a luat decizia ca execuțiile să nu mai aibă loc în public, dispoziție care, la scurt timp, a ușurat munca autorităților de ocupație.

În acest caz, logica n-a fost de partea legiuitorului. Dimpotrivă, ar fi trebuit să-i fie acordată o decorație specială directorului de la *Paris-Soir* pentru a-l încuraja să se întreacă pe sine data viitoare. Dacă se dorește ca pedeapsa să fie cu adevărat exemplară, trebuie nu doar să fie multiplicate fotografiile, ci și să fie ridicată mașinăria pe un eșafod, în Place de la Concorde, la ora două după-amiaza, să fie invitat tot poporul și să fie televizată ceremonia pentru cei absenți. Fie trebuie să se procedeze astfel, fie să înceteze discuția despre forța exemplului. Ce forță exemplară poate avea uciderea pe furiș, noaptea, în curtea unei închisori? Cel mult, servește la informarea periodică a cetățenilor în legătură că faptul că vor muri dacă vor ucide, viitor ce le poate fi vestit și celor care nu ucid. Pentru ca pedeapsa să fie cu adevărat exemplară, ea trebuie să fie îngrozitoare. Tuaut de La Bouverie, reprezentant al poporului în 1791 și adept al execuțiilor publice, avea mai multă logică declarând în Adunarea Națională: „Pentru a stăpâni poporul e nevoie de un spectacol înspăimântător."

Astăzi nu mai există spectacol, ci o pedeapsă știută din auzite și, din cât în când, o știre despre o execuție, denaturată prin formulări atenuante. Nici unui viitor criminal nu-i va trece prin minte, în momentul crimei, o pedeapsă pe care ne străduim s-o facem din ce în ce mai abstractă! Dacă dorim într-adevăr ca respectivul să-și amintească mereu de

existența acestei pedepse, astfel încât mai întâi să contrabalanseze și apoi să răstoarne o hotărâre luată la furie, n-ar fi oare potrivit ca pedeapsa și înfiorătoarea realitate legată de ea să fie profund întipărite în suflet prin toate mijloacele de care dispun imaginea și limbajul?

În loc să evocăm o datorie pe care un oarecare a plătit-o societății chiar în acea dimineață, n-ar fi mult mai eficient pilduitor să profităm de o asemenea ocazie grozavă pentru a reaminti în amănunt fiecărui contribuabil ce-l așteaptă? În loc să se afirme: „Dacă omori, vei ispăși pe eșafod", nu ar fi mai bine să se spună, păstrând subtilitățile pildei: „Dacă omori, vei fi aruncat în închisoare timp de luni sau ani de zile, sfâșiat între o disperare insuportabilă și o groază mereu reînnoită, până când, într-o dimineață, ne vom strecura în celula ta, după ce ne vom fi descălțat pentru a te surprinde în somnul ce te va fi doborât după spaimele nopții. Ne vom arunca asupră-ți, îți vom lega mâinile la spate, îți vom tăia cu foarfeca gulerul cămășii și părul, dacă trebuie. Din grijă pentru perfecțiune, îți vom lega fedeleș brațele cu o curea, astfel încât să fii obligat să stai adus de spate și să oferi o ceafă cu totul liberă. Apoi, cu două ajutoare care te vor ține de fiecare braț, te vom duce pe culoare, cu picioarele târâte în spate. În întunericul nopții, unul dintre călăi te va apuca de turul pantalonilor și te va azvârli, culcat, pe o scândură, în timp ce un altul îți va fixa capul într-o lunetă, iar al treilea va face să cadă, de la o înălțime de 2,20 m, un cuțit de ghilotină de 60 de kilograme care îți va reteza gâtul ca un brici."

Pentru ca pilda să fie și mai concludentă, iar groaza pe care o atrage după sine să se transforme, în fiecare dintre noi, într-o forță oarbă și suficient de puternică ca să poată contrabalansa la momentul potrivit irezistibila dorință de a asasina, ar trebui să mergem mai departe. În loc să ne lăudăm, cu tipica noastră inconștiență înfumurată, că am inventat acest mijloc

rapid și uman[1] de a ucide condamnații, ar trebui să publicăm în mii de exemplare și să le dăm ca lectură obligatorie în școli și în facultăți mărturiile rapoartelor medicale care descriu starea corpului după execuție. Ar trebui recomandată în mod special imprimarea și difuzarea unei recente comunicări făcute la Academia de Medicină de către doctorii Piedelièvre și Fournier. Acești medici curajoși, chemați în interesul științei să examineze după execuție corpurile condamnaților la moarte, au considerat de datoria lor să redea pe scurt următoarele observații înfiorătoare:

> Dacă ni se permite să avem o părere în legătură cu acest subiect, astfel de spectacole sunt îngrozitor de apăsătoare. Sângele iese din vase în ritmul carotidelor secționate, apoi se coagulează. Mușchii se contractă, fibrilația lor este stupefiantă; intestinul se încrețește, iar inima are mișcări neregulate, incomplete, fascinante. Gura se crispează în anumite momente într-o strâmbătură înspăimântătoare. Este adevărat că, pe acest cap decapitat, ochii sunt imobili, cu pupilele dilatate; nu privesc, din fericire, dar nu sunt nici tulburi, nu au opalescență cadaverică și nu se mișcă; transparența lor este vie, dar fixitatea lor este cea a morții. Toate acestea pot dura minute, chiar ore la indivizii fără deficiențe: moartea nu este imediată... Astfel, fiecare element vital supraviețuiește decapitării. Medicul rămâne doar cu impresia unei experiențe oribile, a unei vivisecții ucigașe, urmate de o înmormântare înainte de vreme.[2]

Mă îndoiesc că sunt mulți cei care pot citi acest raport îngrozitor fără să pălească. Deci ne putem încrede în forța exemplului său și în capacitatea lui de a intimida. Nimic nu ne împiedică să-i adăugăm rapoartele martorilor care dau un plus de autenticitate observațiilor medicilor. Se spune că obrazul lui Charlotte Corday a roșit sub palma dată de călău după tăierea

1. Conform optimistului doctor Guillotin, condamnatul nu simte nimic. Cel mult „o ușoară răcoare la ceafă".

2. *Justice sans bourreau*, nr. 2, iunie 1956.

capului. La fel de tulburătoare sunt relatările unor observatori mai recenți. Iată cum descrie un ajutor de călău – greu de suspectat că s-ar lăsa în voia fanteziilor și sensibilităților – ceea ce i-a fost dat să vadă: „Am aruncat sub cuțitul ghilotinei un turbat pradă unei adevărate crize de *delirium tremens*. Capul moare imediat. Dar corpul sare, literalmente, în coș, trage de frânghii. După 20 de minute, la cimitir, încă tremură."[1] Actualul preot de la Santé, R.P. Devoyod, care nu pare a fi un opozant al pedepsei cu moartea, face în cartea sa *Les Delinquants*[2] o expunere amănunțită care ajunge departe și care reia povestea condamnatului Languille, al cărui cap tăiat reacționa când i se spunea pe nume[3]:

> În dimineața execuției, condamnatul era foarte prost dispus și a refuzat slujba religioasă. Cunoscându-i adâncul sufletului și iubirea pentru soție, care era animată de sentimente creștine, i-am spus: „Din iubire pentru soția ta, reculege-te o clipă înainte de a muri", și condamnatul a acceptat. S-a recules îndelung în fața crucifixului, apoi a părut că ne ignoră prezența. Când a fost executat, eram la mică distanță de el; capul i-a căzut în jgheabul din fața ghilotinei, iar corpul i-a fost pus imediat în coș; dar, contrar uzanțelor, coșul a fost închis înainte de a fi pus capul înăuntru. Ajutorul de călău care ducea capul a trebuit să aștepte puțin ca să fie redeschis coșul; or, în acest scurt răstimp, am putut vedea cum ochii condamnatului ne țintuiau cu o privire rugătoare, ca și cum ar fi cerut iertarea de păcate. Instinctiv, am făcut semnul crucii pentru a-i binecuvânta capul și, după aceea, pleoapele i-au clipit, expresia ochilor s-a făcut blândă, apoi privirea, rămasă expresivă, s-a pierdut...

Cititorul va primi – potrivit credinței sale – lămuririle oferite de preot. Dar acei ochi „rămași expresivi" nu au nevoie de nici o interpretare.

---

1. Publicat de Roger Grenier, *Les Monstres*, Gallimard. Aceste declarații sunt autentice.
2. Editura Matot–Braine, Reims.
3. În 1905, în Loiret.

Aş putea invoca şi alte mărturii la fel de halucinante. Dar, în ceea ce mă priveşte, nu pot merge mai departe. În definitiv, nu recunosc forța pilduitoare a pedepsei cu moartea, iar acest supliciu mi se înfățişează drept ceea ce este: o chirurgie grosolană, pusă în practică în împrejurări care o văduvesc de orice valoarea edificatoare. Dimpotrivă, societatea şi statul, care are ceva experiență în domeniu, pot să îndure aceste detalii şi, întrucât predică forța pildei, ar trebui să încerce să-i facă pe toți să le rabde cu scopul de a nu fi ignorate de nimeni, iar populația definitiv terorizată să devină în întregime franciscană. De altfel, pe cine sperăm să intimidăm prin forța unei pilde ascunse fără încetare, prin amenințarea unei pedepse înfățişate drept blândă şi expeditivă, în fond mai uşor de suportat decât cancerul, prin această pedeapsă capitală încununată cu figuri de stil? Indiscutabil nu pe cei considerați (şi care cu siguranță sunt) oneşti, cărora exemplul nu le-a fost adus la cunoştință şi care dorm la ora respectivă, care îşi vor mânca tartinele la ora înmormântării premature şi care doar dacă vor citi ziarele vor fi informați despre opera justiției printr-un comunicat dulceag care li se va topi în memorie precum zahărul. Aceste blânde creaturi săvârşesc totuşi cele mai multe omucideri. Numeroşi indivizi oneşti sunt criminali fără a fi conştienți de asta. Potrivit unui magistrat, cei mai mulți dintre criminalii pe care îi întâlnise nu ştiau, când se bărbiereau dimineața, că seara aveau să ucidă. Pentru forța exemplului şi pentru siguranță, ar fi bine ca celui care se bărbiereşte dimineața să-i fie arătat chipul celui executat, aşa cum este, fără a se denatura adevărul.

Dar nu se întâmplă aşa. Statul camuflează execuțiile şi păstrează tăcerea asupra acestor texte şi mărturii. Deci nu crede cu adevărat în valoarea pilduitoare a pedepsei, sau crede doar prin forța tradiției şi fără a-şi da osteneala să chibzuiască. Criminalul este omorât pentru că aşa se procedează de secole şi, de

altminteri, este omorât în modurile statornicite la sfârşitul secolului al XVIII-lea. Din rutină, se va continua cu aceleaşi argumente care aveau trecere acum sute de ani, cu riscul de a le contrazice prin măsuri inevitabile, dată fiind sensibilitatea publică. Se aplică o lege pe de rost, iar condamnaţii noştri mor papagaliceşte în numele unei teorii în care călăii nu cred. Dacă ar crede, acest lucru s-ar şti şi mai ales s-ar vedea. Însă publicitatea, dincolo de faptul că într-adevăr poate trezi instincte sângeroase, cu efecte incalculabile, ajungând să fie satisfăcute printr-o nouă crimă, riscă în plus să provoce indignare şi scârbă în rândul opiniei publice. Dacă în imaginarul colectiv execuţiile s-ar transpune în imagini expresive, ar fi mai greu să fie făcute pe bandă, cum se întâmplă astăzi la noi. Oricine ar scuipa cafeaua până la ultima picătură dacă, în timp ce o savurează, ar citi că s-a făcut dreptate. Iar textele pe care le-am citat i-ar putea scoate din încurcătură pe anumiţi profesori de drept penal care se consolează de evidenta incapacitate de a justifica această pedeapsă anacronică prin categorica afirmaţie a sociologului Tarde, anume că este mai bine să omori fără să chinui decât să chinui fără să omori. Iată de ce trebuie aprobată poziţia lui Gambetta care, de pe poziţia adversarului pedepsei cu moartea, a votat împotriva unui proiect de lege care viza suprimarea execuţiilor publice, declarând:

> Dacă veţi elimina atrocitatea acestui spectacol, dacă veţi face execuţiile în interiorul puşcăriilor, veţi înăbuşi tresărirea de indignare publică apărută în ultimii ani şi veţi întări pedeapsa cu moartea.

Într-adevăr, fie ucizi în mod public, fie recunoşti că nu te simţi autorizat să ucizi. Dacă societatea justifică pedeapsa cu moartea prin necesitatea pildei, trebuie să se justifice, la rândul-i, făcând publicitatea necesară. De fiecare dată trebuie să arate mâinile călăului şi să-i oblige să le privească atât pe cetăţenii

foarte sensibili, cât și pe cei care, direct sau indirect, au provocat existența acestui călău. Altfel, recunoaşte că ucide fără să știe ce spune și ce face, sau că face acest lucru știind că aceste ceremonii dezgustătoare, departe de a impresiona opinia publică, seamănă doar confuzie și incită la crimă. Nimeni nu poate da seama mai bine de acest lucru decât un magistrat aflat la sfârșitul carierei, domnul consilier Falco, a cărui îndrăzneață mărturisire se cuvine a fi reținută:

> ...În întreaga mea carieră, m-am pronunțat o singură dată împotriva comutării pedepsei și pentru executarea inculpatului. Atunci am crezut că, în pofida poziției mele, voi asista total impasibil la execuție. De altfel, individul nu era prea vrednic de interes: își chinuise fetița și în cele din urmă o aruncase într-o fântână. Ei, bine! Săptămâni, chiar luni întregi după ce fusese executat, nopțile mi-au fost bântuite de acea amintire... Am luptat în război, ca toată lumea, și am văzut tineri nevinovați murind, dar pot să spun că în fața acelui spectacol înfiorător n-am fost atât de tulburat ca în fața acestui soi de asasinat administrativ, numit pedeapsa capitală.[1]

Dar, în definitiv, de ce se încrede societatea în forța acestei pilde atâta vreme cât ea nu oprește comiterea crimelor, iar efectele sale, chiar dacă există, nu se văd? Pedeapsa cu moartea nu-l va speria nici pe cel care nu știe că va ucide și care se hotărăște într-o clipită să facă asta, pregătindu-și actul sub imperiului sângelui înfierbântat sau al unei idei fixe, nici pe cel care, mergând la o întâlnire menită să pună lucrurile la punct, pentru a o speria pe femeia infidelă sau pe adversarul său, ia cu el o armă pe care o folosește, deși nu dorea acest lucru sau nu credea că-l dorește. Pe scurt, nu-l va speria pe omul asupra căruia crima se abate ca o nenorocire. Se poate spune deci că e neputincioasă în majoritatea cazurilor. Trebuie să recunoaștem că, la noi, se aplică rar în asemenea situații. Dar acest „rar" însuși dă frisoane.

---

1. Revista *Réalités*, nr. 105, octombrie 1954.

Îi va fi speriind oare măcar pe acei criminali asupra cărora pretinde că are influență, cei care trăiesc pe seama crimei? Nimic nu e mai puțin probabil. Koestler a scris că, în Anglia, în timp ce hoții de buzunare erau executați, alți hoți făceau dovada măiestriei lor în mulțimea ce înconjura eșafodul pe care era spânzurat confratele lor. O statistică întocmită în Anglia la începutul secolului arată că, din 250 de spânzurați, 170 asistaseră anterior, personal, la una sau două execuții capitale. În 1886, din 167 de condamnați la moarte care trecuseră prin închisoarea din Bristol, 164 asistaseră la cel puțin o execuție. În Franța nu mai pot fi făcute asemenea sondaje, dat fiind misterul de care sunt înconjurate execuțiile. Dar ele îndreptățesc părerea că și în jurul tatălui meu, în ziua în care a asistat la execuție, vor fi existat destui viitori infractori care nu au vomat. Puterea de intimidare se exercită doar asupra celor timizi, care nu sunt meniți crimei, și cedează în fața celor nesupuși, exact cei pe care ar fi trebuit să-i supună. În acest volum și în lucrările de specialitate se pot găsi cifrele și faptele cele mai convingătoare în acest sens.

Totuși nu se poate nega faptul că oamenii se tem de moarte. Suprimarea vieții este, fără îndoială, cea mai grea pedeapsă și ar trebui să deștepte în toți o spaimă absolută. Frica de moarte, răsărită din cel mai întunecos adânc al ființei, face ravagii. Sub amenințarea morții, instinctul de supraviețuire face ființa să-și piardă mințile și să se zbată în cele mai groaznice spaime. Deci legiuitorul era îndreptățit să creadă că legea va influența unul dintre cele mai tainice și mai puternice resorturi ale naturii umane. Dar legea este întotdeauna mai puțin complexă decât natura. Când, în încercarea de a le stăpâni, se hazardează în zonele inconștiente ale ființei, riscă să-și vădească și mai tare neputința de a reduce complexitatea pe care vrea s-o reglementeze.

Dacă e adevărat că teama de moarte este neîndoielnică, e la fel de adevărat că, oricât de mare ar fi, n-a fost niciodată

suficientă pentru a descuraja pasiunile omenești. Bacon are dreptate când afirmă că nu există pasiune atât de lipsită de forță încât să nu poată înfrunta și înfrânge frica de moarte. Răzbunarea, dragostea, onoarea, durerea sau o altă teamă ies învingătoare. Acolo unde reușesc dragostea pentru o ființă sau pentru o țară, nebunia libertății, de ce n-ar reuși setea de câștig, ura, gelozia? De secole, pedeapsa cu moartea, deseori însoțită de crude rafinamente, încearcă să țină piept crimei; cu toate acestea, crima se încăpățânează. De ce? Pentru că instinctele care se luptă în om nu sunt forțe invariabile și aflate în stare de echilibru, aşa cum vrea legea. Sunt forțe variabile care apun și răsar pe rând, și a căror dezechilibrare succesivă hrănește viața spiritului, precum oscilațiile electricității, suficient de apropiate, stabilesc un curent. Să ne imaginăm seria oscilațiilor, de la poftă la greață, de la hotărâre la renunțare, prin care trecem cu toții într-o singură zi, să multiplicăm la nesfârșit aceste variații și vom avea o reprezentare a proliferării psihologice. În general, aceste dezechilibrări au o durată prea scurtă pentru ca o singură forță să poată stăpâni întreaga ființă. Dar se întâmplă ca una dintre forţele sufleteşti să se dezlănţuie, ocupând tot câmpul conştiinţei; nici un instinct, fie el și cel de supraviețuire, nu se poate opune în acel moment tiraniei acelei forțe ireversibile. Pentru ca pedeapsa capitală să fie cu adevărat o sperietoare, ar trebui ca natura umană să fie alta, mai exact la fel de stabilă și calmă precum legea însăși. În acest caz, ar fi însă natură moartă.

Or, nu este așa. Iată de ce, oricât i-ar părea de surprinzător celui care nici n-a observat, nici n-a trăit în sufletul său complexitatea umană, ucigaşul se simte de cele mai multe ori nevinovat atunci când omoară. Orice criminal se declară nevinovat înainte de judecată. Consideră că, dacă n-a fost îndreptățit să comită acea faptă, e cel puțin scuzat date fiind circumstanțele. Nici nu gândește, nici nu prevede; când gândește, este pentru

a prevedea că va fi scuzat total sau parțial. Cum să se teamă de ceea ce consideră a fi foarte improbabil? Se va teme de moarte după judecată, nu înainte de crimă. Pentru ca legea să sperie, ar trebui deci să nu-i lase ucigașului nici o șansă, să fie de la bun început neîndurătoare și, mai ales, să nu admită nici o circumstanță atenuantă. Cine ar îndrăzni să ceară așa ceva la noi?

Chiar dacă ar face-o, ar trebui să ia în calcul încă un paradox al naturii umane. Instinctul de supraviețuire este esențial, însă în egală măsură esențial este un alt instinct, despre care psihologii pedanți nu vorbesc: instinctul morții, care cere uneori distrugerea de sine și a altora. Probabil că dorința de a ucide se suprapune deseori cu propria dorință de a muri sau de a se nimici[1] pe sine. Astfel, instinctul de conservare este înlocuit, în proporții variabile, de instinctul distrugerii. Acesta din urmă este unicul în măsură să explice în întregime numeroasele vicii care, de la alcoolism până la drog, duc persoana, în cunoştință de cauză, la propria pieire. Omul dorește să trăiască, dar este zadarnică speranța că această dorință va domina toate acțiunile sale. El dorește deopotrivă să nu fie nimic, doreşte ireparabilul și dorește moartea pentru ea însăși. Așa se întâmplă când criminalul nu dorește doar crima, ci și nenorocirea asociată ei, chiar dacă – și mai ales dacă – nenorocirea este nemăsurată. Când această stranie dorință crește și domină, perspectiva unei condamnări la moarte nu numai că nu-l poate opri pe criminal, dar este foarte probabil ca aceasta să amplifice vârtejul în care se pierde. Într-un fel, omori atunci ca să mori tu însuți.

Aceste ciudățenii explică suficient faptul că o pedeapsă ce pare să fie calculată pentru a speria minți normale este în realitate complet dezamorsată de către psihologia omului mediu.

1. În fiecare săptămână apar în presă cazuri de criminali care au oscilat, inițial, între a se omorî și a omorî.

Fără excepţie, toate statisticile care se referă atât la ţările abolişioniste cât şi la celelalte, demonstrează că nu există legătură între abolirea pedepsei cu moartea şi criminalitate.[1] Nivelul criminalităţii nici nu creşte, nici nu descreşte. Ghilotina există, după cum există şi infracţiunea; aparent, unica legătură între ele este legea. Singura concluzie pe care o putem desprinde din numeroasele cifre statistice este următoarea: de-a lungul secolelor au fost pedepsite cu moartea şi alte infracţiuni în afara asasinatului, dar pedeapsa supremă, îndelung repetată, nu a dus la dispariţia vreuneia dintre ele. De secole, aceste infracţiuni nu mai sunt pedepsite cu moartea. Cu toate acestea, numărul lor n-a sporit, iar pentru unele dintre ele s-a redus. De asemenea, secole la rând asasinatul a fost pedepsit cu moartea şi totuşi neamul lui Cain n-a dispărut. În sfârşit, numărul asasinatelor n-a crescut în rândul celor 33 de naţiuni care au eliminat pedeapsa cu moartea sau care n-o mai aplică. Date fiind toate acestea, cine ar putea trage concluzia că pedeapsa cu moartea sperie cu adevărat?

Conservatorii nu pot nega nici faptele, nici cifrele. Unica şi cea din urmă replică a lor este semnificativă. Ea explică atitudinea paradoxală a unei societăţi care ascunde cu mare grijă execuţiile despre care susţine că sunt înzestrate cu forţă pilduitoare. „Este adevărat – spun conservatorii – că forţa exemplului n-a fost dovedită în cazul pedepsei cu moartea; este chiar cert că mii de asasini n-au fost înspăimântaţi de ea. Dar nu putem şti câţi sunt cei pe care i-a speriat; în consecinţă, nimic nu dovedeşte că în acest caz forţa exemplului nu există." Deci cea mai cruntă dintre pedepse, care înseamnă pentru condamnat pierderea ultimului drept şi prin care se acordă

1. Raportul întocmit de Select Committee englez, din 1930 şi de Comisia regală engleză care a reluat recent acel studiu: „Toate statisticile pe care le-am studiat confirmă faptul că abolirea pedepsei cu moartea nu a dus la creşterea numărului infracţiunilor."

societății prerogativa supremă, se sprijină doar pe o posibilitate neverificabilă. Moartea însă nu presupune nici trepte, nici probabilități. Ea fixează totul, atât vinovăția cât și cadavrul, într-o înțepenire definitivă. Dar la noi este administrată în numele unei șanse și al unei supoziții. Dacă această supoziție ar fi rațională, n-ar fi totuși nevoie de o certitudine pentru a îndreptăți o moarte cât se poate de sigură? Or, condamnatul este tăiat în două nu atât pentru crima pe care a comis-o, cât în baza tuturor crimelor care ar fi putut fi comise şi nu au fost, care vor putea fi comise și nu vor fi. Cea mai mare incertitudine îndreptățește, aici, cea mai neîndurătoare certitudine.

Nu sunt singurul uimit de o asemenea contradicție periculoasă. Statul însuşi o condamnă și conștiința vinovată de a fi acționat greșit explică, la rându-i, atitudinea sa contradictorie. Înlătură orice publicitate legată de execuții întrucât, date fiind faptele, nu poate afirma că vor fi folosit vreodată să sperie infractorii. Nu poate ieşi din dilema în care l-a întemnițat Beccaria când a scris: „Dacă e important să se facă frecvent dovada puterii în fața poporului, execuțiile trebuie să fie dese; dar asta înseamnă că tot dese vor trebui să fie şi infracțiunile, ceea ce va dovedi că pedeapsa cu moartea nu impresionează în măsura în care ar trebui, de unde rezultă că este în același timp inutilă și necesară." Ce altceva poate să facă statul cu o pedeapsă inutilă și necesară decât să o ascundă fără a o aboli? O va păstra așadar, ceva mai dosită, nu fără jenă, cu speranța oarbă că, având în vedere pedeapsa, fie și un singur om, o singură dată, se va opri de la comiterea unui gest ucigaş și, astfel, fără ca cineva s-o știe, va fi justificată o lege care nu are de partea sa nici îndreptățirea rațiunii, nici a experienței. Pentru a putea pretinde în continuare că ghilotina este pilduitoare, statul este împins astfel să înmulțească asasinatele cât se poate de reale, pentru a evita un asasinat necunoscut și despre care nu știe şi nu va şti niciodată dacă va avea minima ocazie de a fi înfăptuit.

O lege cu adevărat stranie, care cunoaște asasinatul pe care-l declanșează, dar îl va ignora mereu pe cel pe care-l împiedică.

Ce mai rămâne atunci din această forță pilduitoare, dacă e dovedit că pedeapsa capitală are o altă forță – extrem de reală – ce-i degradează pe oameni până la înjosire, la nebunie și la crimă?

Pot fi deja observate efectele exemplare ale acestor ceremonii în opinia publică, manifestările sadice pe care le deșteaptă, înfiorătoarea glorie deșartă pe care o prilejuiește anumitor infractori. În jurul eșafodului, nici urmă de distincție, ci repulsie, dispreț sau cea mai josnică dintre plăceri. Aceste efecte sunt știute. Decența a poruncit și ea ca ghilotina să se mute din piața primăriei la marginile orașului, apoi în închisori. Avem puține informații despre sentimentele celor a căror meserie este să asiste la acest soi de spectacol. Să ascultăm deci ce spune directorul unei închisori engleze care mărturisește un „acut sentiment de rușine personală“ și capelanul care vorbește despre „oroare, rușine și umilință“[1]. Să ne imaginăm, mai ales, sentimentele omului a cărui slujbă este să omoare la ordin – l-am numit pe călău. Ce să mai spunem despre funcționarii care numesc ghilotina „bicicletă“, iar pe condamnat „client“ sau „colet“. Ce altceva decât ceea ce spune preotul Bela Just care a asistat aproape 30 de executați și care notează: „Argoul folosit de justițiari nu este cu nimic mai prejos, ca vulgaritate și cinism, decât cel al delincvenților.“[2] În rest, iată observațiile unui ajutor de călău privitoare la deplasările sale în provincie: „Deplasările erau adevărate prilejuri de distracție. Umblam doar în taxiuri și prin restaurante bune!“[3] Același individ spune, lăudând dibăcia călăului când declanșa

1. Raport al Select Committee, 1930.
2. Bela Just, *La Potence et la croix*, Fasquelle.
3. Roger Grenier, *Les Monstres, op. cit.*

cuțitul ghilotinei: „Puteam *să ne permitem luxul* să ținem clientul de păr." Dereglarea ce-și află exprimarea aici se regăsește în aspecte și mai greu de înțeles. În principiu, hainele condamnaților îi revin călăului. Deibler tatăl le atârna pe toate într-o baracă de scânduri și *se ducea din când în când să le privească*. Există cazuri și mai grave. Iată ce ne-a declarat ajutorul nostru de călău:

> Noul călău este ahtiat după ghilotină. Uneori, la el acasă, stă zile întregi pe un scaun, gata îmbrăcat, cu pălăria pe cap, cu pardesiul, așteptând o convocare de la minister.[1]

Da, iată omul despre care Joseph de Maistre spunea că, pentru ca să existe, era nevoie de un decret special al puterii divine și că, fără el „ordinea ar fi înlocuită de haos, tronurile s-ar prăbuși, iar societatea ar dispărea". Iată omul prin intermediul căruia societatea se descotorosește total de condamnat, căci călăul semnează actul de eliberare a pușcăriașului și are la dispoziție un om liber. Frumosul și solemnul exemplu născocit de legiuitorii noștri are cel puțin un efect sigur, anume înjosirea sau distrugerea calității umane și a rațiunii la cei cu care colaborează direct. Este vorba, se va spune, despre creaturi ieșite din comun care și-au găsit vocația în această decădere. Nu se va mai putea spune așa ceva aflând că există sute de persoane care își oferă, gratuit, serviciile pentru a fi călăi. Pe cei din generația noastră, martori ai istoriei ultimilor ani, nu-i miră această informație. Știu că în spatele celor mai pașnice și mai obișnuite chipuri doarme instinctul torturii și al crimei. Pedeapsa cu moartea despre care se pretinde că ar putea speria un asasin necunoscut, îi face cu siguranță pe mulți alți monștri identificabili să-și urmeze vocația de ucigași. Dacă tot trebuie să

[1] *Ibid.*

justificăm legile noastre cele mai crude prin considerente probabile, să nu ne îndoim de faptul că, din sutele de indivizi cărora le-au fost refuzate serviciile, măcar unul a trebuit să-şi satisfacă altfel instinctele sângeroase pe care ghilotina le-a trezit în el.

Deci dacă dorim menţinerea pedepsei cu moartea, să fim scutiţi cel puţin de ipocrizia justificării prin valoarea pilduitoare. Să-i spunem pe nume acelei pedepse căreia i se refuză total publicitatea, acelei intimidări exercitate doar asupra indivizilor oneşti, atâta vreme cât sunt oneşti, care îi fascinează pe cei ce nu mai sunt astfel şi care-i degradează şi dereglează pe cei care-i dau o mână de ajutor. Este, indiscutabil, o pedeapsă, un chin fizic şi moral îngrozitor, dar care nu dă un exemplu clar, în afara celui demoralizant. Pedepseşte, dar nu previne nimic, iar uneori trezeşte instincte ucigaşe. Este ca şi cum n-ar fi, existând doar pentru cel care o îndură – în sufletul său, timp de luni sau ani, în trupul său, în timpul orei disperate şi violente în care i se taie corpul în două fără a i se suprima viaţa. Să-i spunem pe numele ei care, în lipsa unor alte merite, îl are pe cel al adevărului şi s-o recunoaştem drept ceea ce este cu adevărat: o răzbunare.

Pedeapsa care sancţionează fără a preveni se numeşte, într-adevăr, răzbunare. Este un răspuns cvasiaritmetic dat de societate celui care-i încalcă legea fundamentală. Răspunsul a apărut odată cu omul: se numeşte legea talionului. Celui care mi-a făcut rău, trebuie să-i fie rău; cel care mi-a scos un ochi, trebuie să ajungă chior; cel care a ucis trebuie să moară. E vorba despre un sentiment, unul de mare violenţă, nu despre un principiu. Talionul ţine de ordinea naturii şi a instinctului, nu de ordinea legii. Prin definiţie, legea nu se poate supune aceloraşi reguli ca natura. Dacă asasinarea se regăseşte în natura umană, legea nu e făcută pentru a imita sau reproduce această natură. E făcută pentru a o corecta. Or, talionul se limitează la

a confirma și a da putere de lege unei simple atitudini naturale. Spre rușinea noastră, am cunoscut cu toții această atitudine și îi știm puterea: vine din jungla primitivismului. În această privință, noi, francezii, care ne indignăm pe bună dreptate când îl vedem pe regele petrolului din Arabia Saudită predicând democrația internațională și încredințând unui măcelar sarcina de a tăia cu cuțitul mâna hoțului, trăim, la rândul nostru, într-un fel de Ev Mediu fără a avea măcar consolarea credinței. Încă definim dreptatea în virtutea unei aritmetici grosolane.[1] Se poate oare spune măcar că acel calcul este corect și că justiția, fie și schematică, fie și limitată la răzbunarea legală, este salvgardată prin pedeapsa cu moartea? Răspunsul este: nu.

Să trecem peste faptul că legea talionului este inaplicabilă și că, pe cât pare de exagerat să-l pedepsești pe cel care a incendiat dându-i foc la casă, pe atât pare de insuficientă pedepsirea hoțului prin prelevarea, din contul său bancar, a unei sume echivalente cu cea furată. Să admitem că este corect și necesar ca uciderea victimei să fie compensată prin moartea asasinului. Dar pedeapsa capitală nu înseamnă pur și simplu moarte. În esență, între ea și luarea vieții este o diferență aidoma celei dintre un lagăr de concentrare și un penitenciar. Fără îndoială, este un asasinat care plătește, aritmetic, asasinatul comis. Dar adaugă morții o hotărâre, o premeditare publică

1 Acum câțiva ani am solicitat grațierea a șase tunisieni condamnați la moarte fiindcă au ucis, într-o răzmeriță, trei jandarmi francezi. Date fiind împrejurările în care s-a produs asasinatul, stabilirea răspunderilor individuale era complicată. Am fost înștiințat, printr-o notă sosită de la Președinția Franței, că cererea mea fusese reținută de organismul competent. Din nefericire, cu două săptămâni înainte de a-mi fi adresată nota, citisem că sentința fusese executată. Trei dintre condamnați fuseseră trimiși la moarte, ceilalți trei, grațiați. Motivele pentru care au fost grațiați unii, și nu ceilalți, nu erau determinante. Dar, fără îndoială, trebuia să se procedeze la trei execuții capitale acolo unde existaseră trei victime.

și cunoscută de viitoarea victimă și, în final, o organizare care este ea însăși un izvor de suferințe morale mai groaznice decât moartea. Deci nu se poate vorbi despre echivalență. În multe legislații, crima cu premeditare este considerată mai gravă decât crima violentă pur și simplu. Dar ce altceva este execuția capitală dacă nu cel mai premeditat dintre asasinate, cu care nu se poate compara nici o crimă comisă de un asasin, oricât ar fi fost de calculată? Ca să existe echivalență, ar trebui ca pedeapsa cu moartea să-i fie dată unui criminal care, la vremea respectivă, și-ar fi avertizat victima că urmează s-o ucidă într-un mod îngrozitor și, începând cu acel moment, ar fi sechestrat-o câte luni va fi vrut. În viața obișnuită nu dă nimeni peste un asemenea monstru.

Revenind, când juriștii noștri oficiali vorbesc despre a da morții fără a provoca suferință, nu știu despre ce vorbesc și, mai ales, sunt lipsiți de imaginație. Frica devastatoare, degradantă, la care este supus condamnatul timp de luni sau de ani[1] este o pedeapsă mai înfiorătoare decât moartea, la care victima n-a fost supusă. Chiar dacă violența morții sale este îngrozitoare, în cele mai multe cazuri totul se petrece cu repeziciune, victima nerealizând ce i se întâmplă. Răstimpul spaimei este măsurat cu clipe de viață și, probabil, nu pierde speranța că va scăpa de grozăvia care s-a abătut asupra sa. Dimpotrivă, în cazul condamnatului la moarte spaima este amănunțită. Tortura înseamnă alternanța între speranță și chinurile disperării

1. Când a fost eliberat teritoriul francez ocupat de trupele germane în cel de al Doilea Război Mondial, Romen a fost condamnat la moarte și a stat în lanțuri 700 de zile înainte de a fi executat, ceea ce este scandalos. Ca regulă generală, condamnații de drept comun își așteaptă dimineața morții între 3 și 6 luni. Dacă se dorește a le fi ocrotită șansa de a trăi, scurtarea răstimpului complică lucrurile. De altminteri, pot spune cu precizie că, în Franța, cererile de grațiere se examinează cu o seriozitate care nu exclude voința vizibilă de a grația, folosindu-se la maximum cadrul legal și cel al moralei.

animalice. Atât avocatul și preotul închisorii – dintr-o pornire umană – cât și gardienii – pentru a-l face pe condamnat să stea liniștit – îi dau asigurări unanime că va fi grațiat. Crede din toate puterile ființei sale, apoi nu mai crede. Ziua speră, noaptea[1] disperă. Pe măsură ce trec săptămânile, speranța și disperarea cresc și devin insuportabile în egală măsură. Conform tuturor martorilor, culoarea pielii se schimbă, teama acționează ca un acid. „Nu înseamnă mare lucru să știi că vei muri, spune un condamnat din Fresnes. Înnebunitor și înspăimântător este să nu știi dacă vei trăi." Cartouche spunea despre pedeapsa capitală: „Aș! Ai de petrecut doar un sfert de oră neplăcut." Dar sunt luni întregi, nicidecum minute. Condamnatul știe cu mult timp înainte că va fi omorât și că poate fi salvat doar de o grațiere care, pentru el, seamănă cu o minune. În orice caz, nu poate să intervină, să pledeze personal sau să convingă. Totul se petrece în afara sa. Nu mai este om, ci lucru care așteaptă să fie mânuit de călăi. Este menținut într-o stare primară, de materie inertă, dar îi rămâne conștiința, care este principalul său dușman.

Când funcționarii a căror meserie este de a omorî oameni îi numesc pe aceștia „colete", știu ce spun. Când nu poți să faci nimic împotriva mâinii care te mută de colo-colo, te oprește sau te azvârle, nu înseamnă oare că ești într-adevăr ca un pachet, ca un obiect sau, în cel mai bun caz, ca un animal împiedicat? Măcar animalul poate refuza să mănânce. Condamnatul nu poate face așa ceva. Este beneficiarul unui regim special (la Fresnes, regimul nr. 4 are suplimente de lapte, vin, zahăr, dulceață, unt); e hrănit sub supraveghere. Dacă trebuie, e forțat să mănânce. Animalul care va fi omorât trebuie să fie în plină formă. Cei reduși la stadiul de obiect sau de vită au dreptul doar la libertăți degradate care poartă numele de capricii. „Sunt

1. Întrucât în zilele de duminică nu au loc execuții, noaptea de sâmbătă este totdeauna mai bună în sectoarele condamnaților la moarte.

foarte susceptibili“ declară, fără ironie, un brigadier-șef de la Fresnes, referindu-se la condamnații la moarte. Fără îndoială, dar cum altfel să regăsești cutezanța și acea demnă acceptare de care omul nu se poate lipsi? Susceptibil sau nu, din momentul în care a fost pronunțată sentința, condamnatul intră într-un mecanism imperturbabil. Este rostogolit un număr de săptămâni de rotițele unui angrenaj care îi impun toate mișcările și care sfârșește prin a-l livra în mâinile care-l vor întinde pe mașina de ucis. Coletul nu mai este supus neprevăzutului care domnește asupra ființei vii, ci unor legi mecanice care-i dau libertatea să se pregătească negreșit pentru ziua decapitării.

Acea zi pune capăt stării sale de obiect. În cele trei sferturi de oră care îl despart de supliciu, certitudinea morții neputincioase este zdrobitoare; animalul legat și supus trece printr-un infern față de care cel cu care este amenințat pare o glumă. La urma urmelor, grecii erau mai umani, cu cucuta lor. Le dădeau condamnaților o relativă libertate, posibilitatea de a întârzia sau de a grăbi momentul propriei morți, lăsându-i să aleagă între sinucidere și execuție. În ceea ce ne privește, pentru mai mare siguranță, facem dreptate noi înșine. Dar ar putea fi cu adevărat vorba de dreptate doar în cazul în care condamnatul, după ce-și va fi făcut cunoscută decizia cu câteva luni înainte, ar merge la victima sa, ar lega-o fedeleș, informând-o că va fi ucisă peste o oră, și în acea oră ar duce la bun sfârșit montarea aparatului dătător de moarte. Care criminal și-a adus vreodată victima într-o asemenea stare de disperare și de neputință?

Neîndoielnic, așa se explică strania docilitate întâlnită, de regulă, în rândul condamnaților la moarte, în momentul execuției. Acești oameni care nu mai au nimic de pierdut ar putea să riște totul, alegând să moară de glonț sau ghilotinați într-o încăierare furibundă care întunecă mintea. Într-un fel, și-ar alege moartea. Și totuși, de regulă condamnatul se duce pasiv la moarte, copleșit de tristețe. Fără îndoială, asta vor să spună

ziariștii noștri când scriu despre condamnat că a murit plin de curaj. A se citi că osânditul n-a făcut zgomot, că nu și-a părăsit starea de colet și că, pentru asta, toată lumea îi este recunoscătoare. Într-o situație atât de înjositoare, împricinatul dovedește o lăudabilă decență prin aceea că permite ca înjosirea să nu dureze prea mult. Dar laudele și atestarea curajului sunt parte a mistificării generale care înconjoară pedeapsa cu moartea. Căci, adesea, condamnatul va fi cu atât mai decent cu cât îi va fi mai frică. Va fi demn de laudele presei noastre doar dacă frica sau senzația de renunțare vor fi destul de puternice pentru a-i secătui puterile de tot. Vreau să fiu bine înțeles. Anumiți condamnați – politici sau nu – mor eroic și trebuie să vorbim despre ei cu admirația și respectul cuvenite. Dar pentru cei mai mulți, tăcerea este doar cea a fricii, impasibilitatea doar cea a groazei, această tăcere înspăimântată merită, după mine, un și mai mare respect. Atunci când preotul Bela Just îi propune unui tânăr condamnat să scrie familiei cu câteva clipe înainte de a fi spânzurat și-l aude pe acesta răspunzând: „Nu am curaj nici măcar pentru așa ceva", mărturisirea slăbiciunii nu-l va fi făcut oare pe slujitorul bisericii să se încline în fața a ceea ce omul are mai mizerabil și mai sfânt? Îndrăznește cineva să spună că au murit ca lașii cei care nu vorbesc, dar pentru încercările cărora mărturisește mica băltoacă rămasă pe locul din care au fost smulși? Dar cum trebuie numiți cei care i-au adus în acel stadiu de lașitate? La urma urmei, când ucide, orice asasin își asumă riscul celei mai groaznice dintre morți, dar cei care-l ucid pe acesta nu riscă nimic, în afara unei avansări.

Nu, ceea ce trăiește omul atunci este dincolo de orice morală. Nici virtutea, nici curajul, nici inteligența, nici măcar nevinovăția nu au vreun rol de jucat aici. Dintr-un condei, societatea este împinsă înapoi la spaimele primitive, unde nimic nu se poate judeca. Nu mai există nici urmă de echitate, nici de demnitate.

> Sentimentul de nevinovăție nu conferă imunitate față de actele de violență... Am văzut bandiți autentici murind cu mult curaj în timp ce nevinovați se duceau la moarte tremurând din toate încheieturile.[1]

Când același om adăuga că, după experiența sa, cei mai mulți intelectuali leșină, el nu consideră că indivizii din această categorie au mai puțin curaj decât alții, ci doar că au mai multă imaginație. Confruntat cu moartea inevitabilă, omul, indiferent de convingerile sale, este literalmente întors pe dos.[2] Sentimentul de neputință și de singurătate al condamnatului legat fedeleș, confruntat cu coaliția publică dornică să-l vadă mort, este în sine o pedeapsă inimaginabilă. Și din acest motiv ar fi mult mai bine dacă execuția ar fi publică. Actorul care zace în fiecare om i-ar putea veni în ajutor animalului înspăimântat, încurajându-l să facă o anumită impresie chiar și în ochii lui. Dar cui să-i ceri ajutor când totul se petrece noaptea, în taină? În această mare nenorocire, curajul, tăria sufletească, până și credința riscă să devină întâmplări. Ca regulă generală, omul este distrus de așteptarea pedepsei cu moartea chiar înainte de a muri. Cu toate că a omorât o singură dată, trebuie să treacă prin două morți, dintre care prima este mai rea decât cealaltă. În comparație cu acest chin, legea talionului pare civilizată, căci nu a susținut vreodată că trebuie să i se scoată amândoi ochii celui care își chiorâse fratele.

Pe de altă parte, această nedreptate fundamentală are urmări și asupra rudelor condamnatului la moarte. Victima are apropiați care, îndeobște, suferă enorm și care, de cele mai multe ori,

1. Bela Just, *op. cit.*

2. Un mare chirurg, el însuși catolic, îmi destăinuia că, urmare a experienței sale, nu-i înștiința nici măcar pe credincioși dacă erau atinși de un cancer incurabil. Considera că șocul le-ar putea distruge chiar credința.

vor să fie răzbunați. Reușesc să fie, dar rudele condamnatului ajung atunci la limita nenorocirii care îi pedepsește dincolo de orice idee de echitate. Așteptarea unei mame, sau a unui tată, timp de luni întregi, vorbitorul, falsitatea conversației cu care se umplu scurtele momente petrecute cu condamnatul și, în final, imaginile execuției sunt chinuri la care nu sunt supuși apropiații victimei. Oricare ar fi sentimentele acestora din urmă, este cu neputință ca răzbunarea să excedeze crima în așa măsură și să tortureze ființe care le împărtășesc intens propria durere.

> Sunt grațiat, părinte, scrie un condamnat la moarte, și încă nu realizez în întregime fericirea care mi se întâmplă; grațierea a fost semnată în 30 aprilie și mi-a fost notificată miercuri, când m-am întors de la vorbitor. I-am înștiințat imediat pe mama și pe tata care se aflau încă în Santé. Vă puteți imagina fericirea lor.[1]

Poate fi imaginată, într-adevăr, dar în aceeași măsură în care poate fi imaginată și permanenta lor nenorocire până în momentul grațierii, și disperarea totală a celor care primesc știrea opusă, cea care le pedepsește, nelegiuit, nevinovăția și nefericirea.

Ca să terminăm cu această lege a talionului, trebuie constatat că, și în forma sa primară, nu poate să acționeze decât între doi indivizi, dintre care unul este total nevinovat, iar celălalt, total vinovat. Desigur, victima este nevinovată. Dar societatea care se presupune că o reprezintă poate pretinde că e inocentă? Nu este ea răspunzătoare, cel puțin parțial, pentru crima pe care o reprimă cu atâta asprime? Tema a fost deseori dezvoltată și nu voi relua argumentele prezentate de minți foarte diferite, începând cu secolul al XVIII-lea. Ele pot fi rezumate pe scurt astfel: orice societate are criminalii pe care-i

1. R.P. Devoyod, *op. cit.* Este imposibil să citești, fără să fii tulburat, cererile de grațiere făcute de un tată sau de o mamă care, evident, nu înțeleg nenorocirea care-i lovește dintr-odată.

merită. Dar, fiind vorba de Franța, se impune semnalarea împrejurărilor care ar trebui să-i determine pe legiuitorii noștri să fie mai moderați. În 1952, răspunzând unei anchete din *Figaro* asupra pedepsei cu moartea, un colonel afirma că locurile în care se va presta munca silnică pe viață – devenită pedeapsa cea mai grea – vor ajunge să fie adevărate pepiniere ale crimei. Acest ofițer superior părea să ignore – și mă bucur pentru el – că avem deja pepiniere ale crimei din care, spre deosebire de pușcării, oricine poate ieși la orice oră din zi și din noapte: cârciumile și maghernițele, fala Republicii noastre. Asupra acestui aspect nu te poți pronunța moderat.

Statistica arată că doar în orașul Paris există 64 000 de locuințe suprapopulate (între 3 și 5 persoane într-o încăpere). Indiscutabil, nelegiuitul care maltratează copii este o creatură deosebit de abjectă, care nu trezește nici urmă de milă. Probabil (spun probabil) că nici unul dintre cititorii mei, dacă s-ar afla în aceleași condiții de promiscuitate, nu ar ajunge să asasineze copii. Deci nu se pune problema să fie diminuată vinovăția unor monștri. Dar acei monștri, dacă ar fi trăit în locuințe decente, poate n-ar fi avut ocazia să meargă atât de departe. La limită se poate spune că nu sunt singurii vinovați și e greu să încredințezi dreptul de a-i pedepsi acelora care subvenționează mai degrabă sfecla decât construcțiile de locuințe.[1]

Alcoolul face ca acest scandal să fie și mai răsunător. Se știe că națiunea franceză este intoxicată sistematic de către majoritatea parlamentară, în general din motive mârșave. Or, procentul crimelor sângeroase pe fond alcoolic este halucinant. Un avocat (maestrul Guillon) l-a estimat la 60%. În opinia doctorului Lagriffe, este între 41,7% și 72%. O anchetă efectuată în 1951 în centrul de triaj al închisorii din Fresnes, în rândul condamnaților de drept comun, a arătat că 29% dintre ei sunt

1. Franța este pe primul loc al țărilor consumatoare de alcool și pe locul 15 într-un clasament al țărilor după ritmul din construcții (1957).

alcoolici cronici și 24% subiecți proveniți din familii alcoolice. În sfârșit, 95% dintre cei care martirizează copii sunt alcoolici. Sunt cifre considerabile. Putem pune în evidență o cifră și mai grăitoare: conform spuselor unui producător de aperitive, în 1953 declarase la fisc beneficii de 410 milioane. Compararea acestor date ne îndreptățește să-i informăm pe acționarii respectivei firme și pe deputații alcoolului că, în mod sigur, au omorât mai mulți copii decât își pot imagina. Ca adversar al pedepsei capitale, sunt departe de a cere să fie condamnați la moarte. Dar, pentru început, îmi pare obligatoriu și urgent să fie duși, sub escortă militară, la următoarea execuție a unui tartor de copii și să le fie înmânat, la ieșire, un buletin statistic care să conțină cifrele la care m-am referit.

Cât privește statul care seamănă alcool, să nu se mire că va culege crimă.[1] De fapt, nici nu se miră și se limitează să taie capetele în care el însuși a turnat atâta alcool. Înfăptuiește justiția în mod imperturbabil și se erijează în creditor: nu are câtuși de puțin conștiința pătată. Precum acel comis-voiajor care se ocupa de alcool și care a izbucnit răspunzând la ancheta din *Figaro*: „Știu ce ar face apărătorul cel mai îndârjit al abolirii dacă, având o armă la îndemână, s-ar afla, deodată, în fața asasinilor care tocmai se pregătesc să-i omoare tatăl, mama, copiii sau cel mai bun prieten. Să fim serioși!“ Chiar și acest „Să fim serioși!“ pare ușor alcoolizat. Firește, cel mai îndârjit apărător al abolirii ar trage, pe bună dreptate, în acei asasini fără ca acest lucru să-i schimbe în vreun fel motivele pentru care

1. La sfârșitul secolului trecut, susținătorii pedepsei cu moartea au făcut mare zgomot în legătură cu creșterea criminalității începând cu anul 1880, care părea a fi apărut în paralel cu scăderea aplicării respectivei pedepse. Dar exact în anul 1880 a fost promulgată legea în baza căreia se permitea deschiderea chioșcurilor cu băuturi fără autorizație prealabilă. Acum n-aveți decât să interpretați statisticile!

apără cu îndârjire abolirea. Dar dacă, pe deasupra, are și logică și dacă respectivii asasini ar mirosi cam tare a alcool, ar începe apoi să se ocupe de cei a căror vocație este de a-i intoxica pe viitorii criminali. Este chiar total surprinzător că părinții victimelor crimelor pe fond alcoolic nu au avut ideea să solicite Parlamentului lămuriri. De fapt, se întâmplă exact pe dos, iar statul, investit cu încrederea generală, susținut chiar de opinia publică, aplică în continuare pedepse asasinilor, chiar și alcoolicilor – mai ales alcoolicilor –, ceea ce seamănă cu situația în care peștele le pedepsește pe harnicele creaturi feminine care-i asigură venitul. Dar peștele nu face morală. Statul face. Chiar dacă admite că ebrietatea constituie uneori o circumstanță atenuantă, jurisprudența sa ignoră alcoolismul cronic. Ebrietatea însoțește însă doar crimele prin izbucniri violente, care nu sunt pedepsite cu moartea, în timp ce alcoolicul cronic este capabil și de crime cu premeditare, care îl vor trimite la moarte. Deci statul își rezervă dreptul să pedepsească doar în cazul în care răspunderea sa este profund angajată.

Să înțelegem de aici că orice alcoolic trebuie declarat iresponsabil pentru faptele sale de către un stat care se va bate cu pumnul în piept până când națiunea nu va mai bea decât suc de fructe? Desigur, nu. După cum motivațiile ereditare nu trebuie să anuleze orice vinovăție. Adevărata răspundere a unui delincvent nu poate fi stabilită cu precizie. Se știe că este imposibil de calculat numărul ascendenților noștri, alcoolici sau nu. Dacă pornim din negura timpurilor, ar putea fi de 10^{22} ori mai mare decât numărul locuitorilor actuali ai pământului. Deci este imposibil de apreciat câte înclinații rele sau morbide ne-au lăsat moștenire. Venim pe lume apăsați de povara unei constrângeri infinite. În acest caz, s-ar impune concluzia unei iresponsabilități generale și logic ar fi să nu fie pronunțate nici sancțiuni, nici recompense. Dintr-un condei, orice viață socială ar deveni imposibilă. Instinctul de conservare al

societăţilor, deci şi al indivizilor, impune, din contra, să fie postulată răspunderea individuală care trebuie acceptată fără a visa la iertarea tuturor păcatelor, ceea ce ar corespunde cu moartea întregii vieţi sociale. Dar acelaşi raţionament trebuie să ne conducă la concluzia că nu există răspundere deplină şi, în consecinţă, nici sancţiune sau recompensă absolute. Nimeni nu poate fi recompensat definitiv, nici măcar printr-un premiu Nobel. Dar nimeni n-ar trebui să fie pedepsit irevocabil dacă este socotit vinovat, şi cu atât mai mult dacă ar putea fi nevinovat. Pedeapsa cu moartea, care nu reuşeşte nici să-şi îndeplinească îndatoririle de pildă şi nici să împartă dreptatea, îşi arogă, în plus, un privilegiu enorm, pretinzând că sancţionează o vinovăţie mereu relativă printr-o pedeapsă definitivă şi ireparabilă.

Dacă pedeapsa capitală reprezintă, într-adevăr, pilda dubioasă şi dreptatea şchioapă, trebuie să fim de acord cu apărătorii săi că este eliminatorie. Pedeapsa cu moartea îl elimină definitiv pe condamnat. La drept vorbind, acest lucru ar trebui să excludă, pentru susţinătorii săi, reluarea argumentelor riscante care, după cum s-a văzut, pot fi mereu contestate. Este mai cinstit să se spună că e definitivă pentru că aşa trebuie să fie, să se dea asigurări că anumiţi indivizi sunt irecuperabili pentru societate, că reprezintă un permanent pericol pentru fiecare cetăţean în parte şi pentru ordinea socială şi că deci trebuie neîntârziat suprimaţi. Nimeni nu poate contesta că există fiare sociale cărora nimic nu le poate curma energia şi brutalitatea. Aceştia ridică o problemă pe care, în mod sigur, pedeapsa cu moartea n-o rezolvă. Să cădem totuşi de acord că o înlătură.

Voi reveni la aceşti indivizi. Dar oare pedeapsa capitală li se aplică doar lor? Putem fi asiguraţi că nici unul dintre cei executaţi nu e recuperabil? Putem jura că nici unul dintre ei nu e nevinovat? În ambele cazuri nu trebuie oare recunoscut că

pedeapsa cu moartea este eliminatorie doar în măsura în care este ireparabilă? Ieri, 15 martie 1957, în California a fost executat Burton Abbott, condamnat la moarte pentru asasinarea unei fetițe de 14 ani. Iată, cred, genul de crimă odioasă care-l clasează pe autorul ei în categoria celor irecuperabili. Abbott a fost condamnat, deși a susținut mereu că e nevinovat. Execuția a fost stabilită pentru data de 15 martie, la ora 10. La ora 9.10, a fost acordată o amânare pentru a le permite avocaților să facă un ultim recurs.[1] La ora 11 apelul a fost respins. La ora 11.15 Abbott intra în camera de gazare. La ora 11.18 respira primele pale de gaz. La ora 11.20, secretarul Comisiei de grațiere suna la telefon. Comisia se răzgândise. Fusese căutat guvernatorul, care plecase pe mare, apoi se telefonase direct la pușcărie. Abbott a fost scos din camera de gazare. Era prea târziu. Dacă în California, cu o zi înainte, ar fi fost măcar furtună, guvernatorul n-ar fi plecat pe mare. Ar fi telefonat cu două minute mai devreme: astăzi, Abbott ar fi fost viu și poate ar fi asistat la demonstrarea nevinovăției sale. Orice altă pedeapsă, chiar cea mai aspră, i-ar fi dat această șansă. Pedeapsa cu moartea nu i-a lăsat însă nici una.

Se va considera că este un caz excepțional. Și viețile noastre sunt excepționale. Totuși, în trecătoarea noastră existență, astfel de lucruri se întâmplă lângă noi, la o distanță de zece ore de mers cu avionul. Mai degrabă decât o excepție, nenorocirea lui Abbott este un fapt divers printre altele, o greșeală care nu e izolată, dacă dăm crezare ziarelor (a se vedea afacerea Deshays, pentru a o aminti doar pe cea mai recentă). În 1860, juristul d'Olivecroix a aplicat calculul probabilităților la eroarea judiciară. Concluzia a fost că se condamnă un nevinovat la 257 de cazuri. Proporția este mică? E mică față de pedepsele mijlocii.

1. Trebuie precizat că, în închisorile americane, uzanța este ca, în ajunul execuției, condamnatul să fie mutat în altă celulă, comunicându-i-se ceremonia care-l așteaptă.

Față de pedeapsa cu moartea este infinită. Când Hugo a scris că, pentru el, ghilotina se numește Lesurques[1], nu înseamnă că toți condamnații decapitați sunt precum Lesurques, dar că este de ajuns un Lesurques pentru ca numele ei să fie de ocară. Înțelegem de ce Belgia a renunțat definitiv la pronunțarea pedepsei cu moartea după o eroare judiciară și de ce în Anglia se pune problema abolirii după afacerea Haynes. Înțelegem, de asemenea, concluziile procurorului general care, consultat în legătură cu recursul pentru grațierea unui criminal – cel mai probabil vinovat, dar a cărui victimă nu fusese descoperită –, a făcut mențiunea: „Supraviețuirea lui X... asigură autorității de stat posibilitatea de a-și lua răgazul necesar în vederea examinării tuturor probelor noi care vor fi aduse ulterior, legat de existența acestei femei[2]... În situația contrarie, executarea pedepsei cu moartea ar anula această ipotetică posibilitate de examinare, și mă tem că astfel s-ar da celui mai mărunt indiciu o valoare teoretică, o forță a regretului a cărei creare o consider inoportună." Simțul dreptății și al adevărului se manifestă aici în mod impresionant și ar fi nimerit să fie deseori menționată, în fața juraților noștri, această „forță a regretului" ce rezumă cu atâta temeinicie pericolul cu care dă piept orice jurat. Dacă nevinovatul a murit, nimeni nu mai poate face într-adevăr nimic pentru el în afară de a-l reabilita, dacă se va mai găsi cineva să ceară acest lucru. I s-ar reda atunci nevinovăția, pe care, la drept vorbind, nu și-a pierdut-o niciodată. Dar persecuția a cărei victimă a fost, înfiorătoarele sale suferințe, moartea sa îngrozitoare sunt dobândite pentru totdeauna. Mai rămâne doar gândul la nevinovații viitorului, la scutirea lor de aceste chinuri. S-a procedat astfel în Belgia. La noi, după toate aparențele, conștiințele sunt liniștite.

1. Este numele nevinovatului ghilotinat în cazul *Courrier de Lyon.*

2. Condamnatul era acuzat de a-și fi ucis soția. Dar cadavrul acesteia nu fusese găsit.

Se vor fi sprijinind, fără îndoială, pe ideea că justiția a făcut progrese și că merge în pas cu știința. Când un savant cu experiență ține o disertație la Curtea cu Juri, pare că a vorbit un preot, iar juriul, educat în religia științei, își spune opinia. Totuși, cazuri recente, dintre care cel mai important este cazul Besnard, ne-au ajutat să ne reprezentăm corect ceea ce s-ar putea numi comedia experților. Vinovăția nu se stabilește cu o mai mare rigoare într-o eprubetă, chiar dacă e gradată. O a doua eprubetă va arăta contrariul, iar ecuația personală își va păstra importanța în această matematică mortală. Proporția savanților cu adevărat pricepuți este aceeași cu a judecătorilor psihologi, cu puțin peste cea a juriilor serioase și obiective. Astăzi ca și ieri, dăinuie riscul greșelii. Mâine, o altă expertiză va aduce dovada nevinovăției unui Abbott oarecare. Dar acest Abbott, la rândul lui, va fi murit în mod științific, iar știința, care are pretenția că poate dovedi atât nevinovăția cât și vinovăția, nu a ajuns încă să-i poată învia pe cei pe care i-a ucis.

Suntem însă siguri că printre vinovați au fost uciși doar cei irecuperabili? Toți cei care, ca mine, într-un moment al vieții lor, au urmărit de nevoie procesele de la Curtea cu Juri știu că o sentință, fie și de condamnare la moarte, este puternic supusă influenței neprevăzutului. Figura acuzatului, antecedentele sale (deseori, adulterul este considerat circumstanță agravantă de către jurații despre care n-am putut niciodată crede că au fost, cu toții și întotdeauna, fideli), atitudinea sa (care îi este favorabilă doar dacă este convențională, mai exact teatrală, în mare măsură), chiar și dicția sa (recidiviștii știu că nu trebuie nici să te bâlbâi, dar nici să vorbești prea bine), evaluarea afectivă a incidentelor din timpul audierii (iar adevărul, din păcate, nu este totdeauna emoționant) sunt tot atâtea neprevăzute care influențează decizia finală a juriului. În cazul unui verdict mortal, lucrul sigur este că la cea mai certă dintre pedepse s-a ajuns printr-un mare concurs de incertitudini. Când știm

că verdictul suprem depinde de cum evaluează juriul circumstanțele atenuante, când știm mai ales că reforma din 1832 le-a dat juraților noștri posibilitatea de a acorda circumstanțe atenuante *nedeterminate*, ne putem imagina cât de importantă este starea de spirit momentană a juriului. Cazurile în care trebuie să existe pedeapsa cu moartea nu mai sunt prevăzute cu exactitate de lege, ci de juriu care – trebuie spus – de fiecare dată face aprecierea în funcție de cel judecat. Cum nu există două jurii comparabile, cel care e executat ar fi putut să nu fie. Irecuperabilul în ochii oamenilor cumsecade din Ille-et-Vilaine ar fi fost iertat de cetățenii cei buni din Var. Din nefericire, în cele două departamente cade un singur cuțit de ghilotină, care nu știe să facă diferențe.

Pentru a întări absurdul general, neprevăzutul temporal se adaugă celui geografic. Muncitorul comunist francez care de curând a fost ghilotinat în Algeria pentru că a pus o bombă (descoperită înainte de a exploda) în vestiarul unei uzine a fost condamnat atât pentru actul său, cât și din cauza vremurilor pe care le trăim. În actualul climat din Algeria s-a dorit, pe de o parte, să se dovedească opiniei arabe că ghilotina este făcută și pentru francezi și, pe de altă parte, să se dea satisfacție opiniei publice franceze, indignată de crimele teroriste. Cu toate acestea, în același timp, ministrul care susținea execuția accepta voturi comuniste în circumscripția sa. Dacă împrejurările ar fi fost altele, inculpatul ar fi stat puțin la răcoare, riscând doar ca, într-o bună zi, ajuns deputat al partidului, să bea răcoritoare la același bufet cu ministrul. Ar fi de dorit ca astfel de cugetări amare să rămână vii în spiritul guvernanților noștri. Ei trebuie să afle că timpurile și moravurile se schimbă. Vine o zi în care vinovatul executat cu atâta promptitudine nu mai pare așa de negru. Numai că-i prea târziu și ce rămâne sunt doar căința sau uitarea. Bineînțeles, se alege uitarea. Nici societatea nu rămâne însă neprejudiciată. Grecii credeau că o crimă

nepedepsită contaminează cetatea. Dar condamnarea nevinovăției sau crima prea tare pedepsită o pângăresc în egală măsură, după cum știm cu toții în Franța.

Se va spune că aceasta este justiția omenească și că, în pofida imperfecțiunilor sale, este preferabilă arbitrarului. Dar o asemenea judecată melancolică poate fi îngăduită doar în cazul pedepselor comune. Față de sentințele de condamnare la moarte însă e revoltătoare. Pentru a motiva faptul că pedeapsa cu moartea nu se pretează la trepte de încadrare, într-o lucrare clasică de drept francez se precizează: „Justiția omenească nu aspiră nicidecum la asigurarea acestei încadrări proporționale. De ce? Întrucât știe că este infirmă." Trebuie deci să punem concluzia că această infirmitate ne îndreptățește să formulăm un verdict absolut și că, nefiind sigură că poate înfăptui dreptatea adevărată, societatea consideră de datoria sa să se precipite, cu orice risc, către nedreptatea supremă? Dacă justiția știe că e infirmă, n-ar fi mai bine să manifeste modestie și să lase în jurul sentințelor un spațiu de manevră suficient, astfel încât să poată fi reparată eventuala greșeală[1]? N-ar trebui să-i acorde criminalului circumstanța atenuantă pe care, din slăbiciune, și-o atribuie sieși permanent? Pot spune jurații, cu decență: „Dacă te trimit la moarte din greșeală, mă vei ierta ținând cont de cusururile firii noastre a tuturor. Dar te condamn la moarte fără a ține cont de aceste cusururi și de această fire"? Există o solidaritate a tuturor oamenilor când vine vorba de greșeală și de rătăcire. Ar trebui oare ca această solidaritate să opereze în cazul instanței și să nu mai opereze când vine vorba de acuzat? Nu, iar justiția nu poate avea alt sens pe lume în afara

1. Cei implicați în grațierea lui Sillon s-au felicitat. Cu puțin timp în urmă, acesta își ucisese fetița în vârstă de patru ani, pentru a nu i-o da mamei sale, care voia să divorțeze. Pe perioada detenției, s-a descoperit că Sillon suferea de o tumoare pe creier care putea explica nebunia faptei sale.

recunoașterii acestei solidarități care, în esența sa, nu poate fi disociată de compasiune. Firește, aici compasiunea înseamnă doar sentimentul unei suferințe comune, nicidecum o ușuratică indulgență care nu ține cont de suferințele și de drepturile victimei. Ea nu exclude pedeapsa, dar oprește condamnarea la moarte. Respinge măsura definitivă, ireparabilă, care nedreptățește omul în totalitate întrucât nu ține seama de mizeria condiției comune.

La drept vorbind, juriile știu bine acest lucru, juriile care admit adesea circumstanțe atenuante în cazul unei crime al cărei efect nu poate fi nicicum atenuat. Pedeapsa cu moartea li se pare excesivă și preferă să nu pedepsească destul decât să pedepsească prea mult. Deci asprimea extremă a pedepsei favorizează crima, în loc s-o sancționeze. Nu există sesiune a Curții cu Juri după care să nu citim în presa noastră că un verdict a fost incoerent și că, față de fapte, este fie prea blând, fie prea aspru. Jurații nu ignoră însă acest lucru. Pur și simplu, în fața monstruozității pedepsei capitale, preferă – așa cum am face și noi – să fie considerați aiuriți decât să-și strice nopțile ce vor să vină. Știindu-și slăbiciunile, măcar extrag din ele urmările ce se cuvin. Iar adevărata dreptate este de partea lor, anume exact în măsura în care logica nu e de aceeași parte.

Există totuși mari criminali pe care i-ar condamna toți jurații, de pretutindeni și din toate timpurile. Crimele lor sunt de netăgăduit iar probele administrate de acuzare se regăsesc în declarațiile apărării. Fără îndoială, specificul lor anormal și monstruos îi clasează, încă de la început, într-o zonă a patologicului. Dar, în cele mai multe dintre cazuri, experții în psihiatrie certifică faptul că au discernământ. Recent, la Paris, un tânăr cam sărac cu duhul, dar blând și afectuos, foarte legat de familia sa, conform propriei declarații, s-a simțit iritat de o remarcă a tatălui său legată de faptul că s-a întors târziu. Tatăl citea, așezat la masa din sufragerie. Tânărul a luat un topor și,

pe la spate, și-a lovit mortal tatăl de mai multe ori. Apoi, în același fel, și-a răpus mama care se afla în bucătărie. S-a dezbrăcat, și-a ascuns pantalonii plini de sânge în dulap și, fără a lăsa să se vadă nimic, s-a dus în vizită la părinții logodnicei sale. Apoi s-a întors acasă și a anunțat poliția că tocmai și-a găsit părinții asasinați. Poliția a descoperit imediat pantalonii plini de sânge și a obținut, fără greutate, dovezile clare ale paricidului. Psihiatrii au ajuns la concluzia că personajul care a ajuns ucigaș din iritare avea discernământ. Totuși nu poate fi considerată normală strania sa indiferență, dovedită și în închisoare (era foarte mulțumit că părinții săi au fost urmați pe ultimul drum de multă lume: „Erau foarte iubiți“, i-a spus avocatului său). Dar, aparent, raționamentul său era nealterat.

Mulți „monștri“ prezintă chipuri la fel de impenetrabile. Sunt eliminați în urma unei simple evaluări a faptelor. Caracterul specific sau amploarea crimelor pe care le-au comis nu lasă nici o îndoială că s-ar putea vreodată căi sau îndrepta. Trebuie însă evitat măcar s-o ia de la început, și nu există altă soluție în afara eliminării. Aceasta și doar aceasta este limita la care controversa asupra pedepsei cu moartea devine legitimă. În toate celelalte cazuri, argumentele conservatorilor nu rezistă în fața criticilor aboliționiștilor. Dimpotrivă, la această limită, în necunoștința de cauză în care ne aflăm, apare de la sine un pariu. Nici un fapt, nici un raționament nu-i pot departaja pe cei care cred că până și ultimului om trebuie să i se acorde o șansă de cei care consideră zadarnică acea șansă. S-ar putea însă ca, pe acest ultim hotar, să fie depășită îndelungata opoziție între susținătorii și adversarii pedepsei cu moartea, prin evaluarea oportunității acestei pedepse, astăzi, în Europa. Cu mult mai puțină competență, voi încerca să răspund afirmațiilor unui jurist elvețian, profesorul Jean Graven, care, în 1952, a scris în remarcabilul său studiu privind problematica pedepsei cu moartea:

> ...Legat de îndoielile care se impun, iar și iar, conștiinței și rațiunii noastre, cred că soluția nu trebuie căutată în concepțiile, problemele și argumentele trecutului, nici în speranțele și promisiunile teoretice ale viitorului, ci în ideile, datele și necesitățile prezentului[1].

Într-adevăr, se poate discuta la nesfârșit asupra foloaselor sau ravagiilor făcute de pedeapsa cu moartea de-a lungul secolelor sau în lumea eterată a ideilor. Dar ea joacă un rol aici și acum, iar noi trebuie să ne definim, aici și acum, în fața călăului modern. Ce înseamnă pedeapsa cu moartea pentru oamenii care trăiesc la jumătatea secolului?[2]

Pentru a simplifica, să spunem că civilizația noastră și-a pierdut singurele valori care, într-un anumit fel, ar putea justifica această pedeapsă și, din contră, suferă de rele care trebuie suprimate. Altfel spus, abolirea pedepsei cu moartea ar trebui să fie cerută de membrii conștienți ai societății noastre, din motive deopotrivă logice și realiste.

Mai întâi cele logice. A hotărî că un om trebuie să fie pedepsit cu moartea înseamnă a decide că acel om nu mai are nici o șansă de a se îndrepta. În acest punct – repetăm – argumentele se înfruntă orbește, cristalizându-se într-o opoziție contraproductivă. Dar, pe drept cuvânt, nici unul dintre noi nu poate să decidă asupra acestei chestiuni, căci fiecare este atât judecător cât și parte în proces. De aici derivă incertitudinea în legătură cu dreptul de a ucide și incapacitatea de a ne convinge reciproc. Fără inocență absolută nu există judecător suprem. Or, cu toții am făcut rău în viața noastră. Chiar dacă nu a căzut sub incidența legii, acel rău a putut merge până la crime neștiute. Nu există oameni drepți, ci doar inimi mai mult sau mai puțin nedrepte. Viața ne îngăduie să aflăm cum suntem și să

---

1. *Revue de Criminologie et de Police technique*, Geneva, număr special, 1952.
2. Secolul XX (*n.t.*).

adăugăm la întregul acțiunilor noastre puțin bine pentru a compensa, parțial, răul pe care l-am semănat în lume. Dreptul de a trăi care se suprapune cu șansa de îndreptare este dreptul natural al fiecărui individ, chiar și al celui mai rău. Criminalul cel mai josnic și judecătorul cel mai integru se vor regăsi aici umăr la umăr, solidari în nimicnicie. Fără acest drept, viața morală este absolut imposibilă. Nici unul dintre noi nu este îndreptățit să se arate deznădăjduit de șansa de îndreptare a unui om, sau doar după moartea sa, care transformă viața în destin, autorizând astfel judecata definitivă. Nici unui om nu îi este permis să enunțe o hotărâre definitivă înaintea morții, să declare sentențios încheierea socotelilor când creditorul este încă viu. Legat de acest hotar, cine emite judecăți absolute se condamnă în chip absolut.

Bernard Fallot, din grupul Masuy, aflat în serviciul Gestapoului, a fost condamnat la moarte după ce a recunoscut multele și îngrozitoarele crime de care se făcea vinovat. A murit cu mult curaj. El însuși declara că nu putea fi grațiat: „Am mâinile prea înroșite de sânge, îi spunea unui tovarăș de pușcărie."[1] Opinia publică, ca și cea a judecătorilor, îl așeza indiscutabil printre irecuperabili și aș fi fost tentat să admit acest lucru dacă n-aș fi citit o depoziție surprinzătoare. Iată ce i-a spus Fallot aceluiași tovarăș, după ce declarase că vrea să moară în mod curajos: „Vrei să-ți destăinui cel mai profund regret pe care-l am? Iată: regret că n-am citit mai devreme Biblia pe care o am aici. Să fii sigur că n-aș fi făcut ce-am făcut." Nu e vorba de înduioșări în fața unor poze artificiale și de evocarea ocnașilor cumsecade ai lui Victor Hugo. În secolele luminate, cum li se spune, se dorea eliminarea pedepsei cu moartea sub pretext că omul este funciarmente bun. Firește, nu este așa (este mai rău sau mai

1. Jean Bocognano, *Quartier des fauves, prison de Fresnes*, Éditions du Fuseau.

bun). După ultimii 20 de ani ai superbei noastre istorii, știm acest lucru cât se poate de bine. Dar tocmai pentru că nu este așa, nimeni dintre noi nu are dreptul să se erijeze în judecător absolut și să pronunțe hotărârea de eliminare definitivă, fie și a celui mai vinovat dintre vinovați, întrucât nimeni dintre noi nu poate pretinde că este absolut nevinovat. Condamnarea la moarte zdrobește unica solidaritate umană indiscutabilă, solidaritatea împotriva morții. Această judecată capitală nu poate fi legitimată decât printr-un adevăr sau printr-un principiu așezat deasupra oamenilor.

În fapt, pedeapsa supremă a fost mereu, de-a lungul secolelor, o pedeapsă religioasă. Dată în numele regelui, reprezentantul lui Dumnezeu pe pământ, sau de preoți, în numele societății considerate sacră în ansamblul ei, ea nu zdrobea în acest caz solidaritatea umană, ci apartenența vinovatului la comunitatea divină, singura care poate da viață. Viața pământească îi era luată, fără îndoială, dar șansa de îndreptare se păstra. Nu era pronunțată adevărata judecată – aceasta urmând pe lumea cealaltă. Deci doar valorile religioase, în special credința în viața veșnică, pot fi temeiul pedepsei cu moartea, întrucât, conform logicii lor, ele reprezintă obstacolul care o împiedică să fie definitivă și ireparabilă. Ca atare, nu e justificată decât în măsura în care nu e capitală.

De exemplu, Biserica Catolică a admis totdeauna că pedeapsa cu moartea este necesară. În alte perioade, ea însăși a aplicat-o fără zgârcenie. Chiar și astăzi o justifică și îi recunoaște statului dreptul de a o aplica. Oricât i-ar fi de nuanțată poziția, ea conține un sentiment profund, exprimat explicit, în 1937, de un consilier național elvețian din Fribourg, cu ocazia unei discuții asupra pedepsei cu moartea în Consiliul național. Conform domnului Grand, în fața amenințării execuției reflectează chiar și cel mai rău dintre criminali.

Se căieşte şi, prin asta, se pregăteşte mai uşor pentru moarte. Biserica l-a salvat pe unul dintre membrii săi, şi-a îndeplinit misiunea divină. Iată de ce a admis, în mod constant, pedeapsa cu moartea, nu doar ca un mijloc de legitimă apărare, *ci și ca un puternic mijloc de mântuire*[1]... Fără a face din ea un act al Bisericii, pedeapsa cu moartea poate revendica pentru sine o eficiență cvasidivină, ca și războiul.

Fără îndoială în virtutea aceluiași raționament, pe sabia călăului din Friburg erau înscrise cuvintele: „Isus, Dumnezeule, tu ești Judecătorul". În acest caz, călăul se trezea investit cu o misiune sacră. Era omul care nimicea trupul pentru a încredința sufletul judecății divine, acesta neputând fi judecat de nimeni altcineva. Se va socoti poate că astfel de formulări atrag după ele confuzii întru câtva scandaloase. În plus, pentru cine se conduce după învățăturile lui Isus, acea minunată sabie este, fără doar și poate, o batjocorire a persoanei lui Cristos. În această lumină, devin clare cuvintele teribile ale unui condamnat rus, pe care călăii țarului trebuiau să-l spânzure în 1905 și care i-a spus răspicat preotului venit să-l consoleze cu icoana lui Cristos: „Pleacă, și nu săvârși o nelegiuire." La rândul său, necredinciosul nu are cum să nu se gândească la faptul că niște oameni care și-au construit credința în jurul tulburătoarei victime a unei erori judiciare ar trebui să fie cel puțin mai reticenți față de asasinatul legal. De asemenea, credincioșilor li s-ar putea reaminti faptul că, înaintea convertirii sale, împăratul Iulian nu voia să le încredințeze creștinilor sarcini oficiale, întrucât aceștia refuzau sistematic să pronunțe condamnări la moarte sau să fie părtași la ele. Timp de cinci secole, creștinii au crezut deci că preceptele stricte ale învățătorului lor interziceau să ucizi. Dar credința catolică nu se nutrește doar din exemplul personal al lui Cristos. Ea purcede atât din Vechiul Testament, cât și din Sfântul Pavel și de la Sfinții

1. Sublinierea mea.

părinți. Nemurirea sufletului și obșteasca reînviere a trupurilor sunt articole ale dogmei. În consecință, pentru credincios, pedeapsa capitală rămâne o pedeapsă vremelnică ce lasă în suspensie sentința definitivă, o hotărâre necesară doar în rânduiala pământeană, o măsură administrativă care, departe de a se descotorosi de condamnat, poate, din contră, să-i înlesnească mântuirea. Nu spun că așa gândesc toți credincioșii și nu-mi e greu să-mi imaginez despre catolici că mai degrabă țin cu Cristos decât cu Moise sau cu Sfântul Pavel. Spun pur și simplu că credința în nemurirea sufletului i-a permis catolicismului să abordeze problema pedepsei capitale în cu totul alți termeni și să o justifice.

Dar ce semnificație are această justificare în societatea noastră, care, de la instituții până la moravuri, e desacralizată? Dacă un judecător ateu, sceptic sau agnostic condamnă la moarte un condamnat necredincios, el pronunță o pedeapsă definitivă care nu mai poate fi revizuită. Se așază pe tronul lui Dumnezeu[1], fără a avea puterile acestuia și, de altfel, fără a crede în el. Pe scurt, omoară pentru că înaintașii săi credeau în viața veșnică. Dar societatea, pe care are pretenția că o reprezintă, pronunță în realitate doar o măsură de eliminare, zdrobește comunitatea umană unită împotriva morții și își acordă sieși o valoare absolută din moment ce pretinde că deține puterea absolută. Desigur, trimite un preot la condamnat pentru că asta e tradiția. Preotul poate spera, în mod legitim, că teama de pedeapsă va ajuta la convertirea vinovatului. Cu toate astea, cine să fie de acord ca printr-o astfel de combinație să se justifice o pedeapsă care, de cele mai multe ori, e dată și primită în cu totul alt sens? A fi credincios înainte de a-ți fi frică și a deveni credincios după frică sunt două lucruri total diferite. Convertirea prin foc sau prin cuțitul ghilotinei va fi totdeauna

1. Se știe că hotărârea juriului este precedată de formula: „În fața lui Dumnezeu și a conștiinței mele..."

suspectă și se putea crede că Biserica va renunța să-i biruie pe necredincioși prin groază. Oricum, societatea desacralizată n-are nimic de câștigat de pe urma unei convertiri față de care profesează dezinteresul. Ea edictează o pedeapsă sacră căreia, în același timp, îi refuză scuzele și utilitatea. Se entuziasmează în legătură cu sine, înlătură definitiv ființele rele din mijlocul ei, de parcă ar fi virtutea întruchipată. Precum un individ onorabil care și-ar ucide fiul rătăcit spunând: „Chiar nu mai știam ce să mă fac cu el." Își arogă dreptul de a face selecții ca și cum ar fi natura însăși și de a adăuga eliminării suferințe imense, ca și cum ar fi un zeu mântuitor.

Afirmația conform căreia un individ trebuie eliminat la modul absolut din societate pentru că este rău la modul absolut echivalează cu a spune că acea societate este bună la modul absolut, lucru pe care, astăzi, nu-l va crede nici o persoană de bun-simț. Nu numai că nu va crede așa ceva, dar mai degrabă va gândi contrariul. Societatea noastră a devenit atât de rea și de criminală doar pentru că s-a ridicat pe ea însăși la rang de scop final și n-a mai respectat nimic în afara propriei conservări sau reușite în istorie. Desacralizată este, fără nici o îndoială. Dar, din secolul al XIX-lea, a început să instituie un surogat de religie, propunându-se pe sine ca scop al venerației. Teoriile evoluționiste și ideile legate de selecție care le însoțeau au stabilit ca țel suprem viitorul societății. Utopiile politice care s-au grefat pe aceste teorii au stabilit că la capătul timpurilor există o epocă de aur care justifică, anticipat, orice acțiune. Societatea s-a obișnuit să legitimeze tot ce ar putea să fie de folos propriului viitor și să folosească, în acest scop, pedeapsa capitală într-un mod absolut. Din acel moment, a început să considere crimă și sacrilegiu tot ce contravenea proiectului și dogmelor sale seculare. Altfel spus, călăul, din preot, s-a transformat în funcționar. Rezultatul se află aici, în jurul nostru. Și el e de așa natură încât această societate a mijlocului de secol, care a

pierdut, logic, dreptul de a pronunța pedeapsa capitală, ar trebui acum s-o desființeze din motive realiste.

Cum se definește civilizația noastră în fața crimei? Răspunsul e simplu: de 30 de ani, crimele de stat au câștigat teren față de crimele indivizilor. Nici măcar nu mă refer la războaie, generale sau locale, cu toate că sângele, ca și alcoolul, dă dependență în cele din urmă, aidoma celui mai prietenos vin. Dar numărul indivizilor uciși în mod direct de către stat a dobândit proporții astronomice și-l depășește cu mult pe cel al asasinatelor particulare. Există din ce în ce mai puțini condamnați de drept comun și din ce în ce mai mulți condamnați politic. Dovada: fiecare dintre noi, oricât de onorabil ar fi, poate lua în calcul posibilitatea de a fi oricând condamnat la moarte, pe când, la începutul secolului, o asemenea posibilitate ar fi părut o glumă. Butada lui Alphonse Karr: „E rândul domnilor asasini!“, nu mai are nici un sens. Cei care varsă cel mai mult sânge sunt tocmai cei care cred că au dreptul, logica și istoria de partea lor.

Deci nu atât de individ trebuie să se apere societatea noastră, cât de stat. S-ar putea totuși ca, peste 30 de ani, proporțiile să se inverseze. Dar, pentru moment, legitima apărare trebuie exercitată în primul rând împotriva statului. Dreptatea și considerentele de oportunitate cele mai realiste cer imperativ ca legea să protejeze individul împotriva unui stat care se lasă pradă patimilor sectarismului sau orgoliului. „Să începem cu statul și să fie abolită pedeapsa cu moartea!“ ar trebui să fie astăzi lozinca noastră.

S-a spus că legile sângeroase atrag după ele moravuri sângeroase. Dar se ajunge într-o stare de ticăloșie în care, în pofida dezordinii, moravurile nu mai pot fi la fel de sângeroase precum legile. Jumătate din Europa se află în această stare. Noi, francezii, am cunoscut-o și riscăm s-o cunoaștem din nou. Șirul

executaților din timpul Ocupației a continuat cu cei executați la Eliberare, iar prietenii lor speră într-o revanșă. În altă parte, state cu o mare încărcătură criminală se pregătesc să-și înece vinovăția în masacre și mai mari. Se ucide în numele unei națiuni sau al unei clase divinizate. Se ucide în numele unei societăți viitoare, divinizată la rândul său. Cine crede că știe totul își imaginează că poate totul. Idoli seculari, care cer imperativ o credință absolută, pronunță, neîncetat, pedepse absolute, iar religii fără transcendență ucid în masă condamnați fără speranță.

În acest caz, cum crede societatea europeană a jumătății de secol că va supraviețui dacă nu se hotărăște să apere indivizii, prin toate mijloacele, împotriva opresiunii statale? A interzice ca un om să fie trimis la moarte înseamnă a proclama public că societatea și statul nu sunt valori absolute, a decreta că nimic nu le îndreptățește să legifereze definitiv sau să provoace ireparabilul. Dacă nu exista pedeapsa cu moartea, Gabriel Péri și Brasillach ar mai fi, poate, printre noi. Am fi putut, astfel, să-i judecăm, așa cum credem, și să ne rostim cu mândrie rezultatul judecății, în loc să fim noi judecați acum de ei, și să fim obligați la tăcere. Fără pedeapsa cu moartea, cadavrul lui Rajk n-ar otrăvi astăzi Ungaria, Germania ar fi mai puțin vinovată și mai bine văzută de Europa, Revoluția rusă nu ar agoniza în rușine, sângele algerian ne-ar apăsa mai puțin conștiința. În fine, fără pedeapsa cu moartea, Europa n-ar fi infectată de cadavrele adunate timp de 20 de ani în pământul său sleit de puteri. Pe continentul nostru, frica și ura între indivizi și între națiuni au răsturnat toate valorile. Lupta de idei se duce cu ștreangul și cu cuțitul ghilotinei. Dreptul de reprimare nu mai este exercitat de societatea omenească și de natură, ci de ideologia care domnește și cere sacrificii omenești. S-a ajuns să se scrie[1] că „exemplul

1. Francart.

dat permanent de eșafod înseamnă că viața omului nu mai este sacră atunci când se consideră utilă uciderea lui“. Se pare că devine din ce în ce mai utilă, exemplul se propagă, molima se răspândește peste tot și, odată cu ea, dezordinea nihilismului. Ca atare, trebuie să dăm un spectaculos ordin de oprire și să proclamăm, la nivel de principii și de instituții, că omul este deasupra statului. Orice măsură care va determina scăderea presiunii forțelor sociale asupra individului va ajuta la descongestionarea unei Europe care suferă de un aflux de sânge, permițându-i să se gândească mai bine și să meargă pe drumul vindecării. Boala Europei constă în aceea că nu crede în nimic, pretinzând că știe totul. Nu știe totul, departe de asta, dar, judecând după revolta și speranța momentului, crede în ceva: crede că, la un hotar misterios, extrema suferință a omului se învecinează cu suprema sa măreție. Cei mai mulți europeni și-au pierdut credința și, odată cu ea, justificările aduse rânduielii pedepsei. Dar celor mai mulți dintre europeni le repugnă și idolatria de stat care a pretins să înlocuiască credința. De acum înainte, la mijloc de drum, credincioși și necredincioși, hotărâți să nu mai îndurăm și să nu mai asuprim, ar trebui să ne recunoaștem deopotrivă speranța și ignoranța, refuzând legea absolută, instituția ireparabilului. Știm suficient pentru a spune că nu știu care mare criminal merită muncă silnică pe viață. Dar nu știm suficient pentru a decreta că trebuie să-i fie răpit propriului său viitor, altfel spus, șansei noastre comune de îndreptare. Date fiind acestea, în Europa unită de mâine, abolirea solemnă a pedepsei cu moartea ar trebui să fie primul articol al Codului european la care sperăm cu toții.

Între idilicele povești umanitare ale secolului al XVIII-lea și eșafodurile însângerate drumul este drept și, după cum se știe, călăii de astăzi sunt umaniști. Ca atare, ar trebui să nu prea avem încredere în ideologia umanitară în cazul unei probleme

precum cea a pedepsei cu moartea. La momentul concluziilor, aș dori să repet că opoziția mea față de pedeapsa cu moartea nu se explică nici prin fraptul că mi-aș face iluzii în legătură cu bunătatea naturală a omului, nici prin credința într-o epocă de aur ce va să vină. Dimpotrivă, cred că abolirea ei este necesară din motive de pesimism rațional, de logică și de realism. Nu spun că inima nu e și ea părtașă la poziția mea. Neîndoielnic, cel care a stat săptămâni de zile în contact direct cu textele, cu amintirile, cu oamenii care, într-un fel sau altul, au avut legătură cu eșafodul, nu poate ieși din acele înfiorătoare defilee ale morții la fel cum a intrat. Pe de altă parte, spun încă o dată, nu cred că nu există răspundere pe lume și nu cred că trebuie dat curs înclinației moderne de a absolvi victima și ucigașul, în devălmășie. Această confuzie pur sentimentală este croită mai degrabă din stofa lașității decât din cea a generozității și, în final, justifică tot ce-i mai rău pe pământ. Cu ajutorul agheasmei se binecuvântează și lagărele robiei, și puterea odioasă, și torturile organizate, și cinismul marilor monștri politici; în sfârșit, sunt trădați frații. Asta se vede în jurul nostru. Dar tocmai în prezenta stare a societății, omul actualului secol cere legi și instituții pentru convalescență care să-l stăvilească fără a-l zdrobi și să-l călăuzească fără a-l strivi. Lansat în dinamismul fără frâne al istoriei, el are nevoie de fizică și de câteva legi ale echilibrului. Mai exact, are nevoie de o societate cu judecată, nu de această anarhie în care l-au scufundat propriul orgoliu și puterea excesivă a statului.

Am convingerea că abolirea pedepsei cu moartea ne va ajuta să înaintăm pe calea care duce către acest tip de societate. Dacă ar lua această inițiativă, Franța ar putea propune extinderea ei în țările neaboliționiste, de o parte și de alta a Cortinei de Fier. Oricum, ea trebuie să fie exemplul. În acest caz, pedeapsa cu moartea ar fi înlocuită cu munca silnică pe viață, în cazul criminalilor considerați irecuperabili pentru societate, și pe

termen limitat, pentru ceilalți. Celor care cred că această pedeapsă e mai aspră decât pedeapsa cu moartea, le vom răspunde: în acest caz, e surprinzător că n-au propus să le fie destinată celor precum Landru, iar celor care comit infracțiuni de gravitate mai scăzută să le fie aplicată pedeapsa capitală. Le vom aminti și faptul că munca silnică lasă condamnatului posibilitatea să-și aleagă moartea, în timp ce ghilotina nu oferă cale de întoarcere. Celor care, din contră, cred că munca silnică este o pedeapsă prea blândă, le vom răspunde, înainte de toate, că n-au imaginație și apoi că privarea de libertate poate părea o pedeapsă ușoară doar în măsura în care societatea contemporană ne-a învățat să disprețuim libertatea.[1]

Să nu fie ucis Cain, dar să existe pentru el, în ochii oamenilor, un semn de reprobare – iată care e lecția pe care trebuie s-o învățăm din Vechiul Testament, ca să nu mai vorbim de Evanghelii, în loc să alegem ca sursă de inspirație exemple sângeroase din legea mozaică. În orice caz, nu există nici un impediment ca să se aplice, la noi, o experiență limitată în timp (de pildă, 10 ani), dacă Parlamentul este incapabil încă să-și răscumpere voturile date în favoarea alcoolului prin marea dovadă de civilizație care înseamnă abolirea definitivă. Iar dacă, într-adevăr, din lene, opinia publică și repezentanții săi nu pot renunța la această lege care se limitează să elimine ceea

---

1. A se vedea și raportul asupra pedepsei cu moartea al reprezentantului Dupont, la Adunarea Națională, în 31 mai 1791: „(Asasinul) e epuizat de o stare de acreală, arzătoare; cel mai mult se teme de odihnă; atunci rămâne singur cu el însuși și, pentru a ieși din această situație, înfruntă mereu moartea și încearcă să ucidă; singurătatea și conștiința, iată în ce constă adevărata sa pedeapsă. Asta nu ne arată, oare, ce tip de pedeapsă trebuie să-i dați, cea la care este cu adevărat sensibil? *Leacul vindecător pentru o boală se găsește în specificul acelei boli.*“ Eu am subliniat ultima frază. Ea îl transformă pe acel reprezentant prea puțin cunoscut într-un adevărat precursor al psihologiei moderne.

ce nu se pricepe să îndrepte, măcar, în așteptarea zilei renașterii și adevărului, să nu facă din ea acel „abator solemn“[1] care ne pângărește societatea. Aplicată ca acum – chiar și rareori –, pedeapsa cu moartea este o măcelărire dezgustătoare, o batjocură adusă persoanei și corpului omenesc. Această descăpățânare, acest cap viu și rupt de trup, puternicele jeturi de sânge vin dintr-o epocă barbară în care se dorea impresionarea poporului prin spectacole înjositoare. Ce sens are respectivul supliciu astăzi, când această moarte abjectă este administrată pe ascuns? Adevărul e că în epoca nucleară măcelărim ca în vremea uneltelor primitive. Oricărui om dotat cu o sensibilitate normală i se face greață doar gândindu-se la această chirurgie grosolană. Dacă statul francez e incapabil ca, în acest caz, să se biruie pe sine și să-i dea Europei unul dintre leacurile de care are nevoie, ar trebui ca, pentru început, să reformeze modul de aplicare a pedepsei cu moartea. Dacă tot se află în slujba morții, știința ar putea fi de folos pentru a ucide decent. Dacă se dorește atât de mult eliminarea, aceasta ar putea fi asigurată printr-un anestezic care l-ar trece pe condamnat din somn în moarte. I-ar putea fi lăsat la îndemână cel puțin o zi, pentru a-și alege singur momentul în care să-l folosească. În caz de rea voință sau lipsă de curaj, s-ar găsi modalitatea de a-i fi administrat sub o formă sau alta. Astfel, ar exista puțină decență acolo unde, acum, există doar o exhibiție sordidă și obscenă.

Schițez aceste compromisuri doar pentru că, uneori, îmi pierd speranța că înțelepciunea și adevărata civilizație vor ajunge să le insufle respect celor răspunzători de viitorul nostru. Pentru mult mai mulți oameni decât s-ar putea crede, este, fizic, insuportabil să afle ce înseamnă cu adevărat pedeapsa cu moartea și să nu poată împiedica aplicarea ei. În felul lor,

1. Tarde.

suportă la rându-le, pe nedrept, pedeapsa. Cel puțin, să fie ușurați de povara acelor odioase imagini – societatea nu va pierde nimic. Dar, până la urmă, nici acest lucru n-ar fi suficient. Nici în inimile indivizilor și nici în moravurile societăților nu va fi pace trainică atâta vreme cât moartea nu va fi scoasă în afara legii.

JEAN BLOCH-MICHEL

Pedeapsa cu moartea în Franța

În ciuda unor diferențe de amănunt, tabloul zugrăvit de Arthur Koestler pentru Anglia secolului al XIX-lea ar putea fi cel al Franței secolului al XVIII-lea. Este adevărat că influența lui Beccaria și a lui Voltaire era resimțită în anumite cercuri restrânse, dar pedeapsa cu moartea era rar adusă în discuție, justificările sale părând a veni de la sine în cele mai multe cazuri. J.-J. Rousseau admitea că viața cetățeanului ar putea să fie doar „un dar condiționat al statului". Montesquieu declara că pedeapsa cu moartea „este extrasă din natura lucrurilor, inspirată de rațiune, de izvoarele binelui și răului". Pentru Diderot, „întrucât viața este cel mai important bun, fiecare a consimțit ca societatea să aibă dreptul de a-l lua celui care l-ar lua altora". În secolul următor, Benjamin Constant, puternic influențat de liberalismul englez, a reluat întocmai argumentația care le-a permis magistraților britanici să aibă mult prea mult timp posibilitatea de a aplica pedeapa capitală pe o arie enormă:

> Prefer, scrie el în Commentaire sur Filangeri, să existe câțiva călăi ticăloși decât mulți temnicieri, jandarmi, zbiri; prefer ca un mic număr de slujbași nemernici, înconjurați de oroarea publică, să se transforme în unelte ale morții decât să cutreiere peste tot, pentru niște salarii de mizerie, niște oameni aduși în starea de buldogi inteligenți...

După cum se vede, teoria: mai degrabă călăul decât polițistul, traversase Marea Mânecii. Dar să revenim la Vechiul

Regim[1]. Nu numai că exista un consimțământ cvasi-general legat de necesitatea pedepsei cu moartea, dar aplicarea acesteia prilejuia toate excesele denunțate de Arthur Koestler în cazul țării sale. E de prisos să se reia aici descrierea mulțimii care înconjura spânzurătorile. E destul să fie citată o expresie celebră: când a fost executat Damiens cu plumb topit, ulei clocotit și sfârtecare, un academician s-a ostenit din greu să-și croiască drum prin aglomerație pentru a ajunge în primul rând. Călăul l-a zărit și a spus: „Lăsați-l pe domnul să treacă, este un amator."

Dincolo de asemenea amatori, pedeapsa cu moartea avea și avocați – din fericire, nu mai există așa ceva. Este cazul celebrului Servan, supleant al procurorului general[2] în Parlamentul din Grenoble. Nu este inutil să citãm discursul pe care l-a rostit în 1766, în legătură cu administrarea Justiției penale:

> Ridicați eșafoduri, aprindeți ruguri, târâți vinovatul în piață publică, chemați poporul strigând în gura mare: când veți anunța rezultatul judecății, veți fi aplaudați ca la proclamarea păcii și a libertății; îi veți vedea venind în fuga mare la aceste strașnice spectacole ca la o izbândă a legilor; în locul regretelor fără rost, în locul milei neghioabe, veți vedea explodând bucuria și viguroasa insensibilitate pe care le insuflă pofta de pace și scârba de crimă – căci fiecare va vedea în condamnat întruchiparea propriului dușman. În loc să considere că pedeapsa este o răzbunare prea aspră, va vedea în aceasta doar dreptatea legii. Pătruns de aceste imagini teribile și aceste idei salutare, fiecare cetățean le va împărtăși familiei sale. Astfel, în urma povestirii amănunțite – cu cât mai entuziaste, cu atât mai atent ascultate –, copiii, strânși în jurul lui, își vor deschide mintea fragedă pentru a-și întipări în memorie, în reprezentări de neșters, ideea de crimă și cea de pedeapsă, dragostea pentru legile patriei, respectul și încrederea în magistratură. Locuitorii satelor, de asemenea martori ai unor asemenea exemple, le vor însămânța în jurul colibei lor, iar gustul virtuții va prinde rădăcini în aceste suflete vulgare.

1. Regimul monarho-feudal dinaintea Revoluției franceze (*n.t.*).
2. Avocat général – în limba franceză, în original (*n.t.*).

Un asemenea discurs nu are, evident, nevoie de comentarii. Totuși trebuie citat cel făcut cu mult bun-simț în 1827, de *Ducpétiaux* care l-a parafrazat pe Beccaria, cu referire la lucrarea acestuia legată de pedeapsa cu moartea.

> Pentru ca pedeapsa cu moartea să fie eficientă, execuțiile trebuie să aibă loc la intervale cât mai scurte; pentru ca execuțiile să aibă loc la intervale cât mai scurte, este obligatoriu ca greșelile să fie frecvente; în consecință, pretinsa eficiență a pedepsei capitale se bazează pe frecvența crimelor pe care trebuie să le prevină.

În ciuda apărătorilor pedepsei cu moartea, aceasta avea să fie supusă inițial unor însemnate limitări în primii ani de după Revoluție. Restrângerea ariei sale de aplicare: codul din 1791 reducea la 32 numărul infracțiunilor pedepsite cu moartea, în timp ce în vechea lege acestea se ridicau la 115. De asemenea, o limitare de alt tip consta în aplicarea unui singur mod de execuție.

Până la abrogarea mărturisirii prin tortură de către Ludovic al XVI-lea, în 1780 – impusă printr-o ordonanță în 1788 –, procedura penală rămăsese neschimbată față de cea reglementată prin ordonanța din 1670, despre care s-a spus, încă din prima zi, că a consacrat practici anacronice și retrograde. De fapt, și Ludovic al XVI-lea a fost ezitant în suprimarea torturii:

> Suntem departe de a ne hotărî foarte ușor să abolim legile vechi care și-au dobândit autoritatea în urma aplicării lor mult timp. Considerăm că este înțelept să nu acționăm cu ușurință introducând, în toate domeniile, un nou drept care ar putea să zdruncine principiile și să atragă după sine, treptat, inovații periculoase...

Ca atare, pentru a nu zdruncina principiile, regele a înlăturat doar mărturisirea smulsă prin tortură. În schimb, pedeapsa cu moartea rămâne aceeași.

Ea putea să fie aplicată prin patru procedee: decapitarea, spânzurarea, trasul pe roată și arderea pe rug[1]. Ceremonialul care însoțea judecata – cel mai adesea, acuzații erau executați chiar în ziua pronunțării sentinței – era atât de complicat încât un individ condamnat la prânz nu avea cum să fie executat înainte de căderea nopții sau de a doua zi dimineața. Răstimpul dintre judecată și execuție era umplut cu multe formalități complexe asupra cărora, cu siguranță, nu e nevoie să insistăm.

Referitor la modurile de execuție, acestea erau hotărâte de judecători în funcție de infracțiunea comisă și de persoana infractorului.

Decapitarea, care se făcea cu sabia – și deseori se desăvârșea cu securea – era rezervată nobililor, cel puțin în

1. Chiar dacă procedura prevedea doar aceste patru moduri de execuție, nu era imposibil ca, în împrejurări excepționale, să se găsească și alte soluții. Iată execuția lui Damiens, așa cum a fost descrisă de Voltaire:

> În jurul orei 5, prizonierul a fost pus pe un eșafod pătrat, cu latura de opt picioare și jumătate. A fost legat cu frânghii groase, prinse în cercuri de fier, care îi fixau brațele și pulpele. La început i-a fost arsă mâna într-un vas pentru încălzit, umplut cu pucioasă aprinsă; apoi, a fost jupuit, cu un clește mare înroșit în foc, pe brațe, pe pulpe și pe piept. I s-a vărsat plumb topit cu smoală rășinoasă și ulei clocotit pe toate rănile. Aceste chinuri, repetate, i-au smuls urlete îngrozitoare. Patru cai puternici, biciuiți de patru ajutoare de călău, trăgeau de frânghiile care se frecau de rănile sângerânde și inflamate ale suferindului; trasul de frânghii în toate părțile și smuciturile au durat o oră. Membrele s-au alungit, dar nu s-au desprins; ca atare, călăii i-au tăiat câțiva mușchi; membrele s-au desprins pe rând. Damiens, care își pierduse două pulpe și un braț, încă respira și și-a dat ultima suflare doar în momentul în care i s-a desprins, de trunchiul sângerând, și ultimul braț. (*Histoire du Parlement de Paris*; cap. 67)

Ludovic al XV-lea a fost atât de satisfăcut de supliciul lui Damiens, încât le-a dat celor doi raportori care instruiseră procesul 2 000 de livre primului grefier și 1 500 celui de-al doilea.

cazurile în care condamnarea nu prevedea și privarea lor de acest privilegiu.

Ștreangul era pentru oamenii de rând care nu meritau nici roata, nici rugul. Mai exact, cel mai adesea se aplica în cazul infracțiunilor împotriva proprietății. În plus, era un mod de execuție mai des întâlnit în cazul femeilor, care nu erau trase pe roată, pentru a nu scandaliza buna cuviință a spectatorilor.

Iată, citată de Ancel (*Crimes et Châtiments au XVIII-e siècle*), descrierea unei execuții prin ștreang:

> De gâtul victimei se leagă trei frânghii, adică două *tortouses*[1] care sunt frânghii groase cât degetul mic și un *jet*[2] numit astfel întrucât folosește doar la împingerea infractorului de pe scară. După aceea, călăul urcă primul, cu spatele. Cu ajutorul frânghiilor, îl ajută și pe infractor să urce, în același fel. Apoi urcă preotul cu fața și, în timp ce acesta îi dă curaj suferindului, călăul leagă cele două *tortouses* de brațul spânzurătorii; când preotul coboară, călăul, cu o lovitură de genunchi și ajutat de jet, îi ia scara de sub picioare condamnatului. Acesta se trezește suspendat în aer. Nodurile mobile ale *tortouses* îl strâng de gât. Atunci, călăul, ținându-se cu mâinile de brațul spânzurătorii, urcă pe mâinile legate ale condamnatului și, ajutându-se cu lovituri de genunchi în stomac și cu zguduituri, isprăvește supliciul prin moartea suferindului. În alte locuri, călăul, lăsând cele două *tortouses* mai lungi, se urca pe umerii suferindului și, dându-i lovituri de călcâi în stomac, îl făcea să se învârtă de patru ori. În felul acesta, supliciul se termina mai repede.

Trebuie adăugat că, de cele mai multe ori, femeile aveau fața acoperită cu un văl și că, în acest caz, în momentul în care duhovnicul cobora scara, mulțimea adunată pentru a asista la spectacol intona *Salve Regina*. Călăul aștepta sfârșitul imnului și împingea victima de pe scară.

---

1. În lb. engl., în original (*n.t.*).
2. În lb. engl., în original (*n.t.*).

În mod obișnuit, corpul rămânea o zi în ștreang, apoi era aruncat la groapa cu gunoi, exceptând situația în care sentința impunea să fie ars, să-i fie împrăștiată cenușa în vânt sau să fie expus pe un drum public.

Roata le era rezervată infractorilor care se făceau vinovați de asasinat, de furt la drumul mare, de crimă cu premeditare, de furt prin efracție. Pedeapsa era aplicată în cazul recidiviștilor și al celor care se făcuseră vinovați de violarea unei fete care nu avea vârsta nubilă. Pedeapsa cu roata era destinată, uneori, și unor infracțiuni neconsumate: capcane, denunțuri calomnioase, chiar rămase fără efect. Se aplica și nobililor degradați, după ce le fusese defăimat și zdrobit blazonul și herbul în fața eșafodului. La fel erau executați cei vinovați de paricid, uxoricid[1], asasinarea preoților. Toți aceștia din urmă trebuiau să-și recunoască vina, apoi, după pedeapsa cu roata, erau arși *fie vii, fie morți*. Acest mod de execuție s-a folosit în Franța până în 1791. Supliciul era format din două părți, după cum descrie Ancel, pe care îl voi cita din nou:

> *Prima parte a supliciului*: Se ridică un eșafod pe mijlocul căruia este fixată, culcat, o cruce a Sfântului Andrei, făcută din două grinzi îmbinate în mijloc, acolo unde se încrucișează, și pe care se află adâncituri care corespund cu mijlocul pulpelor, al gambelor, al brațelor și al antebrațelor. Infractorul, gol pe sub cămașă, este întins pe această cruce, cu fața spre cer. Călăul îi dezvelește brațele până la cot și picioarele până la genunchi, îl leagă pe cruce cu frânghii la toate încheieturile și îi așază capul pe o piatră. În acest stadiu, călăul, înarmat cu o bară din fier, cu secțiune pătrată, groasă de un deget și jumătate, cu o proeminență rotunjită la vârf, îl lovește puternic o dată între fiecare legătură, în dreptul fiecărei adâncituri și, la sfârșit, de două sau de trei ori în stomac.

1. Uciderea soției (*n.t.*).

> *A doua parte a supliciului*: ...Corpul infractorului este transportat pe o roată mică de trăsură, căreia i-a fust scos butucul cu fierăstrăul și care e așezată orizontal pe un pivot. După ce îi îndoaie pulpele pe dedesubt, astfel încât călcâiele să-i atingă partea din spate a capului, călăul îl fixează pe roată legându-l de toate părțile și îl lasă astfel expus publicului, mai mult sau mai puțin timp. Uneori este expus pe un drum important, unde rămâne definitiv.

Deci călăul lovea victima cu bara de 11 ori: câte două lovituri pe fiecare dintre membre și trei pe corp. Cel mai adesea, suferindul era viu când era legat de roata de trăsură pe care trebuia să-și aștepte moartea, exceptând cazul în care sentința nu conținea, ca pedeapsă suplimentară, arderea de viu după tragerea pe roată.

Se mai putea întâmpla ca hotărârea judecătorească să conțină un *retentum in mente curiae,* mai exact o dispoziție secretă, necomunicată victimei, conform căreia călăul trebuia să stranguleze condamnatul cu o cordeletă în timpul supliciului. *Retentum* stabilea cu precizie numărul loviturilor de bară pe care trebuia să le aplice înainte de a-l omorî pe condamnat.

Ultima formă de execuție: rugul. Era destinat în special celor care își ucideau părinții sau soțiile, sau practicau sodomia sau incendiau. Începând cu 1750, această pedeapsă a fost combinată, după cum s-a precizat, cu tragerea pe roată sau spânzurarea. În acest ultim caz era ars un cadavru, în timp ce, în primul caz, era ars cineva fie mort, fie viu. Oricât ar putea părea de ciudat, scopul combinării pedepsei nu era agravarea primei cât, mai ales, ușurarea celei de a doua. Prin arderea unui om care fusese tras pe roată era ușurat chinul trecerii prin foc, considerat mai cumplit decât cel asociat roții.

Procedeul folosit nu necesită descrieri amănunțite. Trebuie doar precizat că, în pofida imaginii transmise prin majoritatea

operelor care înfăţişează scene de acest gen, condamnatul nu era aşezat deasupra, ci în centrul rugului, capul abia ridicându-i-se deasupra grămezii de vreascuri, buturugi şi paie care îl alcătuiau. Printr-un şanţ practicat până în centru, condamnatul era adus la stâlpul de care era legat. Apoi, rugul era aprins *din interior*, mai exact cât mai aproape posibil de condamnat, după care călăul se retrăgea prin şanţul pe care îl acoperea cu vreascuri şi paie, pe măsură ce se îndepărta.

Conform lui Ancel, nimic nu indică faptul că, într-adevăr, condamnaţii ar fi fost îmbrăcaţi cu o cămaşă impregnată cu pucioasă sau că legăturile de vreascuri ar fi fost unite printr-un un cârlig de luntraş cu care, după cum s-a spus uneori, călăul străpungea inima victimei după aprinderea rugului.

Se impune sublinierea unei trăsături cu totul speciale a execuţiei condamnaţilor în timpul Vechiului Regim: ea presupunea măsuri al căror scop era primejduirea, dacă nu chiar distrugerea vieţii de apoi, aşa cum era concepută de religia catolică, din moment ce cadavrele nu erau înmormântate în pământ sfânt, ci aruncate la groapa de gunoi, abandonate de-a lungul drumurilor sau arse. Mai mult, nefiind respectată integritatea cadavrului, învierea corpurilor devenea nesigură. Deci era vorba despre excludere totală, nu doar din societatea omenească.

În ciuda asigurărilor unor jurişti precum Aguesseau, pedeapsa cu moartea presupunea, la sfârşitul Vechiului Regim, patru tipuri de execuţie, hotărâte nu doar în funcţie de infracţiunea comisă, ci şi de persoana infractorului.

Doctorul Guillotin trebuie salutat cu respectul cuvenit: a fost primul care, în faţa Adunării Naţionale, şi-a manifestat dezaprobarea faţă de acea stare a lucrurilor. În 9 octombrie 1789 a propus ca „decretul privind reformarea provizorie a procedurii penale“ să fie completat cu şase articole concepute de el, primul având următoarea formulare:

Infracțiunile identice vor fi pedepsite în același fel, indiferent de poziția și starea socială a vinovatului.

Erau importante și următoarele dispoziții:

În toate cazurile în care legea va dispune pedeapsa cu moartea împotriva unui acuzat, pedeapsa va fi aceeași, indiferent de natura infracțiunii de care se va fi făcut vinovat. Infractorului i se va tăia capul.
Întrucât infracțiunea este comisă în nume personal, pedeapsa unui vinovat nu-i va stigmatiza în nici un fel familia. Onoarea aparteneneților lui nu va fi nicicum pătată și toți vor fi, în continuare, la fel de apți pentru orice fel de profesii, slujbe și demnități.
Oricine va îndrăzni să blameze un cetățean pentru pedeapsa unui apropiat al său va fi pedepsit...
Confiscarea bunurilor condamnaților nu va putea fi nici efectuată, nici pronunțată vreodată, sub nici o formă.
Cadavrul unui pedepsit va fi predat familiei sale, dacă se va cere acest lucru; în toate cazurile, va fi admisă înmormântarea obișnuită și nu se va face vreo mențiune în registru, privitoare la tipul de moarte.

În acea zi, propunerea doctorului Guillotin a fost amânată. A reluat-o pe 1 decembrie. În cursul acelei intervenții a propus pentru prima oară utilizarea aparatului căruia avea să-i lase numele. Discursul său a fost deseori întrerupt de aplauze. „O parte a Adunării, foarte impresionată, cere deliberarea pe loc. O altă parte pare dornică să se opună" (*Arhives parlementaires,* seria I-a, t. X, p. 346). În urma intervenției insistente a ducelui de Liancourt, primul articol a fost supus deliberării și votat în unanimitate în forma deja citată. Dar fraza finală „infractorului i se va tăia capul" nu mai figura în articol.

Reluat încă o dată în 21 ianuarie 1790, proiectul a fost votat cu câteva modificări de redactare în primele patru articole, dar fără să se precizeze încă genul de pedeapsă unică adoptată. A fost amânat articolul propus de doctorul Guillotin, a cărei dispoziție *in fine* era următoarea: „Infractorul va fi decapitat, urmare a acțiunii unui mecanism simplu."

În 30 mai 1791, Lepeletier de Saint-Fargeau, raportând proiectul de Cod penal, și-a început expunerea prin: „Se va păstra, sau nu, pedeapsa cu moartea?“ Comitetul însărcinat cu redactarea și-a dat avizul de menținere. A început o dezbatere care avea să dureze trei zile. Cele mai multe intervenții ar merita să fie citate. De exemplu, cea a lui Dupont, din prima ședință, care confirma că ordonanța penală din 1670 era încă riguros aplicată la aproape doi ani după căderea Bastiliei:

> Nu de mult, v-au răsunat urechile de zgomotul acelui chin îngrozitor care dă fiori și când i se aude numele; puteți să mai permiteți, în continuare, menținerea unei asemenea atrocități, roata? (*Arch. parl.*, seria a I-a, t. XXVI, p. 618)

În cursul aceleeași ședințe, a luat cuvântul Robespierre, rostind un lung discurs, amestec de argumente frapante și de insuportabilă literatură „în stil antic“. Iată-i exordiul:

> Când la Atena a ajuns știrea că în orașul Argos au fost condamnați la moarte niște cetățeni, au mers degrabă în temple și au conjurat zeii să îndepărteze de la atenieni gânduri atât de crude și de funeste. Nu-i rog pe zei, ci pe legiuitori, care trebuie să fie exponenții și mijlocitorii legilor eterne pe care divinitatea le-a inspirat oamenilor, să șteargă din Codul francez legile sângeroase care inspiră asasinate juridice și pe care moravurile și noua lor constituție le resping. Vreau să le dovedesc: 1) că pedeapsa cu moartea este esențialmente nedreaptă; 2) că nu este cea mai reprimantă pedeapsă și că mai degrabă sporește numărul crimelor decât le previne.

În ciuda abatelui Maury care l-a întrerupt cu strigătul (rămas celebru) „să-l rugăm pe domnul Robespierre să meargă să-și declame părerea în pădurea Bondy“, Robespierre a continuat:

> ...Pedeapsa cu moartea este necesară, spun adepții vechiului și barbarului obicei; fără ea, nu există piedică destul de puternică împotriva

infracțiunii. Cine v-a spus așa ceva? Ați luat în calcul toate resorturile prin care legile penale pot acționa asupra sensibilității omenești? ...Legiuitorul care, în locul mijloacelor mai blânde pe care le-ar putea alege, preferă moartea și pedepsele cumplite ultragiază sensibilitatea publică, slăbește simțul moral al poporului pe care-l cârmuiește, la fel cu învățătorul neiscusit care abrutizează și înjosește sufletul elevului său prin folosirea frecventă a pedepselor aspre; în fine, uzează și slăbește resorturile cârmuirii, voind să le întindă cu mai multă forță.

...Ascultați vocea dreptății și a rațiunii: ne anunță cu glas tare că judecățile omenești nu sunt niciodată atât de neîndoielnice încât societatea să poată trimite la moarte un om condamnat de alți oameni supuși greșelii. Imaginați-vă sistemul judiciar care atinge perfecțiunea, imaginați-vă judecătorii cei mai integri și mai luminați și tot va rămâne, mereu, loc pentru greșeală și prejudecată.

...Prima îndatorire a legiuitorului este să formeze și să aibă grijă de moravurile publice, izvor al tuturor libertăților, sursă a întregii fericiri sociale; dacă pentru a se îndrepta către un scop specific se îndepărtează de acest scop general și esențial, el comite greșeala cea mai gravă și mai nefastă. Deci, totdeauna, legea trebuie să înfățișeze popoarelor cel mai pur model al dreptății și al rațiunii. Dacă în locul acestei severități puternice, calme, moderate, care trebuie să le fie specifică, pun mânia și răzbunarea; dacă varsă sângele omenesc pe care ar fi putut să-l cruțe și pe care nu au dreptul să-l irosească; dacă înfățișează privirii poporului scene pline de cruzime și cadavre mutilate prin torturi, atunci denaturează în sufletele cetățenilor noțiunile de dreptate și nedreptate; fac să încolțească în societate prejudecăți cumplite care, la rândul lor, dau naștere altora. Omul nu mai este un lucru atât de sacru pentru om. Demnitatea sa nu mai înseamnă foarte mult când autoritatea publică îi tratează viața cu ușurință.

În concluzie, Robespierre a cerut abrogarea pedepsei cu moartea.

În ședința de a doua zi, Mougins de Roquefort și mai ales Brillat-Savarin (marele cunoscător în domeniul culinar) s-au pronunțat în favoarea menținerii. A urmat Duport care, într-o atmosferă de zgomotoasă indiferență, a rostit un discurs în

favoarea abrogării pe care a trebuit să-l întrerupă de două ori din cauza gălăgiei. Totuşi a reuşit să reţină suficient atenţia Adunării dacă aceasta a decis ca discursul să-i fie tipărit. În aceeaşi zi, domnul Jallet, preot, deputat de Poitou, şi-a început discursul împotriva pedepsei cu moartea prin următoarele cuvinte foarte simple şi impresionante:

> Cred că pedeapsa cu moartea este absurdă şi inutilă. Am convingerea că legiuitorii nu au dreptul s-o instituie; *dacă este o greşeală, nu este periculoasă* şi îmi voi lua libertatea de a-mi sublinia ideea prin forţa sentimentului care, în ceea ce mă priveşte, este cea mai convingătoare demonstraţie.

Propunerea domnului Jallet nu consta doar în abolirea pedepsei cu moartea, ci şi în desfiinţarea oricărei pedepse pe viaţă.

În data de 1 iunie, Adunarea a decis menţinerea pedepsei cu moartea. Lepeletier de Saint-Fargeau a propus ca aceasta să însemne doar privarea de viaţă, dar Garat a cerut ca paricidului să-i fie tăiat pumnul. Custine dorea însă nu numai ca respectiva pedeapsă să nu fie asociată cu tortura, ci şi desfăşurarea ei cu uşile închise. Adunarea a fost cuprinsă de un soi de delir: Legrand a cerut ca ucigaşul de părinţi, ucigaşul de copii şi regicidul să fie expuşi, timp de mai multe zile, pe locul execuţiei; Dufau a declarat că, redusă doar la suprimarea vieţii, pedeapsa cu moartea riscă să-şi „reducă eficienţa pilduitoare“ şi cere să fie asociată cu un aparat „impunător“. În final, Adunarea a adoptat principiul conform căruia „fără a agrava suferinţa, vor exista gradaţii în aparatul folosit pentru pedeapsă“.

În data de 3 iunie, la propunerea lui Lepeletier de Saint-Fargeau, Adunarea a adoptat primele două articole din Codul penal:

> Art. 1. – Pedepsele care vor fi pronunţate împotriva acuzaţilor găsiţi vinovaţi de către juriu sunt: pedeapsa cu moartea, munca silnică,

recluziunea într-o închisoare de maximă siguranță, însemnarea cu fierul roșu, detenția, deportarea, degradarea civică, stâlpul infamiei.
Art. 2. – Pedeapsa cu moartea va consta doar în suprimarea vieții, fără ca vreodată asupra condamnaților să poată fi exercitat vreun fel de tortură.

Articolul 3, cu următorul conținut: „Tuturor condamnaților li se va tăia capul" a fost prilej de lungi dezbateri. Unii, din omenie, au propus menținerea pedepsei prin spânzurare. Raportorul a întrerupt discuția în curs pentru a spune că „un prieten al umanității" tocmai i-a dat o idee „care, poate, va împăca părerile": „condamnatul să fie legat de un stâlp și sugrumat cu un garou". La rândul său, ducele de La Rochefoucauld-Liancourt s-a pronunțat în favoarea decapitării pentru a nu mai vedea oameni – se referea la nobili – spânzurați fără judecată prealabilă, cum se întâmplase nu demult. În final, articolul a fost adoptat, ca și următorul:

Art. 4. – Execuția va avea loc în piața publică a orașului, unde va fi convocat juratul.

Ne-am putea întreba de ce a ținut Adunarea să stabilească ferm pedeapsa cu tăierea capului atâta vreme cât decapitarea cu sabia era atroce iar „mecanismul" propus de doctorul Guillotin nu fusese încă recunoscut ca valabil. Să ne amintim că era vorba despre pedeapsa destinată infractorilor cu sânge nobil. În chip obscur, clasa care acceda la putere revendica pentru sine privilegiile de care nu se bucurase până atunci: a avea capul tăiat – în loc să atârne în ștreang – era unul dintre ele.

La începutul anului 1792, Sanson, călău la Paris, i-a trimis lui Duport – ministrul Justiției – un „Memoriu cu observații asupra executării pedepsei tăierii capului, cu specificul diferitelor neajunsuri pe care le prezintă și de care este susceptibilă, după toate aparențele". Raportul insista asupra tipului de

colaborare pe care un asemenea mod de execuţie o cerea din partea celui care o îndura:

> Pentru ca execuţia să se poată termina în spiritul legii, dincolo de lipsa oricărei opoziţii din partea condamnatului, trebuie ca şi călăul să fie foarte îndemânatic, condamnatul total neşovăitor, chestiuni fără de care nu se va ajunge în situaţia ca execuţia cu sabia să fie terminată fără să aibă loc scene periculoase (citat de Ludovic Pichon, *Code de la guillotine*, p. 75).

În acel moment, ghilotina nu fusese construită încă. Iată de ce, în 3 martie 1792, Duport a adresat o scrisoare către Adunarea Naţională în care preciza:

> Noile noastre legi asociază condamnarea la moarte doar cu suprimarea vieţii. Acestea au adoptat decapitarea întrucât corespunde cel mai bine respectivului principiu. În acest sens, s-au înşelat sau, cel puţin, pentru a atinge acel scop, trebuie căutată şi generalizată o formă care să-i corespundă, umanitatea luminată perfecţionând arta de a da astfel cuiva moartea.

Tot în aceeaşi zi, Directoratul departamentului Paris transmitea Adunării Naţionale, printr-o scrisoare, că dacă trebuie să fie executată o condamnare la moarte, iar călăului „îi lipseşte experienţa“, este posibil „să transforme tăierea capului într-un chin înfiorător“. Era urgent nevoie de un decret care să reglementeze modul de execuţie prevăzut de articolul 3 din Codul penal.

În 13 martie 1792, Adunarea a considerat că raportul prezentat de doctorul Louis, secretar permanent al Academiei de Chirurgie şi scrisorile lui Duport erau „prea dezolante“ pentru a fi discutate public. A dat dispoziţie să fie tipărite. Iată concluzia raportului doctorului Louis:

> Luând în consideraţie structura gâtului, a cărei parte centrală este coloana vertebrală, compusă dintr-o mulţime de oase ale căror

legături se suprapun, astfel încât nu există articulații identificabile, nu se poate asigura o separare rapidă și perfectă, mai ales dacă acțiunea i-a fost încredințată unui factor susceptibil de a nu avea mereu aceeași îndemânare din cauze morale sau fizice. Pentru siguranța procedeului, acesta, obligatoriu, trebuie să fie dependent de mijloace mecanice invariabile, în cazul cărora forța și efectul să fie determinabile. Este poziția adoptată în Anglia; corpul infractorului este culcat pe burtă între doi stâlpi barați în partea de sus printr-o stinghie, de unde, printr-un declic, este lăsată să cadă, pe gât, o secure convexă. Muchia opusă tăișului uneltei trebuie să fie suficient de puternică și de grea pentru a acționa eficient precum barosul folosit la înfigerea stâlpilor de consolidare pe fundul unei ape: se știe că forța sa crește în funcție de înălțimea de la care cade.

Se poate realiza cu ușurință o astfel de mașinărie al cărei efect este inevitabil; decapitarea se va face într-o clipă, în spiritul dorinței noii legi; în acest sens, va fi ușor să fie făcută proba pe cadavre, chiar și pe o oaie vie. Este de văzut dacă nu e necesar să fie fixat capul condamnatului printr-o semilună care să cuprindă gâtul la nivelul bazei craniului, coarnele sau prelungirile acestei semilune putându-se opri sub eșafod prin niște pene: dacă este considerat necesar, aparatul nu va face senzație, fiind foarte greu sesizabil.

Prin decretul din 20 martie 1792, Adunarea a stabilit modul de execuție:

...Decretează că articolul 3 din Titlul I al Codului penal va fi executat conform manierei indicate și modului adoptat prin consultația semnată de secretarul permanent al Academiei de Chirurgie și anexată prezentului decret; în consecință, autorizează puterea executivă să depună activitatea necesară pentru a se ajunge la acest mod de execuție, astfel încât să se aplice uniform în tot regatul.

Odată luată decizia, Roderer a făcut pregătirile necesare pentru ca mașinăria să fie construită. S-a încercat o primă înțelegere cu un dulgher, Guidon, care furniza lemnul pentru

eșafoduri. Cerea 5 600 de livre. Întrucât prețul a părut exagerat, sarcina de a fabrica prima ghilotină i-a revenit unui tehnician fabricant de piane, Tobbias Schmidt din Strasbourg. A cerut, inițial, 960 de livre, apoi și-a fixat prețul la 812 livre.

Prima încercare a avut loc în 17 aprilie 1792, pe trei cadavre, la Bicêtre, „în prezența unei comisii din care făceau parte doctorul Louis, doctorul Cabanis, călăul Charles-Henri Sanson însoțit de doi frați și de fiul său. Au fost operate câteva modificări: doctorul Louis a propus dispunerea oblică a cuțitului de ghilotină, în locul celei orizontale; arhitectul Giraud, după ce a examinat aparatul în compania domnului Fouquet, a indicat câteva defecte care trebuiau corectate" (Ludovic Pichon, *op. cit.*, p. 21).

În 25 aprilie 1792, numitul Jacques Pelletier, condamnat la moarte pentru furt cu violență pe drum public, a fost primul executat prin ghilotinare. Începând de atunci, ghilotina a fost folosită neîncetat.

Ni s-a părut necesară prezentarea datelor legate de originile procedeului folosit, în prezent, pentru execuții. În acest domeniu, trăim încă, într-adevăr, sub imperiul hotărârilor juriștilor și guvernanților Revoluției, în măsura în care au fost confirmate în perioada Primului Imperiu. Modificările aduse ulterior în legătură cu executarea condamnaților la moarte se referă doar la amănunte, cu o singură excepție: începând din 1939, ghilotina nu mai este pusă în funcțiune în public.

Trebuie precizat totuși despre Codul Napoleon din 1810, că a făcut un pas înapoi, admițând că, în anumite cazuri, privarea de libertate putea fi însoțită de tortură. Într-adevăr, în forma sa originară, articolul 13 din Codul penal stipula:

> Vinovatul condamnat la moarte pentru paricid va fi dus la locul execuției în cămașă, desculț și cu capul acoperit cu un văl negru. Va fi expus pe eșafod în timp ce un portărel va citi mulțimii

> hotărârea de condamnare; apoi i se va tăia pumnul drept și va fi imediat executat.

Acest articol a fost modificat prin legea din 28 aprilie 1832 care a suprimat amputarea pumnului, paralel cu abolirea pedepselor de însemnare cu fierul roșu și expunere la stâlpul infamiei.

Odată condamnat la moarte, prizonierul făcea obiectul unei supravegheri speciale din partea autorităților penitenciare: trebuia într-adevăr să nu se poată sustrage execuției, iar decizia privind „privarea de viață" nu trebuia să aibă loc conform voinței sale.

În 12 aprilie 1866, printr-o directivă adresată prefecților de către ministrul de Interne (Ludovic Pichon, *op. cit.*, p. 61) se precizau măsurile care trebuiau luate; de remarcat stilul formulării:

> În cazul condamnaților la moarte, vor fi luate măsurile de precauție îndeobște adoptate, adică:
> – imediat după condamnare, să fie îmbrăcați în cămașă de forță;
> – să fie supravegheați permanent, zi și noapte, fie de gardieni în schimburi, fie de funcționari sau polițiști solicitați de cei în drept, la cererea directorului sau a gardianului-șef.
> După ce v-am reținut atenția cu indicațiile precedente, nu mai este nevoie să adaug, domnule prefect, că misiunea dumneavoastră nu se limitează la asigurarea strictei supravegheri. Nu doar prin precauțiuni materiale, ci și printr-o acțiune la nivel moral asupra deținuților veți reuși să împiedicați reapariția faptelor dureroase care au impresionat personalul administrativ. Fără îndoială, este indicat să fie examinată celula și să fie îndepărtate obiectele care pot înlesni sinuciderea; dar, mai ales, omul trebuie observat cu atenție și nu trebuie pierdut din vedere. Când dezgustul față de existență, teama de pedeapsă sau o criză morală îi denaturează sau domină instinctul vital de conservare, este bine ca în frecventele discuții purtate cu persoanele aflate în jurul lui, ca efect al vigilenței legii, să găsească forța de a se sustrage unor tentații vinovate. Intervențiile gardianului-șef,

directorului, medicului, preotului trebuie să fie regulate și permanente. Influența și încurajările lor vor combate, mai bine ca orice altceva, ideile date de singurătate și de disperare. Cereți concursul, stimulați zelul tuturor, pentru a obține acest rezultat la care toți trebuie să fie interesați să contribuie.

Primiți etc.

Ministru de Interne
LA VALETTE

Este greu de imaginat ce însemna pentru prizonier chinul de a purta permanent cămașă de forță. Iată ce spune, în acest sens, un om care a trecut prin experiența respectivă, Armand Barbès:

> După cum se știe, îmbrăcămintea în cauză înseamnă o vestă groasă din pânză tare, care se deschide invers decât celelalte veșminte, mai exact are fanta în spate; are mâneci lungi și strâmte, care depășesc cu puțin vârfurile degetelor. Deshizătura din spate se închide prin curele cu catarame iar mânecile au, la extremități, câteva găuri care, în termeni de croitorie, se numesc butoniere, prin care trece un șnur de care este suficient să se tragă pentru a închide capătul mânecii ca un sac. Odată făcute acestea, ți se leagă brațele unul peste celălalt, ți se trec și petrec legăturile în jurul corpului, iar când au ajuns sub umeri, sunt înnodate puternic între omoplați. Un om astfel aranjat poate să-și miște cel mult picioarele. Dar cel mai neplăcut este că nu poate fi găsită o poziție suportabilă pentru somn. Dacă se stă pe o parte, greutatea corpului apasă pe brațe și dă cârcei; dacă se stă pe spate, nodul legăturilor dintre umeri și cataramele curelelor intră în carne. În lipsă de ceva mai bun, m-am pus în această ultimă poziție; dar, pentru că durerea era prea pătrunzătoare, nu am putut să ațipesc; după două sau trei încercări nereușite, mi-am spus că, în definitiv, somnul avusese totdeauna renumele de a fi un fel de moarte anticipată și că, dacă mai aveam doar câteva ore de trăit, era mai bine să le folosesc pentru a-mi pune ordine în idei. (*Deux jours de condamnation à mort*, de cetățeanul Armand Barbes, reprezentant al poporului, Paris, nedatat).

Din acel moment, s-a renunțat la folosirea cămășii de forță. De îndată ce se întorceau la închisoare după pronunțarea

hotărârii judecătorești, condamnații la moarte erau legați în lanțuri, îmbrăcați într-o uniformă din material ieftin și supravegheați, zi și noapte, de gardieni postați în afara celulei în care lumina rămânea permanent aprinsă. Totuși, cu câteva luni în urmă, a fost făcută o primă excepție de la aceste reguli: în ciuda condamnării sale la moarte, Gaston Dominici a fost scutit de lanțuri, dată fiind vârsta sa.

Pregătirile care precedau execuția au fost aduse amănunțit la cunoștința publicului, în 1952, prin filmul lui André Cayatte, *Nous sommes tous des assassins*. Să reamintim, pe scurt, în ce constau.

În faptul zilei, procurorul, grefierul, avocatul condamnatului și câțiva funcționari ai administrației penitenciarelor se întâlnesc în închisoare. Se duc către sectorul condamnaților la moarte și se opresc la intrare, astfel încât nimeni să nu fie trezit de zgomotul pașilor lor. Doi gardieni își scot pantofii și merg până la ușa celulei. Verifică prin vizetă dacă condamnatul la moarte doarme. Deschid ușa și se aruncă asupra acestuia, îl apucă, îi leagă mâinile la spate, îi leagă picioarele fără să știe dacă se va revolta sau se va supune. Magistrații și funcționarii, împreună cu avocatul condamnatului, intră apoi în celulă. Aduc la cunoștința condamnatului că i-a fost respins recursul pentru grațiere. Urmează episodul cu țigara și cu paharul cu rom. I se taie gulerul cămășii apoi, cu picioarele împiedicate, este dus de-a lungul sectorului condamnaților la moarte în timp ce majoritatea acestora protestează împotriva execuției. Este adus în capelă unde poate să asculte slujba religioasă și să se împărtășească. Apoi, tot cu picioarele împiedicate, mai exact dus de călău și de ajutoarele sale, este condus până în curtea închisorii unde, între timp, este instalată ghilotina. În romanul său *Les Monstres* (Gallimard), Roger Grenier reproduce jurnalul unui călău din Paris care descrie cu precizie ultimele momente ale execuției:

Ca să aruncăm pe scândură un recalcitrant trebuia să folosim forța brațelor. La Santé, aveam posibilitatea să ne folosim de avântul luat la coborârea scărilor. În plus, acea coborâre avea avantajul sincronizării mersului celor două ajutoare care duceau recalcitrantul. Ajunși pe ultima treaptă, trebuia doar să facem doi pași cadențați. Avântul fiind astfel obținut, chiar în fața lunetei condamnatul se trezea că este aruncat cu violență și aluneca împreună cu scândura până la capătul culisorului. Rareori trebuia ca, ulterior, să rectificăm poziția gâtului. Rapiditatea și siguranța unei execuții ține de ansamblul acestor mici amănunte. Având picioarele legate cu frânghie, condamnatul nu poate merge decât cu pași mici. De obicei, îl grăbim puțin. Frânghia îl jenează la mers. Începe să facă pași mărunți, fiind atent, din reflex, chiar în ultimele sale clipe, să nu cadă. Acest ultim moment de atenție îl face deseori să nu vadă aparatul și se trezește deodată în fața scândurii, înainte de a-și da bine seama ce i se întâmplă. I se dă vânt și se răstoarnă, intră în lunetă aproape totdeauna de la sine. Călăul șef declanșează luneta, care cade și, imediat, dă drumul cuțitului de ghilotină. O izbitură și totul se încheie.

Câteva cuvinte despre călău. Legea din 13 iunie 1793 stipula că va fi numit câte un călău în fiecare departament al Franței, pe lângă instanțele penale. Stabilea venitul lor la 2 400, 4 000 și 6 000 de livre în funcție de numărul locuitorilor din orașele în care își exercitau funcția. Prin decretul din 3 frimaire[1] anul II li s-au acordat anumite drepturi suplimentare.

Printr-o înștiințare din 21 septembrie 1796 (Ludovic Pichon, *op. cit.*, p. 43), Directoratul se arăta îngrijorat de lipsa călăilor în anumite departamente și dădea indicații în sensul remedierii situației. Directoratul era de asemenea preocupat și de alte probleme:

...uneori apar plângeri referitoare la modul violent cu care acești călăi duc la îndeplinire execuțiile. În aceste cazuri, s-ar putea ca, dacă

1. Luna a treia din calendarul revoluționar francez (21 noiembrie–20 decembrie) (*n.t.*).

se prezintă beți, comisarul puterii executive să fie autorizat să-i trimită în fața tribunalului corecțional care, verificând faptele, să-i condamne la o pedeapsă privativă de libertate care nici să nu fie mai mică de trei zile, nici să nu depășească trei luni, în timpul căreia să fie obligați să ducă la bun sfârșit execuțiile în cauză, situație în care vor fi scoși din pușcărie și apoi duși înapoi până la expirarea perioadei stabilite prin hotărârea judecătorească pronunțată împotriva lor.

Printr-o ordonanță a regelui din 7 octombrie 1832, în care se făcea referire la suprimarea anumitor pedepse (expunerea la stâlpul infamiei, însemnarea cu fierul roșu) fără a se menționa cauza principală a măsurii decise (scăderea permanentă a numărului execuțiilor), se reducea la jumătate numărul călăilor.

O decizie din 9 martie 1849 stabilea că va mai exista doar un călău șef în jurisdicția fiecărei Curți de apel și un călău adjunct în departamentele care intrau sub jurisdicția Curții. Posturile de ajutor de călău erau desființate, excepție făcând departamentele Seine și Corse. Se pare că prezența ajutoarelor de călău nu era determinată de numărul infracțiunilor comise în acea insulă, ci de faptul că, spre deosebire de alte jurisdicții ale Curții de apel, călăului de acolo îi era mult mai greu să solicite ajutorul călăilor adjuncți din departamentele învecinate.

Prin decretul din 26 iunie 1850 s-a decis că va exista doar un călău în jurisdicția Curții de apel și un călău cu un ajutor pentru Corsica. În sfârșit, prin decretul din 25 noiembrie 1870 s-a decis că în Franța (excepție făcând Corsica și Algeria) vor mai exista doar un călău și 5 călăi adjuncți. Pe cale de consecință, trebuiau date dispoziții complementare în privința călăilor din colonii și în special la Cayenne, colonie penitenciară unde ghilotina a avut numeroase ocazii să funcționeze în perioada deportării ocnașilor.

Ordonanța din 1670 prevedea pedeapsa cu moartea pentru 115 infracțiuni. După cum s-a văzut, conform Codului penal

din 1791, numărul cazurilor în care putea fi aplicată pedeapsa cu moartea se redusese la 32. Această mișcare de reducere a importanței pedepsei cu moartea avea să se perpetueze pe întreaga perioadă a secolului al XIX-lea prin diverse măsuri de reducere a câmpului de aplicare, în timp ce acelea care aveau ca scop extinderea aveau efecte reduse (de exemplu, legea din 15 iulie 1845 care stipula pedeapsa cu moartea pentru cei care cauzau accidente de cale ferată urmate de morți omenești). În fapt, din 1791 până în 1939, declinul pedepsei cu moartea a fost neîntrerupt. După 1939, au apărut, clar, semnele unei tendințe inverse.

În timp ce Codul din 1791 prevedea 32 de infracțiuni pasibile cu moartea, cel din brumaire[1] anul IV le reducea numărul la 30, iar Codul Napoleon la 27. În 1832, sub influența lui Guizot, în urma revizuirii Codului au fost suprimate alte 16 cazuri de aplicare a pedepsei cu moartea. Deci în 1848 se mai aplica doar în 16 cazuri când, printr-un decret al guvernului provizoriu – apoi prin articolul 5 al Constituției – pedeapsa cu moartea a fost abolită pe motive politice.

Mai mult, în 1832, revizuirea Codului penal dăduse posibilitatea ca, în lege, să fie introdusă noțiunea de circumstanță atenuantă. Acest lucru însemna că juriul, indiferent de infracțiunea pe care o judeca, putea să evite, în viitor, pedeapsa capitală. Prin faptul că a înlăturat automatismul condamnării la moarte, această dispoziție avea să se afle la originea scăderii progresive a condamnărilor la moarte. Mai exact, declinul pedepsei capitale nu se manifesta doar în sistemul legislativ, ci și în jurisprudență și, pe cale de consecință, la nivelul obiceiurilor.

Dacă nu se iau în considerare pedepsele care puteau fi pronunțate pe timp de război, cu puțin înaintea anului 1914 erau

1. A doua lună a calendarului republican (23 octombrie–21 noiembrie) (*n.t.*).

pedepsite cu moartea următoarele infracțiuni: paricidul (art. 299 Cod penal), asasinatul (art. 302), otrăvirea (art. 301), maltratarea copiilor cu intenția de a-i omorî (312), sechestrarea însoțită de torturi corporale (art. 434), falsa mărturie când are ca urmare condamnarea la moarte (art. 361). La acestea, trebuie adăugată legea din 1845 privitoare la căile ferate.

După 1848, când pedeapsa cu moartea fusese suprimată pe motive politice și, conform Codului justiției militare, mai era aplicabilă doar în cazul dezertării la dușman, un decret din 29 iulie 1939 – deci promulgat în ajunul războiului – o restabilea pentru atentatele împotriva siguranței externe a statului, chiar și pe timp de pace și chiar dacă erau comise de civili. Respectivul decret, valabil și acum, a marcat începutul repunerii în drepturi a pedepsei cu moartea, situație la care asistăm și astăzi.[1]

Urmare a respectivului decret au fost luate alte măsuri: legea care prevedea pedeapsa cu moartea pentru jaf și furturi comise în locuințe și clădiri abandonate în timpul războiului (1 septembrie 1939), pedeapsa cu moartea pentru infracțiunile economice grave (legea din 4 octombrie 1946). În 1950, doamna Germaine Degrond (socialistă) și domnul Hamon (MRP[2]) înaintau o propunere care viza aplicarea pedepsei cu moartea în cazul celor care maltratau copiii, cu toate că articolele 312 și 434 par aplicabile în cazul acestei infracțiuni. Cel mai neliniștitor a fost, evident, votul pentru legea din 23 octombrie 1950, de modificare a articolului 381 din Codul penal prevăzând pedeapsa cu moartea pentru furt cu mâna armată: pentru prima

1. Mișcarea nu poate fi asociată legii din 10 aprilie 1925, care prevedea pedeapsa capitală pentru infracțiunile de piraterie și fraudă în dauna armatorilor, întrucât se pare că această lege nu a fost aplicată niciodată.

2. Mouvement Républicain Populaire (Mișcarea Republicană Populară). A fost fondată în 1944 de Georges Bidault. În 1945, MRP a înlesnit regruparea dreptei gaulliste și a comuniștilor, care au obținut peste 80% din sufragii la primele alegeri de după Eliberare (*n.t.*).

oară după aproape un secol, atentatele la proprietate – nu doar cele la viața omenească – reîncepeau să fie considerate suficient de grave pentru a fi pedepsite cu moartea.

Numărul și violența atacurilor cu mână armată din perioada de după război explică, poate, această decizie fără a o putea justifica. A admite că furtul, indiferent de forma sa, poate fi pedepsit cu moartea înseamnă a acorda proprietății un caracter sacru, care a fost total contestat de evoluția moravurilor și ideilor noastre în ultimele două secole.

În timp ce aria de aplicare a pedepsei cu moartea se restrânsese inițial, pentru ca, apoi, să se lărgească din nou, numărul condamnărilor la moarte și al execuțiilor nu a încetat să scadă în ultimii peste 100 de ani. Aspectul este demonstrat statistic în cele ce urmează.

Din 1826 până în 1830, în Franța s-au pronunțat anual, în medie, 111 condamnări la moarte pe an; o medie de 66, între 1831 și 1835; de 48, între 1841 și 1845; de 49, între 1846 și 1850; de 53, între 1851 și 1856.

An	Condamnări pronunțate	Condamnări executate
1856	53	28
1857	58	32
1858	38	28
1859	36	21
1860	36	16
1861	26	14
1862	39	25
1877	31	12
1878	28	7
1899	20	6
1900	11	1
1902	9	1
1929	22	8
1930	25	12
1931	18	4

An	Condamnări pronunțate	Condamnări executate
1932	27	8
1933	25	14
1934	14	5
1935	12	6
1936	25	8
1937	17	6
1938	16	7
1939	9	3
1941	9	7
1942	18	9

În privința anilor de Ocupație și dacă se ține cont de faptul că pedepsele cu moartea au fost pronunțate și executate de autoritățile de la Vichy, este de reținut atitudinea șefului statului față de pedeapsa capitală, alături de crearea tribunalelor speciale pentru judecarea anumitor crime politice. Într-adevăr, Pétain a fost primul, după Grévy, care a consimțit la executarea femeilor condamnate la moarte. „Femei, de ce nu?" le-ar fi răspuns el avocaților care solicitau clemență pentru clientele lor subliniind faptul că era vorba despre o temeinică tradiție.

Perioada care a precedat Eliberarea și cea care i-a urmat au fost marcate de o creștere bruscă și accentuată a pedepsei cu moartea. Unele au fost pronunțate de tribunale improvizate sau executate sumar „la locul faptei".

Conform statisticilor oficiale, respectivele condamnări se împart astfel:

a) Execuții, cu sau fără judecată de către tribunale improvizate, înaintea Eliberării 5 143

b) Execuții cu sau fără judecată de către tribunalele improvizate, după Eliberare 3 724

Asasinate și execuții cărora nu le-au putut fi determinate mobilurile:

a) Înainte de Eliberare 1532

b) După Eliberare 423

Imediat după Eliberare, au intrat în funcțiune tribunalele excepționale, instanțele și Înalta Curte destinate judecării proceselor de colaboraționism, care au pronunțat numeroase condamnări. După cum se va vedea, deși execuțiile au atins cifre impresionante, sunt la distanță considerabilă de numărul condamnărilor.

În momentul dispariției lor, Curțile de justiție înregistrau 45 017 dosare clasate și 50 095 dosare judecate. Între acesea, 8 603 se soldaseră cu achitări și 4 397 condamnări la moarte în contumacie. Fuseseră pronunțate 2 640 de condamnări la moarte cu respectarea principiului contradictorialității – adică în prezența acuzatului – și rămase definitive, dintre care 768 s-au soldat cu execuții.

La rândul său, Înalta Curte a pronunțat 8 condamnări, dintre care 3 au fost executate.

Între 1944 și 1953, pe tot teritoriul Franței, instanțele militare au judecat procese ale criminalilor de război. 18 755 persoane au fost chemate să răspundă acuzelor în fața instanței, dintre care 15 639 erau fugite. În 12 539 de cazuri – deci, mai mult de două treimi – s-a luat decizia de neurmărire penală. Dintre dosarele cercetate, 493 s-au soldat cu condamnări la moarte, dintre care 400 în contumacie, iar 93 cu respectarea principiului contradictorialității și definitiv. Din cei 93 de condamnați, 55 au fost executați.

Un număr atât de mare de condamnări și execuții a avut ca efect faptul că, în aceeași perioadă, aplicarea pedepsei cu moartea a fost mai strictă în cazul infracțiunilor de drept comun. Ulterior, curba execuțiilor avea să-și reia aspectul obișnuit, devenind descendentă:

An	Condamnări pronunţate	Condamnări executate
1946	78	33
1947	69	31
1948	59	21
1949	64	24
1950	50	12
1951	26	16
1952	17	7
1953	8	2
1954	8	0
1955	5	1

Evident, ar fi util să comparăm cifrele nu doar cu cele ale numărului de infracţiuni comise (în permanentă creştere, aspect care corespunde, se pare, atât sporirii numărului populaţiei cât şi extinderii alcoolismului), dar şi cu cele ale sinuciderilor. Acestea din urmă, de la 2 084 în 1830 au ajuns la 3 596 în 1850, la 4 157 în 1870, la 6 638 în 1880 şi 8 410 în 1890, pentru a se stabiliza la aproximativ 10 000 în primii ani ai secolului[1]. Astăzi sunt în creştere, ca şi numărul de persoane internate în spitalele de psihiatrie.

Din datele menţionate se poate trage concluzia că, practic, în zilele noastre pedeapsa cu moartea a căzut în desuetudine.

Înainte de a vedea în ce constau eforturile depuse în Franţa pentru abolire, ni s-a părut util să cităm argumentele în favoarea menţinerii pedepsei capitale, aşa cum sunt expuse într-un tratat de Drept penal, frecvent folosit. Este vorba despre *Traité théorique et pratique de droit pénal*, de Pierre Bouzat (pp. 262 şi urm.).

Cu siguranţă, pedeapsa cu moartea este ireparabilă, dar această obiecţie ar putea fi adusă în cazul tuturor pedepselor grave, privative de libertate; timpul petrecut într-un stabiliment penitenciar poate distruge complet sănătatea deţinutului; oricum, nici o despăgubire,

1. Secolul XX (*n.t.*).

oricât ar fi de mare, nu se poate constitui în echivalent al anilor de libertate de care un om a fost privat pe nedrept. Adevărul este că pedeapsa cu moartea nu trebuie să fie aplicată altfel decât corect și că trebuie îndepărtată în cazul unei minime îndoieli.
E fals că este nedreaptă. Obiecția se sprijină pe ideea conform căreia este posibil și necesar să fie stabilită o proporție exactă între răul cauzat de infracțiune și suferința care rezultă din pedeapsă. Justiția nu are defel pretenția de a garanta o asemenea proporție. Dacă ar fi altfel, ar trebui stabilite – ca în timpul Vechiului Regim – gradări ale pedepsei cu moartea, ceea ce înseamnă adăugarea la privarea de viață a anumitor torturi prealabile. Ceea ce ar fi inadmisibil. În forma sa actuală, pedeapsa cu moartea constituie în legislația noastră o limită care nu poate fi depășită. Tot ce se poate cere în mod rezonabil este să fie aplicată doar în cazul celor care au comis o infracțiune suficient de gravă pentru a o merita.
Nu credem că a fost demonstrat în vreun fel faptul că ar fi inutilă sau chiar dăunătoare. Se semnalează un număr ridicat de mari infractori care, înainte de comite infracțiunea, au asistat la execuții capitale. Se consideră că asta e o dovadă a faptului că pedeapsa cu moartea nu i-a speriat. Fără îndoială, este adevărat. Dar, în mod verosimil, numărul celor speriați de pedeapsa capitală este mai mare decât al acestora. Se mai spune, în plus – argumentul fiind de mai mare răsunet –, că în țările în care pedeapsa capitală a fost desființată, suprimarea sa n-a atras după sine, conform statisticilor, sporirea gradului de mare infracționalitate. Dar datele statistice trebuie interpretate la modul cuvenit. În țările în care pedeapsa cu moartea a fost abolită de drept, abrogarea a fost precedată de o suprimare de fapt, deseori de lungă durată, astfel încât înlăturarea legală a pedepsei capitale a trecut aproape neobservată și nu a avut o influență notabilă asupra marii infracționalități. În plus, desființarea pedepsei cu moartea are loc, de obicei, într-o perioadă în care nivelul infracționalității este scăzut și, cel mai adesea, sub benefica influență a îmbunătățirii condițiilor politice, economice și sociale dintr-o țară. După reformă, respectiva scădere se adâncește sub influența acelorași factori care au provocat-o anterior. În concluzie, nu este dovedită în vreun fel lipsa ei de importanță din punct de vedere al intimidării, dar este neîndoielnic că, din punct de vedere al eliminării, este un mijloc mai sigur decât altele.

În mod evident, ultima afirmație este fără replică. Dar tot ce o precedă este ciudat de ilogic. Argumentele folosite sunt următoarele: *pedeapsa cu moartea este ireparabilă, dar și celelalte pedepse pot fi la fel.* Or, diferența între pedepse constă tocmai în această limită.

Pedeapsa cu moartea trebuie îndepărtată în cazul unei minime îndoieli. Da, însă au existat indivizi nevinovați, condamnați de judecători care nu au avut nici o urmă de îndoială în privința vinovăției lor.

Tortura este inadmisibilă. Pedeapsa cu moartea este admisibilă. De ce?

În cazul pedepsei cu moartea nu se poate schimba nimic, întrucât este limita maximă pe scara pedepselor, limita neputând fi înălțată fără a se reveni la tortură. A existat o vreme în care nu se putea renunța la tortură întrucât era limita maximă pe scara pedepselor. A fost stabilită, ca limită maximă, pedeapsa cu moartea, altfel spus, plafonul a fost coborât. Nimic nu stă împotriva coborârii sale și mai mult, considerând că munca silnică pe viață este limita maximă. Cei care fac această propunere știu că, peste câțiva ani, împotriva pedepsei pe viață vor exista proteste la fel de viguroase ca acelea de astăzi împotriva pedepsei cu moartea și că se va cere din nou scăderea limitei maxime.

Exemplul țărilor care au abolit pedeapsa cu moartea nu este convingător, întrucât acestea o suprimaseră de fapt înainte de a o desființa de drept. Așa ceva este de neînțeles: dacă acele țări au suprimat-o de fapt înainte de a o desființa de drept, înseamnă că așa trebuie să procedăm și noi – și, de altfel, după cum demonstrează datele, este ceea ce facem. Dar, fie ea de fapt sau de drept, este lucru dovedit că desființarea pedepsei cu moartea nu influențează curba infracționalității.

La scăderea nivelului infracționalității nu contribuie desființarea pedepsei cu moartea, ci condițiile politice, economice și sociale favorabile. Asta înseamnă că aplicarea sau neaplicarea pedepsei

cu moartea nu are efect asupra infracționalității, aceasta depinzând de condițiile politice, economice și sociale. Să mai adăugăm doar la argumentul în favoarea abolirii – evocat aici în mod involuntar – că abolirea pedepsei cu moartea pare a fi în măsură să contribuie la stabilirea acelor condiții favorabile.

Reproducem, fără comentarii, ultimele afirmații ale domnului Bouzat:

> ...nu este sigur că pușcăria pe viață ar fi o pedeapsă mai puțin crudă decât pedeapsa cu moartea și că este mai bine să aduci suferință fără moarte decât să omori fără suferință (?). Adevărul este că oroarea pe care o provoacă totdeauna pedeapsa cu moartea este stârnită, în mare parte, de modul în care este executată. De aici și puternicul interes pentru identificarea unui mod de execuție cât mai uman cu putință.

După cum se observă, această argumentație juridică și cvasioficială este puțin convingătoare. În continuare, vom avea ocazia să cităm alte opinii favorabile menținerii pedepsei capitale exprimate, uneori, cu mult mai puțină măsură.

Evocarea tuturor eforturilor depuse de susținătorii abolirii, după Revoluția franceză, ar necesita o lucrare mult mai amplă decât cea prezentă. Adevărul este că respectivele eforturi au fost necontenite. În funcție de evenimentele politice, de forma pe care a îmbrăcat-o regimul, au avut – sau nu – posibilitatea să se exprime sau să să-și facă auzită vocea, ceea ce n-a însemnat întotdeauna același lucru.

De aceea este imposibil să fie citate petițiile prin care au fost permanent sesizate adunările revoluționare, chiar și după ce Adunarea Constituantă a votat Codul penal din 1791, mai exact după ce a admis formal și a instituit din nou pedeapsa cu moartea. Ca efect al acestor petiții, Lepeletier de Saint-Fargeau, raportor al Codului, a depus un raport care viza abolirea pedepsei cu moartea pe care el însuși o susținuse,

anterior. Constituanta a adoptat principiul măsurii propuse, dar printr-un decret din 14 brumaire anul IV a decis ca suprimarea pedepsei cu moartea să devină efectivă doar după restabilirea păcii. Intenţia Constituantei nu avea să se realizeze: în ajunul păcii de la Amiens care punea capăt războiului dintre Franţa, Anglia, Spania şi Olanda, o lege dată în nivôse[1] anul X afirma categoric menţinerea pedepsei capitale.

Ulterior, în fiecare perioadă revoluţionară a existat câte o tentativă de abolire a pedepsei cu moartea. Astfel, în 17 august 1830, domnul de Tracy a depus o propunere de abolire, întemeiată pe o petiţie populară. Petiţia fusese formulată în cursul manifestaţiilor din septembrie 1830, în cinstea a patru sergenţi din La Rochelle. Propunerea lui de Tracy a fost respinsă după ce a fost puternic combătută de reprezentanţii armatei.

În timpul Revoluţiei de la 1848 avea să apară o situaţie identică. Deşi guvernul provizoriu suprimase, printr-un decret, pedeapsa cu moartea pe motive politice – printre altele, sub influenţa lucrării lui Guizot –, în zilele lui februarie s-au desfăşurat manifestaţii în favoarea unei aboliri totale. Domnul de Tracy a propus din nou abolirea în timpul discuţiilor pe marginea Constituţiei, cerând amendarea articolului 5, care relua decretul prin care era abolită pedeapsa cu moartea pe motive politice. Domnul de Tracy a propus înlăturarea cuvintelor „pe motive politice", ceea ce ar fi echivalat cu abolirea pur şi simplu. Susţinut de Victor Hugo („Trei lucruri ţin de Dumnezeu şi nu i se cad omului: irevocabilul, ireparabilul şi indisolubilul"), amendamentul a fost totuşi respins.

În 1849 au fost supuse dezbaterii Parlamentului trei propuneri de abolire. Prima, aparţinându-i lui Savatier-Laroche, a fost discutată în şedinţa din 8 decembrie 1849. Raportorul Casabianca s-a exprimat în următorii termeni:

---

1. A patra lună a calendarului revoluţionar francez (21 decembrie–19 ianuarie) (*n.t.*).

Domnilor, oare pe noi ne va fi îngrozind mai puțin sângele omenesc decât pe onorabilul preopinent? Nu. Iată în ce constă dezacordul: el este preocupat doar de soarta condamnatului...(Proteste în partea stângă.)
La dreapta. – Asta e, nu altceva!
Raportorul. – Da, domnilor, este consecința teoriilor care au fost declarate sentențios de la această tribună. Onorabilul preopinent se preocupă, înainte de toate, de soarta condamnatului; și atunci, în fața imaginii unui cap care urmează să cadă, a unei ființe fără apărare a cărei inimă va înceta să bată, este uitată crima și apare revolta împotriva cruzimii ispășirii; dar magistrații, dar legiuitorii nu vor sacrifica defel nobilele interese ale căror depozitari sunt în favoarea unui periculos sentiment de milă. Judecata lor se răsfrânge asupra tuturor cetățenilor inofensivi care sunt sugrumați chiar și în adăpostul inviolabil al căminului familial, iar numărul acestor nefericiți ar fi cu mult mai mare dacă perspectiva eșafodului nu ar opri, deseori, brațul pregătit să lovească. Nu, domnilor, nu în momentul în care teorii funeste... (În dreapta izbucnesc exclamații puternice.)
Câțiva membri din extrema stângă. – La subiect! Oratorul să treacă la subiect!
În dreapta. – Foarte bine! Foarte bine!
Raportorul. – Nu în momentul în care teorii funeste aprind toate pasiunile, în care toate legăturile morale sunt zdrobite sau slăbite, nu într-un astfel de moment poate fi lipsită societatea de cea mai puternică dintre frânele pe care le are în stăpânirea sa.

Propunerea a fost apoi respinsă cu 400 de voturi contra 183. Nu a fost luată în considerație o propunere, în același sens, a lui Scholcher, prezentată în 21 februarie 1851. Aceeași soartă a avut-o propunerea lui Raspail, din 15 mai 1851.

În cea mai mare parte a perioadei celui de al Doilea Imperiu – ca și în timpul Primului – s-a lăsat tăcerea asupra subiectului: bonapartismul nu poate exista fără aplicarea riguroasă a celei mai grele pedepse. Cu toate acestea, în 1865, cu ocazia redactării Adresei către Împărat, un grup de republicani a solicitat ca, printr-un amendament, să fie cerută abolirea pedepsei cu moartea. Propunerea avansată, printre alții, de

Jules Favre, Carnot și Garnier-Pagès a fost, bineînțeles, respinsă. Rezumând argumentele tradiționale ale susținătorilor pedepsei cu moartea, marchizul d'Havrincourt i-a răspuns lui Jules Favre:

> Acești obișnuiți ai crimei cunosc legea; știu perfect până unde trebuie să meargă pentru a se opri la piciorul eșafodului și a nu risca decât ocna, de unde vor spera mereu să evadeze. Doar frica de moarte îi oprește. Pedeapsa cu moartea este necesară.

La rândul său, Prévost-Paradol:

> Asasinul pedepsit cu moartea seamănă cu dușmanul nimicit într-o luptă dusă de el cu întreaga societate; pedeapsa astfel aplicată nu este disproporționată față de crimă, este similară cu aceasta și în conformitate cu acel sentiment interior al dreptății care ne îndeamnă să dorim ca răul să fie prins în propria-i capcană și ucis cu propriile-i arme. Cuprinsă în aceste limite, aplicarea pedepsei cu moartea este legitimă. Nici nu contravine prin ceva justiției și nici nu lezează conștiința umană.

La sfârșitul celui de al Doilea Imperiu avea să se asiste totuși la desfășurarea unei importante dezbateri legate de pedeapsa cu moartea. Au fost luate în discuție două proiecte, aproape în același timp: unul referitor la abolire, celălalt, la eliminarea desfășurării publice a execuțiilor capitale. Propunerea de abolire venea din partea lui Jules Simon și a lui Steenackers. Ea a fost respinsă în 22 martie 1870 și reluată printr-un amendament la proiectul de lege privind eliminarea desfășurării publice a execuțiilor capitale, prezentat de Émile Ollivier. Au fost respinse amândouă, după ce susținătorii abolirii pedepsei cu moartea votaseră împotriva eliminării publicității. Gambetta, îndeosebi, a prezis cu ocazia acelei dezbateri că execuțiile secrete nu vor mai deștepta nici urmă de indignare în opinia publică,

lucru ce va sprijini pedeapsa cu moartea. Experienţa ultimilor 20 de ani demonstrează că viziunea lui era corectă.

În timpul celei de a Treia Republici, au fost depuse diverse proiecte şi propuneri privind fie abolirea pedepsei cu moartea, fie eliminarea desfăşurării publice a execuţiilor capitale. Ele n-au prilejuit nici o dezbatere importantă. Vom face deci o simplă înşiruire, oprindu-ne doar asupra celor care au provocat reacţii mai puternice în presă şi în rândul publicului.

Propunerile de abolire au fost prezentate de Schoelcher, Louis Blanc, Le Royer, Frebault, Dejeante, Baraudé, Brunet, Flaissières, în 1872, 1876, 1878, 1879, 1886, 1898, 1900 şi 1902.

La rândul său, Senatul a votat în 1898 eliminarea publicităţii execuţiilor capitale, măsură care nu a fost niciodată ratificată de Cameră.

În 1906, Guyot-Desaigne, ministru al Justiţiei în guvernul Clemenceau, a depus un proiect vizând abolirea pedepsei cu moartea. Cu acea ocazie a fost declanşat un referendum de către presă: din 1 412 347 răspunsuri, 1 038 655 erau în favoarea menţinerii.

În anul următor, un grup de deputaţi a depus o propunere de abolire. Iniţiativa i-a aparţinut lui Joseph Reinach. Printre semnatari se găseau Dejeante, Cruppi, Caillaux, Jaurès, Ferdinand Buisson, Millerand, Paul Brousse, Steeg, François Arago, Francis de Pressensé, Camille Pelletan, Allemane, Viviani, Deschanel, Alexandre Zévaès şi abatele Lemire, unicul parlamentar care a fost grav rănit cu ocazia atentatului lui Vaillant. Joseph Reinach a susţinut teza abolirii în faţa Societăţii de drept penitenciar, în contradictoriu cu părerea unui jurist, domnul Joly, care s-a declarat partizan al acesteia „fără comentarii". În cursul discuţiei, celebrul avocat Henri Robert a intervenit în favoarea abolirii. Protestând împotriva argumentului tradiţional adus de domnul Joly – anume că o pedeapsă pe viaţă este mai aspră decât moartea –, a declarat:

Domnul Joly este partizan al pedepsei cu moartea în interesul condamnatului. Legat de condamnare, aproape regretă că nu a fost atenuată prin legea Béranger, din moment ce este dușman al pedepsei pe viață. Rețin de aici că, dacă veți fi vreodată jurat, vă voi recuza de îndată, întrucât veți condamna la moarte din indulgență.

Henri Robert a adăugat:

Pedeapsa cu moartea nu are valoare pilduitoare, iar mărturisirile care mi-au fost făcute de majoritatea oamenilor expuși la această pedeapsă mi-au confirmat opinia. Tinerii asasini nu se tem de ea... În timpul domnului Carnot, care nu era un blând, a fost executat un individ pe nume Jantron, care avea 17 ani: este cel mai tânăr dintre executați...Toți acești derbedei tineri asistaseră la execuții capitale, iar acest spectacol... mai degrabă i-a încurajat (*Revue pénitentiaire*, 1907, pp. 298 și urm., 425 și urm.).

După războiul din 1914, propunerile de abolire a pedepsei cu moartea – depuse mereu fără succes – au scăzut ca număr. Să le amintim pe cele ale lui Renaudel, Richard Durafour din 1927. Să menționăm și că, în 1919, un deputat a cerut ca pedeapsa cu moartea să se aplice în cazul speculanților, măsură care nu a fost votată atunci, în timp ce proiectul Farge, vizând pedeapsa capitală în cazul infracțiunilor legate de alimentație, a fost votat în 1946. Să precizăm, de asemenea, că domnul Taittinger a depus, în 28 martie 1935, o propunere având ca scop „sporirea rigorii pedepsei cu moartea“.

În această perioadă, unica măsură legată de pedeapsa capitală avea să fie luată în urma unui scandal. Este vorba de cel provocat, în 1939, prin executarea lui Weidmann, situație care a determinat guvernul să decidă, prin decretul-lege din 24 iunie 1939, ca execuțiile să nu mai fie publice. De atunci, se desfășoară în curțile închisorilor. Dar tradiția este atât de puternic înrădăcinată, încât sunt menținute „agravările“ pedepsei cu moartea, concepute pentru a șoca imaginația publicului,

cu toate că acesta se mai compune doar din câțiva gardieni, din reprezentanți ai Administrației penitenciarelor, ai Procuraturii și ai apărării: și acum, paricidul este adus pe culoarele închisorii până la ghilotină, cu capul acoperit de un văl negru.

La rândul său, execuția prin împușcare se face cu mare discreție. Sunt cunoscute expunerile amănunțite ale consilierului Bouchardon, judecător de instrucție atașat pe lângă tribunalul militar în timpul războiului din 1914–1918 și mare amator de execuții capitale. Până în 1939, condamnatul era împușcat în fața trupelor care apoi defilau prin fața cadavrului în sunetul marșului Girondinilor: *Mourir pour la patrie...* Ultima execuție cu un asemenea ceremonial a avut loc la Toulon, cu puțin timp înaintea războiului. Locotenentul Aubert, un tânăr ofițer subaltern pe vapor, după ce se îndrăgostise de o frumoasă spioană, fusese convins să predea documente militare unei puteri străine. A fost executat în fața tuturor trupelor din garnizoană. Decretul-lege din 1939 specifică faptul că, în viitor, execuția se va desfășura „în afara vederii publicului".

Tehnic, se procedează mereu în același fel. Toți cei 12 membri ai plutonului de execuție sunt voluntari. Le sunt distribuite 12 puști, dintre care una cu gloanțe oarbe, fiecare putând astfel să creadă că nu este cu nimic răspunzător de moartea celui în care a tras. Lovitura de grație e dată în spatele tâmplei, cu revolverul, de către ofițerul sau subofițerul care comandă plutonul.

După războiul din 1939–1945, au fost depuse la Adunarea Națională două propuneri de lege pentru suprimarea pedepsei cu moartea: prima, în 1947, de către abatele Gau (MRP), reluată în 1949; cealaltă, în 1953, de către domnul Jules Moch și grupul socialist. Nici una dintre cele două propuneri nu a fost supusă dezbaterii publice.

Totuși presa s-a preocupat în două reprize de această chestiune. Anchetele asupra pedepsei cu moartea au fost publicate

de *France-Soir* și de *Le Figaro*. Acesta din urmă a declanșat un referendum în rândul cititorilor săi. Din 2 108 răspunsuri, 1 769 erau în favoarea menținerii pedepsei capitale.

Mai ales după votul împotriva pedepsei capitale exprimat în Camera Comunelor, ziarul *L'Aurore* a dus o campanie puternică în favoarea menținerii ghilotinării în Franța. În 29 iunie 1955, domnul Henri Benazet publica, în menționatul ziar, un articol cu titlul: „Necesitatea pedepsei cu moartea", în care se putea citi:

> Haideți, nu doar că intensitatea represiunii nu trebuie să slăbească, dar trebuie sporită, împiedicând în mod radical indivizii periculoși să facă rău. Fără considerente legate de vârstă sau de sex.
> Destul cu sensibilitățile deplasate! Destul cu grațierile inoportune! Să luăm mai degrabă exemplu de la justiția unei țări străine care a expediat *ad patres* un bandit înrăit în vârstă de 16 ani.

Se știe că tocmai executarea acelui „bandit înrăit în vârstă de 16 ani" a determinat, în Anglia, mișcarea de opinie care avea să se finalizeze prin votul Camerei Comunelor, cerând abolirea pedepsei cu moartea.

Dar în 25 ianuarie 1956, domnul Henri Benazet scria un nou articol: „Justificarea eșafodului", iar în 29 februarie, un altul: „Salutarul cuțit de ghilotină", în care afirma:

> Vai! e destul ca un retor de estradă sau vreunul care face uz de sofisme în presă să declanșeze din nou, prin prea subtile gândiri abstracte, procesul ghilotinei pentru ca iar să se lase impresionați. Ei, bine! Să se ferească de asemenea sensibilitate afectată...

Oare asemenea vorbe, care ne trag înapoi la discursul lui Servan din 1776, să reflecte opinia publică? Așa s-ar putea crede judecând după rândurile scrise într-un ziar precum *L'Aurore*,

foarte grijuliu – fie și cu prețul unei crunte demagogii – să nu se abată de la părerea celui mai conservator segment din țară. Din păcate, ultima anchetă realizată în 1956 de către Institutul francez de opinie publică, a confirmat această părere. Iată ancheta, așa cum a fost publicată în presă:

Prima întrebare:

Englezii vor să desființeze pedeapsa cu moartea. Legea franceză prevede pedeapsa cu moartea pentru un anumit număr de cazuri. În ceea ce vă privește, sunteți de acord cu pedeapsa cu moartea în toate cazurile prevăzute, de acord cu pedeapsa cu moartea doar în anumite cazuri, sau împotriva pedepsei cu moartea în toate cazurile?

Pentru pedeapsa cu moartea în toate cazurile 23%
Pentru pedeapsa cu moartea în anumite cazuri 55%
Împotriva pedepsei cu moartea în toate cazurile 19%
Non-răspuns 3%

A doua întrebare (pusă celor din segmentul de 55%, adepți ai pedepsei cu moartea în anumite cazuri):

În caz de înaltă trădare, sunteți pentru sau împotriva pedepsei cu moartea?

Pentru pedeapsa cu moartea 18%
Împotriva pedepsei cu moartea 18%
Nu se pronunță 19%

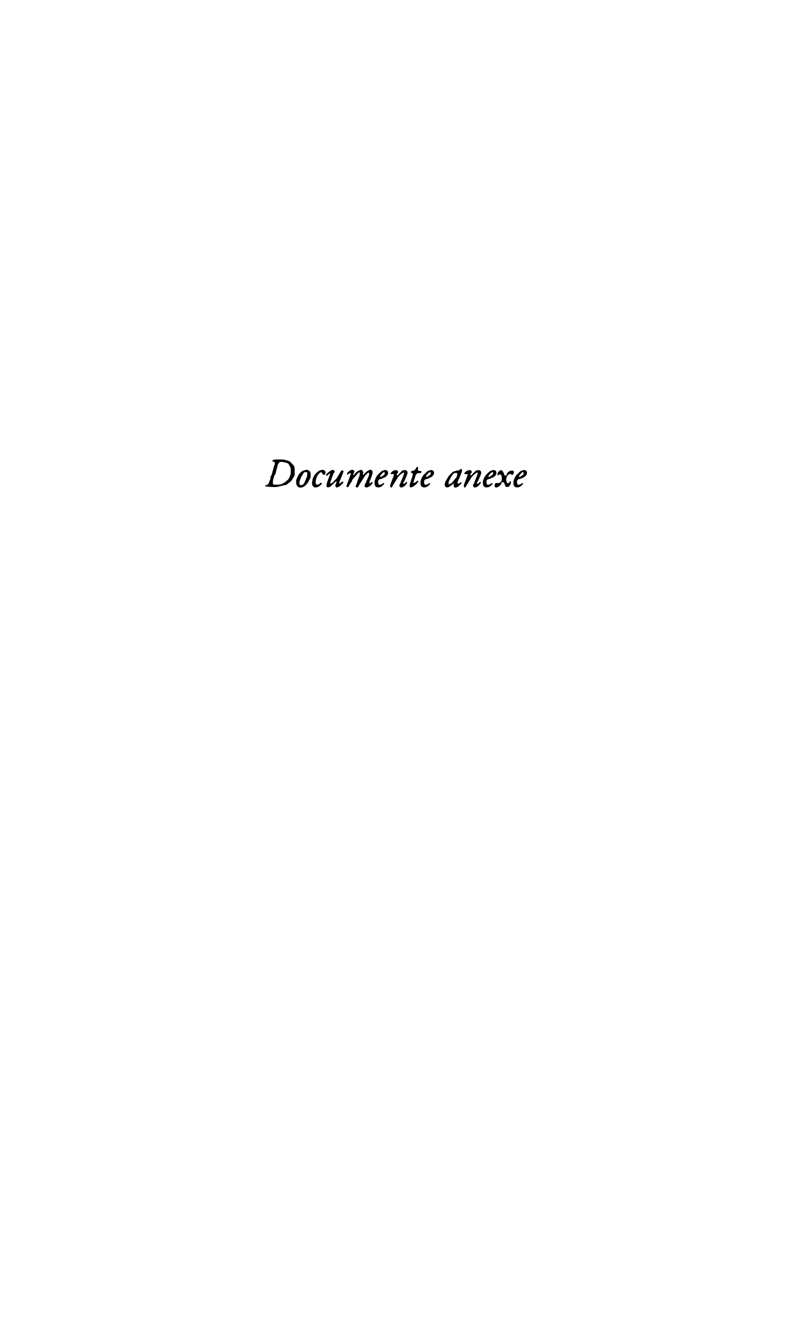
A treia întrebare:

Credeți că dacă în Franța s-ar suprima pedeapsa cu moartea, numărul infracțiunilor ar crește, ar descrește sau ar rămâne același?

Ar crește 47%
Ar descrește 2%
Ar rămâne același 39%
Nu se pronunță 12%

În fapt, după o emoție de scurtă durată, mai ales în urma filmului lui André Cayatte, *Nous sommes tous des assassins*, publicul nu s-a mai preocupat deloc de problemă. După ce excesele epurării au trecut, numărul execuțiilor a scăzut din ce în ce mai mult, acestea fiind, în plus, ținute în cel mai strict secret. Exceptând câțiva indivizi care își manifestă părerea, precum domnul Henri Benazet și care, legat de subiect, sunt mai degrabă „amatori" – în sensul dat de călăul lui Damiens – decât „susținători", cea mai mare parte a francezilor consideră că este o chestiune de prea mică importanță, puțini fiind cei care cred că problema merită să fie judecată mai degrabă principial decât afectiv.

Cum opinia publică nu se pronunță, Parlamentul lâncezește. Nu doar că propunerile de abolire sunt din ce în ce mai rare, dar reforma Codului penal și a Codului de procedură penală – aflată în studiu – nu are în vedere problema.

Documente anexe

La Eliberare, numeroşi colaboraţionişti au fost condamnaţi la moarte şi executaţi. În editorialele sale publicate în *Combat*, Camus îi răspunde lui Mauriac – care invoca milă – că dreptatea trebuie să aibă prioritate faţă de milă.[1] După câţiva ani, în 1948, într-o conferinţă desfăşurată la mânăstirea dominicană Latour-Maubourg, Camus spunea: „[...] acum trei ani, o controversă m-a pus faţă în faţă cu unul dintre ai voştri, nicidecum neimportant. Încordarea acelor ani, apăsătoarea amintire a celor doi sau trei prieteni asasinaţi mi-au hrănit prezumţia. Dar, mărturisesc că, trecând peste anumite exprimări necumpătate ale lui François Mauriac, am reflectat permanent asupra celor spuse de el. După ce am chibzuit mi-am recunoscut mie însumi ceea ce afirm public aici, anume că, pe fond şi explicit legat de subiectul controversei noastre, domnul François Mauriac avea dreptate, nu eu; cu aceasta, aţi aflat şi opinia mea în legătură cu utilitatea dialogului credincios–necredincios."[2]

---

1. Editorialele din 18 octombrie 1944 („ Să vorbim puţin despre epurare"), 20 octombrie 1944 („Nu suntem de acord cu domnul François Mauriac"), 21 octombrie 1944 („Da, drama Franţei..."), 25 octombrie 1944 („Nu ne încumetăm să-i răspundem domnului François Mauriac"), 5 decembrie 1944 („Între domnul Mauriac şi noi, există...") şi 5 ianuarie 1945 („Presa acestor zile..."). A se vedea, în legătură cu acest subiect, Jacqueline Lévi Valensi, *Camus à „Combat"* (editoriale şi articole publicate de Camus în *Combat*), *Cahiers Albert Camus*, Gallimard;

2. Actuelle I, în *Essais*, Gallimard, Bibliothèque de la Pléiade, p. 371.

Dar dacă în 1944 Camus a dorit dreptate, și-a dat foarte repede seama cât de greu este să fie împărțită, ceea ce l-a determinat să se declare împotriva executării pedepselor cu moartea pronunțate. În 25 ianuarie 1945, când Marcel Aymé i-a cerut să intervină în favoarea lui Robert Brasillach[1], „în numele fraternității literare" și a „fraternității pur și simplu", Camus i-a răspuns:

Paris, 27 ianuarie 1945

Domnule,

M-ați făcut să petrec o noapte neplăcută. Pentru a pune punct, chiar astăzi am expediat semnătura pe care mi-ați cerut-o. Cu toate acestea, scrisoarea dumneavoastră nu conține nimic de natură să mă miște sau să mă convingă.

Semnez această cerere de grațiere din motive care nu au nimic în comun cu cele pe care mi le-ați invocat. Punându-mă față în față cu problema, scrisoarea dumneavoastră mi-a permis, pur și simplu, s-o regăsesc.

Am detestat totdeauna condamnarea la moarte și am considerat că, în calitate de om, nu pot contribui la așa ceva, nici măcar prin abținere.

Asta e tot, adică un scrupul care cred că i-ar face să râdă cu poftă pe prietenii lui Brasillach.

Referitor la acesta, dacă va fi grațiat și dacă, în urma amnistiei, va fi eliberat într-un an sau doi, cum trebuie să fie, puteți să-i spuneți următoarele, în legătură cu scrisoarea mea.

Nu pentru el îmi asociez semnătura cu a dumneavoastră. Nu pentru scriitorul care nu înseamnă nimic pentru mine și nici pentru individul pe care îl disprețuiesc din

1. Condamnat la moarte pentru a fi scris și publicat, în timpul ocupației germane, numeroase articole favorabile Germaniei hitleriste în *Je suis partout*, ziar colaboraționist și antisemit, unde era redactor-șef.

toate puterile. Chiar dacă aş fi fost tentat să-i acord interes, m-ar fi oprit amintirea celor doi sau trei prieteni mutilaţi şi ucişi de prietenii lui Brasillah, pe vremea când jurnalul său îi încuraja.

Afirmaţi că în opiniile politice se regăseşte mult din jocul întâmplării. Habar n-am, dar cred că nu prin jocul întâmplării alegi ce te dezonorează.

Şi nu din întâmplare se află semnătura mea printre ale voastre, în timp ce semnătura lui Brasillah n-a fost dată niciodată în favoarea lui Politzer sau Jacques Decour[1].

Aş dori să-i transmiteţi toate acestea lui Brasillah şi, de asemenea, că nu sunt un om duşmănos, simţindu-mă mai degrabă înclinat către reculegere decât către politică.

Poate va înţelege anumite chestiuni de nuanţă care i-au scăpat şi care mă determină să nu-i pot strânge mâna vreodată.

ALBERT CAMUS

În aceeaşi zi, Albert Camus i-a scris maestrului Isorni, apărătorul lui Robert Brasillach, autorizându-l să „uzeze de semnătura sa în privinţa cererii de graţiere a domnului Robert Brasillach". A adăugat: „Mizez pe buna dumneavoastră credinţă dorind să reţineţi că acţionez în nume strict personal şi că nu vă puteţi folosi de calitatea mea de redactor-şef la *Combat*. Cu siguranţă, în majoritate, colaboratorii mei n-ar fi părtaşi la o asemenea decizie." Brasillach n-a obţinut graţierea şi a fost împuşcat în 6 februrie 1945.

În decembrie 1946, Albert Camus participă din nou la o cerere de graţiere pentru doi ziarişti de la *Je suis partout*, printre care Lucien Rebatet.

---

1. Georges Politzer: filozof marxist de origine ungară, militant comunist, împuşcat de nemţi în 1942, la vârsta de 39 de ani. Jacques Decour: profesor, comunist, împuşcat de nemţi în 1942, la 32 de ani.

Paris, 5 decembrie 1946

Domnule ministru al Justiţiei[1],

Sunt rugat să-mi pun semnătura pe cererea de graţiere făcută în favoarea ziariştilor de la *Je suis partout*, condamnaţi la moarte. Dau curs rugăminţii prin această scrisoare, prezentându-vă, cât voi putea de succint, motivaţia gestului meu.

Nu intenţionez să minimalizez greșeala lui Rebatet şi a tovarăşului său. Dacă îmi pot permite o aluzie personală, m-aţi întâlnit într-un moment în care consideram că aceşti ziarişti sunt duşmani de moarte care, fără îndoială, nu ne-ar fi cruţat vieţile. Ca atare, știți că nimic legat de acești scriitori sau oameni nu deșteaptă în mine ceva ce ar putea aduce cu indulgenţa. Într-un cuvânt, ca și dumneavoastră, ca şi Curtea de Justiţie, îi consider vinovaţi.

Totuși, astăzi, aceşti oameni își așteaptă, dimineață de dimineaţă, clipa morţii şi am destulă imaginaţie pentru a şti că prin spaimă și prin conştiinţă vinovată plătesc cel mai mare preţ pe care cineva îl poate plăti pentru crimele sale. Chiar dacă i-am combătut pe aceşti oameni până la capăt, un impuls mai puternic decât orice dreptate mă sileşte acum, când sunt condamnaţi, să doresc cruţarea vieţii lor şi să le fie dat doar să ducă acea existenţă pe care, în necugetarea lor, au dispreţuit-o suficient pentru a nu da doi bani pe ea când era vorba despre a altora.

Am crezut mult timp că această ţară nu se poate lipsi de dreptate. Dar nu voi păcătui nici faţă de dumneavoastră, nici faţă de cei din jurul dumneavoastră, afirmând că, începând de la Eliberare, dreptatea s-a dovedit a fi destul de anevoioasă, astfel că, acum, simțim că orice justiţie umană îşi are limitele ei şi că, în definitiv, ţara ar putea avea nevoie şi de milă.

---

1. După demisia generalului de Gaulle, în ianuarie 1946, Félix Gouin a fost numit şef al guvernului. Ministru al Justiției era Pierre-Henri Teitgen, care făcea parte din MRP.

Unde ar fi superioritatea a ceea ce apărăm dacă n-am fi capabili să depășim cel mai întemeiat resentiment. Știu, mulți spun că moartea are forță pilduitoare. În ceea ce mă privește, nu cred deloc așa ceva. Dar, în acest sens, au fost deja date exemple importante și grave. Mai știu că este nedrept să fie executat Brasillach și să fie lăsat în viață Rebatet. Dar nu este mai puțin nedrept să fie cruțați oamenii politici care i-au acoperit atât pe Rebatet cât și pe alții și, în acest sens, nefiind toți pe aceeași treaptă în privința condamnării la moarte, trebuie recunoscut că nu ne putem lipsi de clemență.

Deci prin această scrisoare nu vă cer dreptate – socotind că a fost deja făcută în această problemă –, ci doar milă pentru niște vinovați care nu mai trezesc decât milă și legat de care sper că vom contribui ca, în locul unei morți blamabile și jalnice, să le dăm ocazia de a evalua mai bine cât de mult au greșit.

Rugându-vă să primiți favorabil un demers despre care vreau să vă spun doar că, pentru mine, nu este lesnicios, vă rog să fiți convins, domnule ministru al Justiției, de considerația mea,

ALBERT CAMUS

Lucien Rebatet și tovarășul său au fost grațiați. Eliberat în 1952, amnistiat în 1953, Lucien Rebatet a murit în 1972.

În repetate rânduri – și chiar recent – diverși asasini au invocat, drept circumstanță atenuantă, lectura volumului *Străinul*. Este cazul lui Claude Panconi care, în 1950, l-a asasinat pe tânărul Alain Guyader în cazul numit J3. În 4 februarie 1951, tatăl victimei i-a scris lui Camus pentru a-i cere să dezavueze astfel de afirmații. În 12 februarie 1951, Camus i-a răspuns:

Domnule,

Vă înțeleg și vă împărtășesc sentimentele: am un fiu. Dar tonul scrisorii dumneavoastră mă face să cred că vă pot vorbi deschis. Mi-ar fi ușor ca – după cum îmi cereți – să protestez împotriva modului destul de respingător în care îmi sunt folosite opera și numele; să spun că din milioanele de persoane care au citit sau văzut *Œdip rege* nimeni nu a tras concluzia că trebuie să-și ucidă tatăl sau să se însoare cu mama sa; că a zugrăvi crima, pentru că există, nu înseamnă a o încuraja; că, în definitiv, otrăvitorul s-ar putea apăra cu numele domnului Mauriac și al iertării divine, iar sadicul cu numele domnului Gide și cu actul fără motiv. În general, toate tipurile de crime au fost descrise și, uneori, scuzate sau absolvite de către literatură. Deci literatura fie trebuie considerată ca o școală de criminali, fie trebuie să se renunțe, o dată pentru totdeauna, la ceea ce, din păcate, mi se pare a fi mai degrabă un sistem de apărare decât o realitate psihologică.

Acestea fiind spuse, dincolo de menționata convingere interioară care chiar nu se poate constitui în dovadă, nimic nu-mi dovedește – vai! – că asasinul n-a citit, într-adevăr, cărțile despre care vorbește și că acestea nu vor fi acționat asupra lui așa cum spune. În acest caz, oricât mi-ar fi de greu, aș fi vinovat în egală măsură. Din vina sa mai mult decât din a mea, fără îndoială, dar asta nu înseamnă că acel gând nu e pentru mine mai dureros decât aș putea să vă transmit prin cuvinte. În orice caz, vina e prea gravă pentru ca să pot împovăra cu dezinvoltură un om asupra căruia apasă amenințarea unei morți groaznice. Scriind toate acestea, nu pierd din vedere nici un amănunt legat de crima înfiorătoare care înseamnă răpunerea nemiloasă a unui biet copil. Nu pierd deloc din vedere durerea dumneavoastră, pe care am convingerea că mi-o imaginez corect. Dar neg, fără drept de apel, că *Străinul* ar putea incita la crimă, întrucât această

carte zugrăvește, în felul său – precum toate celelalte cărți ale mele, fără excepție –, atât repulsia pe care o am față de pedeapsa cu moartea, cât și întrebarea chinuitoare care mă torturează în fața oricărei vinovății. Afirm pentru prima oară cu tristețe: domnule, meseria mea nu constă în a-i acuza pe oameni, ci în a-i înțelege, în a da glas nenorocirii lor comune. Iată de ce, indiferent de ceea ce gândesc, nu m-aș putea plasa de partea acuzării, nici dacă ar trebui să-mi salvez reputația de scriitor. Și e corect ca această reputație să fie unită cu acei criminali, chiar în acest mod nedemn, dacă – lucru pe care nu-l pot ști – cărțile mele au putut lăsa o urmă de îndoială, printre mii de convingeri ferme, asupra gândirii mele. Acesta-i prețul și servitutea vocației mele, insuportabile uneori. Pentru mine, acest proces anunță doar nenorocire. Nenorocirea copilului dumneavoastră și a dumneavoastră și – lucru îngrozitor – a omului care a făcut să curgă sânge. În fine, nenorocirea de a nu putea judeca și, în consecință, de a fi tu însuți judecat într-un anumit fel.

În orice caz, iertați-mă că nu v-am putut răspunde așa cum mi-aș fi dorit. Explicațiile ample și scrisoarea prin care vă vorbesc din toată inima vă vor dezvălui, poate, cât de profund mă impresionează și resimt toate acestea. Nu sper că veți fi de acord cu hotărârea mea, dar aș dori, cel puțin, să nu vă îndoiți de sentimentele mele respectuoase.

ALBERT CAMUS

Sub titlul „Albert Camus respinge afirmația lui J3 Panconi, anume că ar fi comis un asasinat «fără motiv» inspirat din opera sa“, săptămânalul *Ici-Paris* a publicat integral, după câteva săptămâni, scrisoarea lui Camus, despre care redacția preciza că o are de la destinatar. În data de 2 aprilie 1951, Camus îi adresează redactorului-șef de la *Ici-Paris* o scrisoare de protest:

Domnule redactor-șef,

Țin să protestez împotriva faptului că ați găsit cu cale să publicați scrisoarea personală pe care i-am adresat-o domnului Raymond Guyader în legătură cu cazul J3. Fie și numai tonul scrisorii v-ar fi putut dovedi că nu era vorba despre un „ciudat aspect de controversă literară", ci despre o mărturisire pe care un om o făcea unui alt om legat de o dureroasă tragedie. Publicarea scrisorilor personale nu se număra printre obiceiurile ziaristicii. În mod sigur, nu vă voi da eu concursul, prin tăcere, în acest demers singular.

În plus, protestez împotriva modului în care a fost prezentată scrisoarea. Menționez doar că eroul din *Străinul* nici nu a „savurat", după cum spuneți, bucuria de a avea un revolver și nici nu și-a imaginat cum ar fi să împuște trecătorii pe la spate. Toate acestea dovedesc doar că redactorul dumneavoastră citește mai degrabă ce apare în „Série noire" decât cărțile mele, ceea ce nu este o problemă. Este vorba de ceva mai grav. Scrisoarea mea, care era mai ales expresia refuzului motivat de a mă situa de partea acuzării, este titrată și prezentată tipografic astfel încât să favorizeze chiar acuzarea. Sunteți unicul răspunzător pentru asemenea procedee care sunt servituțile – cuvântul este corect ales – ce grevează asupra unui anumit tip de jurnalism. Dar veți accepta să publicați că nu-mi aparțin. Nu vă pot permite ca, împotriva unui prizonier care își așteaptă ora judecății, să folosiți ceva din ceea ce am spus sau din ceea ce am scris.

Vă rog să primiți, domnule redactor-șef, asigurarea distinselor mele sentimente,

ALBERT CAMUS

Întrucât *Ici-Paris* n-a dat curs acestei scrisori, Camus a cerut să-i fie publicată în *Le Monde* o nouă scrisoare de protest pe care a transmis-o în 7 mai 1951.[1]

---

1. Se pare că *Le Monde* nu a publicat scrisoarea de protest.

În acei ani ai Războiului Rece, Camus ajunge să protesteze împotriva condamnărilor la moarte pronunțate în cele două tabere: atât în URSS și în țările blocului din Est, cât și în țările din „lumea liberă" – dacă pot fi numite astfel dictatura din Spania sau regimul iranian.

În februarie 1949, Albert Camus protestează împotriva condamnării la moarte a lui Marcos Nadal, sindicalistul anarhist spaniol, membru al Confederației Naționale a Muncii. Guvernului generalului Franco îi este adresată o telegramă semnată împreună de André Gide, André Breton, Jean-Paul Sartre, François Mauriac, René Char și Albert Camus: „Subsemnații scriitori vă cer, cu insistență, grațierea lui Marcos Nadal, condamnat la moarte de tribunalul militar din Ocana." Secțiunea franceză a Grupurilor pentru Legături Internaționale[1] i-a adresat o scrisoare ambasadorului Spaniei la Paris. Semnată, printre alții, de René Char, Louis Guilloux și Albert Camus, ea menționează, mai ales[2]: „Lăsând la o parte orice problemă ideologică, vrem doar să subliniem asprimea unei astfel de sentințe și să facem apel la un elementar sentiment uman, cerând ca aplicarea [acestei pedepse] să fie suspendată definitiv." La rândul său, Camus îi scrie lui Robert Schuman, ministru al Afacerilor Externe, cerându-i să intervină urgent. Conchide: „Sunt în cauză principii însemnate și, ceea ce este și mai important, viața unui om liber, motive care îmi dau curajul să vă rețin atenția."

---

1. În scrisoarea sa către Robert Schuman din care este extras un citat *infra*, Albert Camus precizează: „Grupurile pentru Legături Internaționale [...] reunesc în jurul lor intelectuali și militanți liberali din întreaga lume..." Scopul lor este atât informarea opiniei publice europene, cât și îndeplinirea unor acțiuni de solidaritate efectivă.

2. Ceilalți semnatari sunt: Jean Bloch-Michel, Charles Cordier, Robert Jaussaud, Roger Lapeyre, N. Lazarévitch, Marthe Mercier, Henriette Pion, Alfred Rosmer, Gilbert Salomon, Gilbert Sigaux, Albert Thomas, Gilbert Walusinski și Denise Wurmser.

În 1951, împreună cu Grupurile pentru Legături Internaționale, Camus intervine pe lângă președintele Greciei, după cum face cunoscut un document în cazul căruia există doar o copie nesemnată în fondul Albert Camus.

Domnule președinte,

În acest moment, în închisorile grecești se află mai multe mii de condamnați la moarte, atât femei cât și bărbați. Pentru unii, sentințele care planează asupra lor datează din anii 1945–1946, iar pentru cei mai mulți din perioada 1948–1949. În mare majoritate, aceste hotărâri au fost pronunțate de tribunale militare, în focul pasiunilor oarbe ale războiului civil.[...]

Războiul civil s-a terminat de un an și jumătate. De atunci, acești condamnați trăiesc în fiecare seară cu spaimă, în așteptarea zilei morții. În repetate rânduri, guvernul dumneavoastră a promis că nu va executa acele sentințe. Dar nici condamnaților, nici familiilor acestora nu le-a fost comunicată grațierea, în mod oficial. În schimb, alte execuții au aruncat aceste familii în disperare. Gândirea noastră de scriitori și intelectuali este profund impresionată de o asemenea situație tragică. Este motivul pentru care vă cerem să luați o măsură de grațiere definită pentru toți acești condamnați.[...] În nenorocirea care s-a abătut asupra Europei, cei mai mulți dintre noi s-au hotărât să salveze vieți omenești, nu să participe la conflicte ideologice. Deci ne adresăm dumneavoastră în numele celor mai pure sentimente omenești [...]

În 22 februarie 1952, Albert Camus a participat, în sala Wagram din Paris, alături de criticul elvețian Albert Béguin, de André Breton, Jean-Paul Sartre, René Char, Louis Guilloux și Ignazio Silone la un protest împotriva condamnării la moarte a 11 sindicaliști spanioli.

[...] Este timpul [spune Camus[1]], este cu adevărat timpul ca reprezentanții democrațiilor să dezavueze această caricatură, renegând public, în mod definitiv, ciudata teorie care spune „Înarmează un dictator și va deveni democrat". Nu! Dacă îl veți înarma, va împușca libertatea direct în inimă, după cum îi este obiceiul. [...]

Mai ales, să nu cedăm tentației de a spune că acest martiriu nu va fi inutil. Căci dacă martiriul, pentru a fi util, poate conta doar pe memoria oamenilor, ar putea cândva să fie zadarnic. Astăzi sunt prea multe victime, de toate orientările: nu le mai încape memoria. Nu avem nevoie de moartea acestor oameni, avem nevoie, înainte de orice altceva, de viața lor. [...]

Unsprezece oameni sunt condamnați la moarte. Acest lucru este intolerabil, oricare ar fi motivele invocate. Se asasinează de ani îndelungați în Spania, se omoară cu premeditare și altundeva, în multe țări și continente, feluritele asasinate însemnând tot atâtea chipuri ale asasinatului. Se ucide mult în zilele noastre. Cu toate acestea, cazul celor 11 sindicaliști din Sevillia, care este mai clar decât oricare altul, ne pune față în față cu revoltătorul asasinat modern, ale cărui împrejurări și justificări declarate au un specific cumplit. [...]

Cinci din cei 11 condamnați au fost executați de regimul franchist.

În 12 noiembrie 1954, Albert Camus răspunde, în *Le Monde*, ambasadorului Teheranului, care avea impresia că doar comuniștii erau revoltați de recentele execuții din Iran.

[...] La drept vorbind, mulți dintre noi n-ar avea nici un motiv să se alăture protestatarilor care nu și-au făcut

---

1 Discursul lui Camus a fost publicat în numărul din aprilie 1952 al revistei *Esprit*.

niciodată auzită vocea împotriva execuţiilor comise, cu regularitate, în spatele Cortinei de Fier (în această săptămână, încă două condamnări la moarte) şi a căror neutralitate încă este – îndrăznesc să spun – hemiplegică. [...] Dar iată, guvernul iranian ar greşi dacă s-ar legăna în iluzia că numai comuniştii şi aliaţii lor protestează împotriva acelor execuţii. [...] Acele execuţii nu te fac să tresari prin ilegalitatea lor – greu de apreciat de la mare distanţă –, ci prin numărul lor. Într-un cuvânt, nu prin calitate, ci prin cantitate. Se vorbeşte despre sute de condamnări, tocmai au avut loc 23 de execuţii, sunt anunţate altele. Chiar dacă guvernul iranian ar avea de partea lui toate drepturile conferite prin lege, nu i l-am putea recunoaşte pe cel de a comite masacre la o asemenea scară. Oricare ar fi motivele juridice sau naţionale invocate, nimic nu ne poate opri să considerăm că o asemenea măcelărire – căci despre asta e vorba – este foarte departe de a avea legătură cu justiţia şi cu demnitatea naţională pretins apărată în acest caz. La fel ca mulţi alţi scriitori francezi fără partizanat politic sau complicităţi partinice, îl conjur pe domnul Ambasador să aprecieze la adevărata sa valoare emoţia deşteptată la noi de aceste evenimente şi să-şi folosească întreaga influenţă pentru ca execuţiile să ia sfârşit. [...]

Într-un articol publicat în *L'Express* sub titlul „Copilul grec", Camus protestează împotriva condamnării la moarte a unui tânăr cipriot, de către puterea colonială: „De câteva săptămâni, Ciprul revoltat are chipul tânărului student cipriot Michel Karaoli, condamnat la spânzurătoare de tribunalele britanice. Se moare înfiorător şi în fericita insulă pe care s-a născut Afrodita. [...] Dar [conservatorii englezi] vor pierde mult mai mult decât onoarea dacă preţul menţinerii actualei situaţii – inevitabil, vremelnice – este asasinarea unui copil. Întrucât se poartă discuţii, guvernul britanic are ocazia de a le

da șansa să fie fecunde prin cruțarea tânărului condamnat. Epoca imperiilor ia sfârșit, începe cea a comunităților libere – cel puțin în Occident. Să învățăm să-l recunoaștem și să-i înlesnim viitorul în loc să-i frângem grumazul. Prietenii Angliei, ca și cei ai poporului grec îi cer, înainte de toate, să-l cruțe pe Michel Karaoli și apoi să-l redea unei patrii vechi de trei mii de ani."[1]

În 4 decembrie 1957, Albert Camus îi adresează o telegramă lui Ngo Dinh Diem, președintele Republicii Vietnamului de Sud, pentru a-i cere grațierea scriitorului Ho Huu Tuong, condamnat la moarte de tribunalul militar din Saigon pentru „revoltă armată". În iulie 1959, Albert Camus îi scrie din nou președintelui Diem pentru a-i cere ca Ho Huu Tuong, care fusese grațiat, să fie eliberat, din motive de sănătate, din ocna de la Puolo Condor.

Evenimentele desfășurate în Africa de Nord l-au determinat pe Camus să intervină în nenumărate rânduri, cu discreție, în favoarea unor condamnați a căror acțiune o dezaproba.

În pofida unor rezerve, în 1954 Camus aderă la recent constituitul Comitet pentru amnistierea condamnaților politici din departamentele de peste mări, prezidat de specialistul în Islam Louis Massignon[2]. În 15 martie 1954, sub semnătura lui Louis Massignon, François Mauriac, Émile Kahn, Paul Rivet și Jean-Paul Sartre, Comitetul îi adresează lui René Coty, nou ales președinte al Franței, solicitarea de grațiere a șapte tunisieni condamnați la moarte.

---

1. Articolul a fost reluat în „Actuelles II", *Essais, op.cit.*, p. 1768.

2. Biroul provizoriu al Comitetului îi are în componență – în afară de președinte – de exemplu, pe Charles-André Jullien, Claude Bourdet, maeștrii Yves Dechezelles și Pierre Stibbe și pe pastorul Vienney. Între membri se numără, printre alții, senatorii Léo Hamon și Edmond Michelet, deputatul Emmanuel d'Astier, Jean-Marie Domenach, redactor-șef la *Esprit*, și Émile Kahn, președintele Ligii drepturilor omului.

În 22 martie 1954, independent de Comitet, Camus i se adresează, la rândul său, lui René Coty, în favoarea celor şapte tunisieni condamnaţi la moarte pentru uciderea a trei poliţişti, asasinate pe care le-au mărturisit în lipsa avocatului lor. Camus subliniază „metodele prea des folosite pentru obţinerea unor astfel de mărturisiri", metode care „nu pot decât să provoace tristeţea şi indignarea oricărui francez ataşat de ţara sa" şi care „aruncă măcar umbra unei îndoieli, oricât de slabe, asupra vinovăţiei acuzaţilor".

[...] Şi [adaugă el] chiar dacă îndoiala ar fi infimă, ar fi suficientă pentru a face imposibil gândul că aceşti oameni ar putea fi executaţi. În ceea ce mă priveşte, am fost totdeauna împotriva pedepsei cu moartea şi mi-am dorit mereu să am dreptul de a graţia, care ţine de înalta şi dificila funcţie pe care o exercitaţi. Dar nu raţiunile principiale mă îndeamnă să mă adresez dumneavoastră când văd că nişte oameni riscă să fie supuşi pedepsei cu moartea în numele unei vinovăţii nedovedite total.

Ştiu toate argumentele ce pot fi aduse în favoarea acestei execuţii. Ştiu şi că lumea de astăzi stă aproape în întregime sub semnul raţiunii de stat. Dar dreptul de a graţia, de care dispuneţi în mod definitiv, este una dintre alesele posibilităţi de a contrabalansa această raţiune de stat. Îmi iau libertatea de a face apel cu multă emoţie atât la acesta cât şi la bunăvoinţa dumneavoastră pentru a nu fi executată condamnarea. Dacă primul între francezi şi preşedinte al Uniunii franceze ar accepta să-şi înceapă exercitarea demnităţii printr-un asemenea act de graţiere, vă asigur, domnule preşedinte, că gestul ar fi încărcat, astăzi, de întreaga sa semnificaţie şi că speranţa nu ar fi redată doar celor şapte familii nenorocite. Ar servi şi cauzei franceze în Africa de Nord şi, în cele din urmă, printr-un nobil ocol, înseşi raţiunii de stat. [...]

Se pare că în momentul intervenției lui Camus, trei dintre condamnați fuseseră deja executați în secret.

În 1956 și 1957 ghilotina a funcționat deseori. Între aprilie 1956 și noiembrie 1957, conform cifrelor culese de Germaine Tillion[1], au existat 55 de execuții legale în Alger. Camus este solicitat de doi avocați, Gisele Halimi și prietenul său Yves Dechezelles, care „tremură de groază". „Pentru numele lui Dumnezeu, trebuie să strigi", îi scrie acesta din urmă.

În decembrie 1957 s-a desfășurat procesul studentului Ben Sadok care îl asasinase pe vicepreședintele Adunării algeriene. Albert Camus a acceptat să intervină în favoarea lui Ben Sadok cu condiția ca demersul său să nu fie făcut public. S-a justificat într-o scrisoare adresată lui Pierre Stibbe, avocatul lui Ben Sadok: „Refuz de doi ani și, până când nu voi întrevedea posibilitatea unei acțiuni eficiente legate de Algeria, voi continua să refuz orice manifestare publică susceptibilă de a fi exploatată politic, sporind astfel nenorocirea țării mele. Mai cu seamă, nu vreau ca, în urma unor declarații care, pentru mine, nu cumportă riscuri, să determin fanaticul absurd să tragă, fără mustrări de conștiință, în mulțimea în care s-ar putea afla mama mea și toți ai mei. În ceea ce mă privește, acest motiv, care ar putea părea naiv la Paris, are o încărcătură afectivă pe care rațiunea mea o acceptă."

În 4 decembrie, Albert Camus i-a scris președintelui Curții cu Juri:

Domnule președinte,

Apărătorul acuzatului Ben Sadok mi-a cerut să-mi fac cunoscută părerea în fața Curții pe care o prezidați. Am ținut să fac acest lucru într-un mod care să nu fie public, astfel încât

1. A se vedea scrisoarea adresată de Germaine Tillion lui Albert Camus, citată *infra*.

declaraţia mea să nu poată fi exploatată politic. Îmi exprim anticipat gratitudinea pentru bunăvoinţa dumneavoastră de a accepta să mă ascultaţi în aceste condiţii, oarecum excepţionale.

Din convingeri raţionale, sunt împotriva pedepsei cu moartea în general şi, printr-o carte, mi-am exprimat public această convingere, chestiune suficientă pentru a îndreptăţi această scrisoare. Dar în prezentele împrejurări, cu toate că dezaprob total gestul lui Ben Sadok, ar fi uman şi realist să fie evitată pedeapsa capitală. Uman, întrucât gestul său, oricât ar fi de nesăbuit şi de absurd, nu se poate compara cu actele de terorism rasist care ucid, fără să aleagă, femei şi copii în mijlocul unei mulţimi nevinovate. Chiar dacă mobilurile sale sunt de neaprobat sau de condamnat, sunt de un cu totul alt ordin. Mă număr printre adversarii ideilor şi actelor FLN[1], dar sunt de părere că, tocmai într-un moment în care Franţa poate spera să instaureze o pace demnă pe un teritoriu a cărui nenorocire a avut un dureros ecou în algerianul care sunt, o execuţie ar duce doar la compromiterea şanselor acestui viitor la care sperăm cu toţii. Din contra, ar fi de ajutor o sentinţă care ar ţine seama de milă.

Acestea sunt motivele pentru care, după anevoioase dezbateri cu mine însumi, m-am decis să vă încredinţez opinia mea cu speranţa că veţi binevoi să o aduceţi la cunoştinţa juriului Curţii dumneavoastră, fără nici o publicitate. Oricum, vă sunt

---

1. Le Front de Libération Nationale (Frontul de Eliberare Naţională). A fost creat în noiembrie 1954 cu scopul de a obţine independenţa Algeriei faţă de Franţa. Aripa sa înarmată a fost Armata de Eliberare Naţională. În 1958, FLN a creat un guvern provizoriu, GRPA, cu care Franţa avea să negocieze, în 1962, acordurile de la Évian. Odată cu independenţa, FLN a preluat puterea exclusivă instaurând sistemul unipartit. În 1980, în timpul lui Chadli Bendjedid, s-a aprobat o nouă Constituţie, sistemul devenind plurapartit. FLN este partid socialist, condus, în momentul de faţă, de preşedintele Algeriei, Abdelaziz Bouteflika (*n.t.*).

recunoscător de a-mi fi permis să mă adresez dumneavoastră cu încredere. Vă rog să primiți, domnule președinte, sentimentele mele de înaltă considerațiune.

ALBERT CAMUS

Întrucât săptămânalul *France-Observateur* a aflat de intervenția lui Camus și a criticat-o, acesta i-a scris lui Pierre Stibbe în 27 decembrie: „Am ajuns la disperare încercând să vă fac să înțelegeți – atât dumneavoastră cât și colegii dumneavoastră – că, în principal, nu pozițiile politice diferite sunt cele care ne separă, ci practicile pe care nu le voi putea accepta niciodată. În orice caz, ultima situație m-a descurajat în mod definitiv. Pe viitor, atacurilor publice sau intervențiilor personale venite din această parte le voi răspunde în unicul mod care acum îmi poate părea decent: prin tăcere."

În 17 martie 1958, Camus i-a cerut președintelui Franței[1] să-l grațieze pe studentul Taleb Abderrahman. „Ceea ce am putut afla din dosarul acestui condamnat m-a convins că nu e vorba despre un ucigaș fără scrupule, ci mai degrabă despre cineva slab de înger și necăjit, pe care sărăcia extremă și circumstanțele potrivnice l-au adus în situația de a participa la o acțiune cu ale cărei consecințe, în cele din urmă, nu a fost de acord. Continui să cred că o suspendare generală a execuțiilor ar ajuta la instaurarea unui climat în care s-ar putea ivi o soluție rezonabilă."

În 3 ianuarie 1959 Germaine Tillion i-a scris lui Camus:

Stimate domnule,

Consiliul Superior al Magistraturii nu se va reuni înaintea datei de 15, în pofida urgențelor.

1 Președintele Franței era încă René Coty, pentru câteva luni.

Dar am reușit să fac să-i parvină domnului Delouvrier[1] – printre alții – dosarele pe care vi le trimit.

În momentul de față, sunt foarte îngrijorată de reluarea atentatelor comise de FLN. Mă tem că, după metoda obișnuită, replica va fi promptă – deși, după părerea mea, ar fi întru totul timpul „ofensivelor păcii".

Din câte am înțeles, Generalul[2] intenționează să dea o amnistie de mari proporții – dar nu totală. Or, sunt 158 de condamnați la moarte la Barberousse[3] și 14 aici, în închisoarea de la Santé. Care, pentru a ieși la număr, vor fi aleși „după dosar" pentru a fi reprezentarea executatului ideal?

Toți cei patru bărbați, despre care vă transmit o scurtă prezentare, sunt în pericol. Desigur, pentru Yacef[4] îmi este cel mai frică, pe de o parte pentru că-l cunosc și, pe de altă parte, pentru că, în plan moral, a făcut cel mai curajos lucru cu putință: s-a oprit. După câte știu, în patru ani, din cele două tabere este singurul care a făcut asta.

Fettal. Îmi este foarte teamă pentru cel de al doilea întrucât Coty a refuzat să-l grațieze. Or, în afara faptului că n-a putut fi acuzat de moartea cuiva, nici măcar de complicitate, am în vedere și greutatea valorii sale umane – care, în mod sigur, a contribuit la sporirea mâniei celor care l-au supus interogatoriului – fapt confirmat prin aceea că toți condamnații la moarte din Barberousse ascultă de el și l-au desemnat să vorbească în numele lor.

---

1. Delegat general al guvernului la Alger.
2. De Gaulle.
3. Închisoare din Alger.
4. În *Les Ennemis complémentaires* (Éditions de Minuit, 1960), Germaine Tillion a povestit întâlnirea pe care a avut-o cu Saadi Yacef, în iunie 1957, la Alger. În timpul acelei întrevederi Yacef și-a luat angajamentul că va opri atentatele atâta timp cât nu vor fi execuții – s-a ținut de cuvânt.

Pe cel de al treilea îl cunoașteți personal și pare a fi într-un mare pericol, căci împotriva sa au fost reținute declarații (dezmințite, ulterior) care îl indicau drept organizatorul atentatului supranumit „atentatul lampadarelor".

Este sau nu este organizatorul respectivelor atentate? Sincer, e imposibil de știut. În orice caz, nu există nici un fapt material, nici un martor care să confirme acest lucru, întreaga acuzație bazându-se exclusiv pe mărturii care au fost dezmințite la audiere și pe declarații smulse prin tortură, dezmințite, la rândul lor.

Despre al patrulea știu doar că se numește Ali Moulay, că a făcut parte din Serviciul civil internațional și că era foarte iubit de tovarășii săi [...].

Nu minimalizez grozăvia atentatelor comise de FLN, dar *dumneavoastră* vă pot spune că dacă în urma lor, la Alger, au rămas 21 de morți și un număr de răniți (am preluat cifrele dintr-un recent rechizitoriu al comisarului guvernului), pe de altă parte, între aprilie 1956 și noiembrie 1957, doar la Barberousse au fost 55 de execuții prin ghilotinare, iar la sfârșitul anului 1957 se numărau 3 027 de dispariții[1]. Trebuie înțeles că este vorba despre oameni arestați de polițiști sau de parașutiști de față cu familiile și cu toți vecinii lor, pe al căror act de deces s-a pus: „prins și împușcat în *maquis*".

Din contra, nu cunosc nici un caz de persoană care să figureze într-un dosar de dispariție și care să fi fost efectiv găsită în *maquis* sau în altă parte.

În afara unui (civil) sărac cu duhul, care a fost prins de militari după ce asasinase o familie musulmană din motive mârșave (nu politice) și care a fost judecat la Aix-en-Provence, nu știu nici măcar un francez care să fi fost pedepsit pentru

1. Pe marginea acestei scrisori dactilografiate, Germaine Tillion adaugă de mână: „Evident, aceste cifre sunt confidențiale. Dacă ar fi publicate, ar face doar rău."

asasinarea musulmanilor. Or, proporția asasinatelor între cele două populații este de un[1] asasinat comis de ei la 100 comise de noi (aproximativ). [...]

GERMAINE TILLION

În 11 ianuarie 1959, Camus intervine pe lângă generalul de Gaulle, președinte al Franței din decembrie 1958, în favoarea a trei algerieni condamnați la moarte. „Nu se pune problema să minimalizez răspunderea acestor condamnați în măsura în care a fost stabilită. Dar măsurile de indulgență anunțate, spre marea mea ușurare, riscă să nu mai privească aceste cazuri individuale și mi s-a părut a fi de datoria mea să reamintesc circumstanțele care, cred, ar face ca pedeapsa cu moartea să fie o inabilitate politică și, fără îndoială, o atrocitate. [...]“[2]

În 1959, un film al lui Robert Wise îi dă lui Camus ocazia să-și expună încă o dată părerea despre pedeapsa cu moartea. *I Want to Live* (*Vreau să trăiesc*) descrie procesul și execuția unei ucigașe. Camus scrie: „Povestea nemiloasă pe care o evocă acest film este una adevărată. Trebuia ca povestea să fie spusă lumii întregi; trebuia ca întreaga lume s-o privească și s-o asculte. La ce altceva ar putea fi de folos cinematograful dacă nu să ne pună față în față cu realitățile timpului prezent? Iată realitatea epocii noastre, pe care n-avem dreptul s-o ignorăm. Va veni o zi când astfel de documente ne vor părea mărturii ale unor perioade preistorice, când nu le vom putea înțelege mai mult decât înțelegem din faptul că, în alte secole, vrăjitoarele erau arse pe rug sau că hoților li se tăia mâna dreaptă. În America,

1. În iulie 2001, Germaine Tillion ne-a precizat că se înșelase și că ar fi trebuit să citească „zece“ în loc de „unu“, lucru pe care, de altfel, în epocă, îl corectase verbal în fața lui Albert Camus.

2. Nu au fost păstrate copiile dosarelor pe care Camus i le-a transmis generalului de Gaulle prin intermediul lui André Malraux.

la fel ca și în Franța, acea epocă de civilizație autentică este încă departe, dar, cel puțin, meritul acestui film este de a fi contribuit la sosirea ei."

Reluat în Statele Unite de publicitatea făcută acestui film, textul a trezit indignarea unui ziarist american, Jack Beck, care urmărise problema. Prima frază l-a contrariat în mod deosebit. În opinia lui, nu era vorba despre o poveste adevărată, faptele fiind alese și distorsionate de Wise pentru a susține cauza luptei împotriva pedepsei cu moartea. Romain Gary – în acel moment, consulul Franței la Los Angeles – căruia Beck îi împărtășise indignarea sa, l-a încurajat să-i scrie lui Camus.

Acesta i-a răspuns în 4 iunie 1959.

Dragă domnule Beck,

Vă sunt foarte recunoscător pentru maniera deschisă și plină de încredere în care mi-ați scris. Este posibil, într-adevăr, să fi fost greșit informat. Totuși, vreau să vă spun că nu sunt deloc convins de faptul că m-am înșelat. Înainte de toate, problema de principiu. Sunt, cu adevărat, un adversar hotărât al pedepsei cu moartea și cred că aceasta mai poate fi acceptată de segmente importante ale opiniei publice doar întrucât, pentru toată lumea, este o ceremonie cam abstractă. Din acest punct de vedere, consider că ultimele secvențe din *I Want to Live* sunt neîndoielnice și utile. Legat de acest subiect, vă trimit alăturat eseul meu asupra pedepsei cu moartea. Dacă nu vă este lesne să citiți în franceză, vă semnalez faptul că eseul a fost tradus în *Evergreen Review*, publicată de Grove Press, 795 Broadway, New York 3.

În ceea ce privește cazul Barbarei Graham, deși am văzut filmul de două ori, nu mi-a făcut impresia că i s-ar infirma nevinovăția[1]. Din contra, mi s-a părut că acest aspect este lăsat

1. *Sic.* Fără îndoială, Camus a vrut să scrie „afirma", după cum lasă să se înțeleagă o corectură, incompletă, de dactilografie.

în ceață în mod intenționat. Dar trebuie să spun că vinovăția clară a acuzatei – probabil că aici se despart părerile noastre – nu m-ar fi făcut să-mi schimb opinia. Nu are sens să te declari împotriva pedepsei cu moartea când este vorba despre un acuzat pe nedrept. În acest caz, toată lumea este împotrivă, evident. Un adversar al acestei pedepse trebuie să-și justifice punctul de vedere în cazul în care acuzatul este vinovat. În lucrarea pe care mi-am permis să v-o trimit veți găsi încercarea mea de justificare.

Vreau să vă asigur încă o dată că am citit scrisoarea dumneavoastră cu multă considerație și simpatie și vă mulțumesc mai ales pentru faptul că nu mi-ați pus la îndoială buna credință. Vă asigur, dragă domnule Beck, de cele mai bune sentimente ale mele.

ALBERT CAMUS

P.S. Trebuie să adaug că afirmațiile mele nu înseamnă defel că mi-am permis să judec justiția americană, ele fiind pur și simplu un mod de a acuza un aspect specific civilizațiilor multor țări, printre care a dumneavoastră și a mea.

Exact cu șapte luni înaintea morții a fost consemnată ultima intervenție a lui Albert Camus referitoare la pedeapsa cu moartea. Cu trei luni mai devreme, în martie 1959, intervenise în favoarea deputatului comunist grec Manolis Glezos, condamnat la moarte pentru atentat la siguranța statului și care, în cele din urmă, a fost grațiat.

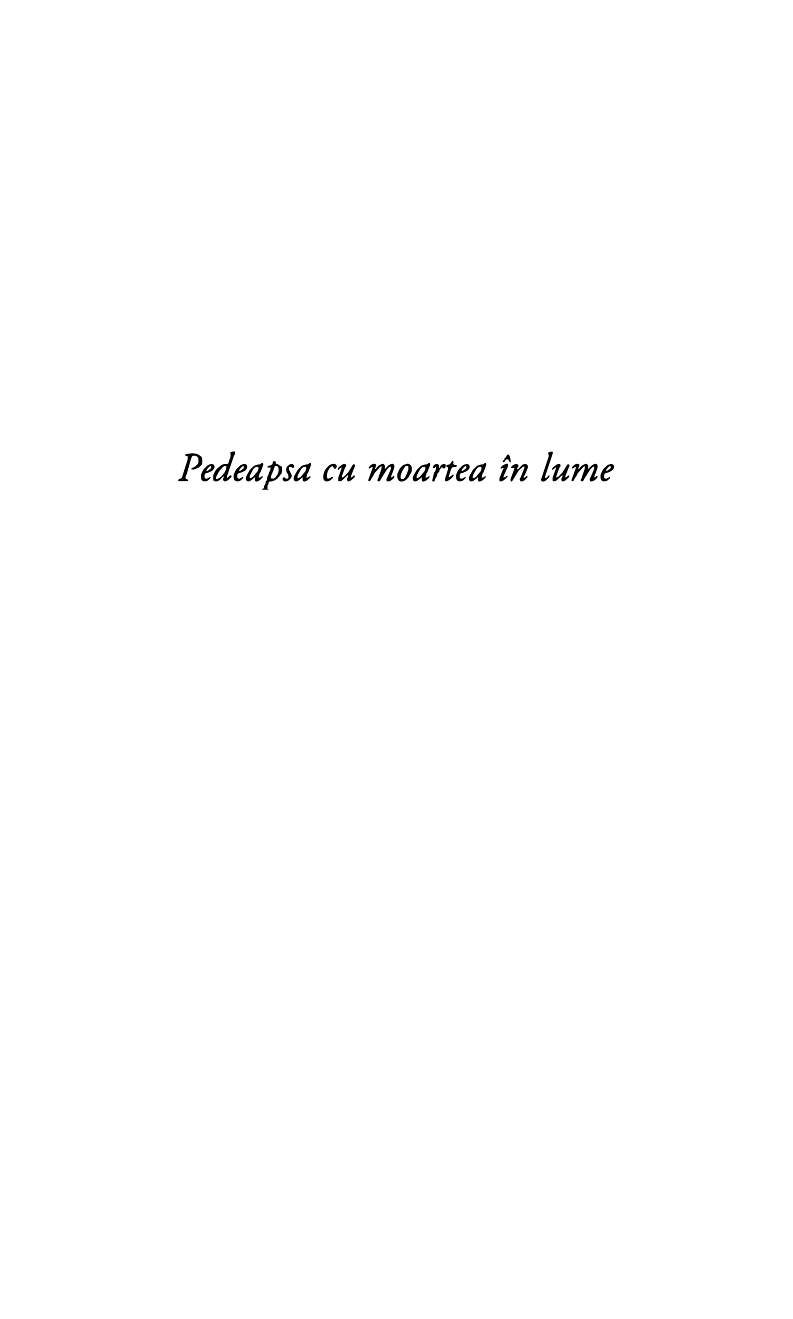
Camus a scris puține prefețe. În 1952 a scris una pentru *Balada închisorii din Reading* a lui Oscar Wilde, povestea unui soldat ucigaș care urmează să fie spânzurat.[1] „[...] Când a ieșit din închisoare, Wilde, epuizat, a avut doar forța să scrie

1. La Falaise, Paris, 1952. Intitulată *L'artiste en prison*, prefața lui Camus a fost reluată în *Essais, op. cit.*, p. 1123.

această admirabilă *Baladă* și să reamintească strigătele care țâșnesc într-o dimineață din toate celulele închisorii Reading pentru a înlocui țipătul prizonierului acoperit de zarva oamenilor în frac care-l spânzurau“, scrie Camus. Wilde încheia astfel „itinerarul vertiginos care îl adusese de la arta discuțiilor din saloane, unde fiecare se ascultă pe sine ascultându-i pe ceilalți, la cea din închisori, unde din toate celulele se ridică, în același timp, același strigăt de agonie care cuprinde omul asasinat de semenii săi“. Spre deosebire de Wilde, Camus a înțeles, pe când era încă foarte tânăr, că „trebuie să te identifici cu arta și cu durerea“. Este, fără îndoială, unul dintre motivele pentru care, dincolo de eseurile, articolele și intervențiile sale politice, tema pedepsei cu moartea este omniprezentă în opera sa.[1]

MARC J. BLOCH

1. Toate documentele publicate, anexate sau la care am făcut referire aparțin fondului Camus și se află la biblioteca Méjanes din Aix-en-Provence. Pot fi consultate, în anumite condiții, la Centrul de documentare Albert Camus, Cité du Livre, 8–10 rue des Allumettes, 13098 Aix-en-Provence, Cedex 2.

Pedeapsa cu moartea în lume

Astăzi, peste jumătate din statele lumii (109 țări) au abolit pedeapsa cu moartea, *de jure* sau *de facto*. În 75 de țări a fost abolită pentru toate cazurile. În 14 țări a fost abolită pentru infracțiunile de drept comun, sub rezerva posibilității de a o aplica, de exemplu, în caz de război. Alte 20 de țări care nu au adoptat măsuri legislative în acest sens pot fi totuși considerate aboliționiste în condițiile în care acolo nu au mai avut loc execuții de cel puțin 10 ani.

În schimb, 86 de state au menținut pedeapsa cu moartea – acest lucru neînsemnând că în fiecare an au loc execuții.

În cursul ultimului deceniu al secolului XX, în medie trei țări pe an au abolit pedeapsa capitală. Începând din 1985, peste 40 de țări au procedat la abolire sau au trecut de la abolirea parțială la cea totală.

Doar patru țări care aboliseră pedeapsa cu moartea au reintrodus-o în legislație: Nepal, Filipine, Gambia și Papua-Noua Guinee. În Filipine, execuțiile au fost efectiv reluate, dar în Gambia și în Papua-Noua Guinee nu a avut loc nici una. Nepalul a revenit asupra deciziei, redevenind aboliționist în 1997.

În anul 2000, au fost executați legal cel puțin 1 457 de deținuți în 27 de țări. Alți 3 058 au fost condamnați la moarte în 65 de țări. Acestea sunt datele aduse la cunoștința organizației Amnesty International, dar, fără îndoială, cifrele reale sunt mai mari. În orice caz, ele se referă doar la execuțiile legale,

desfășurate după pronunțarea condamnării la moarte de către un tribunal. Nu au fost contabilizate, în cazul de față, execuțiile fără judecare prealabilă – se știe, de exemplu, că au existat câteva sute în Irak.

În 2000, 88% dintre execuțiile cunoscute au avut loc în China (peste 1 000), în Iran (75), în Arabia Saudită (123) și în Statele Unite (85 – dintre care 40 doar în Texas). În cazul primelor trei țări, datele sunt imprecise, iar cifrele sunt, indiscutabil, mai mici ca în realitate.

Diferite tratate internaționale interzic executarea condamnaților care erau minori în momentul săvârșirii faptelor. După 1990, doar șapte țări au recurs la acest tip de execuție: Republica Democratică Congo, Iran, Nigeria, Pakistan, Arabia Saudită, Yemen și... Statele Unite. De altfel, în această ultimă țară au fost executați cei mai mulți delincvenți tineri: 14, după 1990. Congo și Pakistan au abolit pedeapsa cu moartea pentru astfel de cazuri.

Tabelul 1. State total aboliționiste

State	Data abolirii	Data abolirii pentru infracțiunile de drept comun	Data ultimei execuții
Africa de Sud	1997	1995	1991
Andorra	1990		1943
Angola	1992		
Australia	1985	1984	1967
Austria	1968	1950	1950
Azerbaidjan	1998		1993
Belgia	1996	1950	1950
Bulgaria	1998		1989
Cambodgia	1989		
Canada	1998	1976	1962
Capul Verde	1981		1835
Columbia	1910		1909
Croația	1990		
Costa Rica	1877		
Coasta de Fildeș	2000		
Danemarca	1978	1993	1950
Djibuti	1995		1950
Ecuador	1906		
Elveția	1992	1942	1944
Estonia	1998		1991
Finlanda	1972	1949	1944
Franța	1981		1977
Germania	1949/1987 (RDG)		1949
Georgia	1997		1994
Grecia	1993		1972
Guineea Bissau	1993		1986**
Haiti	1987		1972**
Honduras	1956		1940
Insulele Marshall			*
Insulele Solomon		1966	*

State	Data abolirii	Data abolirii pentru infracţiunile de drept comun	Data ultimei execuţii
Irlanda	1990		1954
Islanda	1928		1830
Italia	1994	1947	1947
Kiribati			*
Liechtenstein	1987		1785
Lituania	1998		1995
Luxemburg	1979		1949
Macedonia (fosta Republica Iugoslavă a Macedoniei)	1991		
Malta	2000	1971	1943
Mauriţius	1995		1987
Micronezia			*
Moldova	1995		
Monaco	1962		1847
Mozambic	1990		1986
Namibia	1990		1988**
Nepal	1997	1990	1979
Nicaragua	1979		1930
Norvegia	1979	1905	1948
Noua Zeelandă	1989	1961	1957
Palau			
Panama			1903**
Paraguay	1992		1928
Polonia	1997		1988
Portugalia	1976	1867	1849**
Republica Cehă	1990		
Republica Dominicană	1966		
România	1989		1989

State	Data abolirii	Data abolirii pentru infracțiunile de drept comun	Data ultimei execuții
Regatul Unit al Marii Britanii și al Irlandei de Nord	1998	1973	1964
San Marino	1865	1848	1468*
São Tomé și Príncipe	1990		*
Seychelles	1993		
Slovacia	1990		
Slovenia	1989		
Spania	1995	1978	1975
Suedia	1972	1921	1910
Timorul Oriental	1999		
Turkmenistan	1999		
Tuvalu			*
Țările de Jos	1982	1870	1952
Ucraina	2000		1997
Ungaria	1990		1988
Uruguay	1907		
Vanuatu			*
Vatican	1969		
Venezuela	1863		

* Nici o execuție după dobândirea independenței.

** Data ultimei execuții cunoscute.

Tabelul 2. Statele care au abolit pedeapsa cu moartea pentru infracţiunile de drept comun

State	Data abolirii pentru infracţiunile de drept comun	Data ultimei execuţii
Albania	2000	
Argentina	1984	
Bolivia	1997	1974
Bosnia-Herţegovina	1997	
Brazilia	1979	1855
Chile	2001	
Cipru	1983	1962
El Salvador	1983	1973*
Fidji	1979	1964
Insulele Cook		
Israel	1954	1962
Letonia	1999	1996
Mexic		1937
Peru	1979	1979

* Data ultimei execuţii cunoscute.

Bucurându-ne de posibilitatea citării, menţionăm că tabelele şi cifrele prezentate în acest capitol provin de la Amnesty International.

Împreună cu alte date şi comentarii, pot fi regăsite pe un site internet, în limba franceză, al Amnesty International, consacrat pedepsei cu moartea: *perso.wanadoo.fr/ai288/pdm*, dar şi pe un site mai general: *www.web.amnesty.org*.

MARC J. BLOCH

Cuprins

Redactor
VLAD RUSSO

Tehnoredactor
DENISA BECHERU

DTP
CORNEL DRĂGHIA

Corector
MARILENA BĂLĂŞEL

Apărut 2008
BUCUREŞTI – ROMÂNIA

Lucrare executată la „ACCENT PRINT–SUCEAVA“

tgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeist zeitgeis

„Zeitgeist" este o colecție menită să deschidă punți intelectuale, să exploreze fără inhibiții natura și efectele radicalismelor politice moderne și să demonstreze validitatea perspectivelor pluraliste în înțelegerea lumii de azi. Cărțile din colecția „Zeitgeist" vorbesc despre mituri, utopii, revoluții, despre destinul omului într-un univers în care ideologii cu pretenții salvatoare continuă să inspire pasiuni colective cu consecințe nu o dată catastrofice. Propunând o panoramă a ideilor-forță din lumea contemporană, „Zeitgeist" este o colecție care invită la luciditate și responsabilitate. Cărțile din această colecție se adresează tuturor celor interesați de necontenita tensiune dintre societatea deschisă și adversarii ei. Colecția include lucrări filozofice, politologice, literare și se adresează elevilor, studenților, ziariștilor, tuturor celor interesați de viața spiritului în lumea de astăzi.

Scrise la cea mai înaltă tensiune etică, aceste reflecții despre pedeapsa capitală ale celor doi mari moraliști care au fost Albert Camus și Arthur Koestler fac parte din tot ce s-a scris mai adânc și mai onest în veacul al douăzecilea. Sunt pagini destinate să zguduie certitudinile filistine și să ne înalțe deasupra a tot ce ține de prejudecată, indiferență, conformism și tabu. Ele au fost scrise atunci când problema abolirii pedepsei cu moartea agita puternic scena europeană, și își păstrează și își vor păstra mereu actualitatea, atât pentru țările unde pedeapsa capitală este încă aplicată, cât și pentru cele unde abolirea ei este pusă recurent în discuție.

Vladimir Tismăneanu

ISBN 978-973-50-2384-3

9 789735 023843